

SLOBODNO VRIJEME MLADIH U UMJETNIČKOM KONTEKSTU

Hammer, Darija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:656195>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

SLOBODNO VRIJEME MLADIH U UMJETNIČKOM KONTEKSTU

Darija Hammer

Split, rujan 2024.

Odsjek za pedagogiju
Diplomski studij pedagogije i povijesti umjetnosti
Predmet: Pedagogija slobodnog vremena

DIPLOMSKI RAD

SLOBODNO VRIJEME MLADIH U UMJETNIČKOM KONTEKSTU

Studentica: Darija Hammer

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ines Blažević

Split, rujan 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Pojmovno određenje slobodnog vremena	3
2.1 Dokolica i besposlica.....	5
2.2 Funkcije slobodnog vremena	6
3. Povijesni razvoj slobodnog vremena	8
3.1 Prapovijesna društva	8
3.2 Antika	9
3.3 Srednji vijek.....	10
3.4 Renesansa	11
3.5 Industrijsko doba.....	12
3.6 Moderno društvo	14
3.6.1 Pokret za slobodno vrijeme.....	14
3.7 Postmoderno društvo.....	15
3.8 Informacijska revolucija	16
4. Pedagogija slobodnog vremena	17
5. Značaj slobodnog vremena za razvoj mladih	20
6. Značaj umjetnosti za razvoj mladih	22
7. Pojmovno određenje umjetnosti	24
7.1 Teorije definicije umjetnosti	24
7.1.1 Funkcionalističke teorije.....	25
7.1.2 Proceduralne teorije.....	27
7.1.3 Ostale definicije umjetnosti	28
7.2 Odustajanje od definiranja umjetnosti.....	29

8. Povijesni razvoj umjetnosti	31
8.1 Platonovo poimanje umjetnosti.....	32
8.2 Aristotelovo poimanje umjetnosti	33
9. Podjela umjetnosti.....	35
9.1 Antika	35
9.2 Srednji vijek.....	36
9.3 Renesansa	37
9.4 Lijepe umjetnosti.....	38
9.5 Novo vrijeme	39
10. Umjetničke aktivnosti	40
11. Empirijsko istraživanje.....	42
11.1 Problem istraživanja	42
11.2 Cilj istraživanja	42
11.3 Hipoteze, zadatci i varijable istraživanja:.....	42
11.1.1 Hipoteze istraživanja	42
11.1.2 Zadatci istraživanja	44
11.1.2 Varijable istraživanja	44
11.4 Metodologija istraživanja	44
11.4.1 Instrument istraživanja.....	44
11.4.2 Uzorak i postupak istraživanja i metode analize podataka	45
11.5 Analiza i interpretacija podataka	45
11.5.1 Deskriptivna analiza	45
11.5.2 Deskriptivna obrada skala	50
11.6 Testiranje hipoteza.....	60
12. Rezultati i rasprava	70

13. Zaključak	77
14. Literatura	79
15. Popis slika.....	88
16. Popis tablica.....	89
17. Prilozi	90
18. Sažetak	94
19. Summary	95

1. Uvod

Slobodno vrijeme je društveno vezani fenomen koji postoji od kako je i čovjeka. Njegov koncept se najčešće shvaća kao vrijeme oslobođeno od rada i usmjereno na zabavu i odmor. No brojni teoretičari su prepoznali višeslojnost ovog fenomena koji prožima sve aspekte ljudskog života poput socijalne, kulturne i pedagoške sfere. Zbog individualnog poimanja slobodnog vremena, postoji mnoštvo različitih tumačenja. Slobodno vrijeme nije samo vrijeme za odmor ili razonodu i zabavu, niti je to samo vrijeme oslobođeno od rada, već je i prilika za razvoj ličnosti, obrazovanja, društvene aktivnosti i unapređenje vještina. To je vrijeme kada se osoba može slobodno izraziti i razvijati prema vlastitim interesima nakon ispunjanja profesionalnih, obiteljskih i društvenih obveza (Friedmann, 1956 prema Pehlić, 2014). Sustavno proučavanje slobodnog vremena dovelo je do potrebe za razvojem posebne discipline koja se bavi odgojnim aspektima slobodnog vremena. Stoga razvojem pedagogije slobodnog vremena ono postaje središte brojnih istraživanja usmjerenih na njegov odgojni utjecaj, kao i na proučavanje zakonitosti procesa odgoja i samoodgoja unutar slobodnog vremena te njegovog učinkovitog korištenja (Tomić i Hasanović, 2007). Brojni autori prepoznaju važnosti slobodnog vremena za postizanje razvojnih ciljeva, doprinosu razvoju ličnosti, zdravlju i kreativnosti, stjecanju znanja i vještina, te oblikovanju socijalnih i moralnih vrijednosti kod mladih. Strukturirano slobodno vrijeme, uz obitelj, školu i zajednicu, predstavlja ključan razvojni kontekst za mlade, dok neorganizirano slobodno vrijeme može dovesti do nepoželjnih oblika ponašanja.

Posebno je značajan utjecaj umjetničkih aktivnosti u slobodnom vremenu. Sudjelovanje u takvim aktivnostima pomaže mladima da razviju bolju koncentraciju, kreativnost, znatiželju, samodisciplinu, kao i kritičko razmišljanje te ono značajno utječe na kvalitetu života. Istraživanja su pokazala kako umjetnost također ima i terapijsku ulogu, pomažući u izražavanju emocija i smanjenju stresa (Bird, 2017 prema Downs, 2019; Baker i sur., 2017). Uzevši u obzir istraživanja o značaju umjetnosti i umjetničkih aktivnosti na razvoj djece i mladih, koncipirat će se rad sa sveobuhvatnim teorijskim okvirom koji će uključivati pojmovno razgraničenje i određivanje slobodnog vremena i umjetnosti u širem kontekstu. Također, izložit će se povijesni okvir koji razrađuje evoluciju i promjene u pristupima slobodnom vremenu i umjetnosti. Razmotrit će se i kako su se promijenili stavovi društva prema umjetnosti i njenom značenju. Značaj slobodnog vremena i umjetnosti za razvoj mladih razradit će se kroz analizu dosadašnjih istraživanja na ovom

području. Nadalje, prikazani su rezultati empirijskog istraživanja na osnovu 102 ispitanika sa područja Republike Hrvatske kako bi se uvidjela povezanost slobodnog vremena s umjetničkim aktivnostima mladih te stavovi i iskustva mladih naspram umjetnosti. Posebna pažnja posvetila se ispitivanju u kojoj mjeri mladi sudjeluju u umjetničkim aktivnostima poput slikanja, sviranja, pjevanja, fotografije i drugih kreativnih oblika izražavanja, kao i koliko često posjećuju kulturno-umjetničke ustanove poput muzeja, kazališta i galerija s ciljem razumijevanja njihovih interesa i potreba. Osim toga uvidjet će se i način na koji mladi shvaćaju važnost umjetnosti u svome životu i koliko značajnost joj pridaju. Također, testiranjem hipoteza utvrdit će se postoje li razlike naspram spola, mjesta boravka, dobi, stupanja obrazovanja, zaposlenja, školskog uspjeha i količine slobodnog vremena na ova dva promatrana faktora. Dobiveni rezultati bi mogli biti od velike pomoći odgojno-obrazovnim ustanovama, roditeljima i lokalnoj zajednici u smislu razvoja i implementacije različitih umjetničkih programa i aktivnosti za mlade posebice u smislu kvalitetnog provođenja slobodnog vremena.

2. Pojmovno određenje slobodnog vremena

Slobodno vrijeme je društveni i sociološki fenomen kojeg su mnogi teoretičari pokušali definirati iz različitih perspektiva te zbog individualnog poimanja slobodnog vremena postoje različita tumačenja (Livazović, 2018). Ovaj fenomen ne obuhvaća samo zabavu, rekreaciju i odmor od posla, već i obrazovanje, političku i društvenu akciju, kao i usmjerenje prema zdravlju čime se zaključuje da koncept slobodnog vremena danas nije jednoznačan (Tokarski i Zarotis, 2020). Slobodno vrijeme zahvaća i prodire gotovo u sva područja ljudskog života poput socijalne, ekonomske, političke, kulturne, zdravstvene i pedagoške sfere (Janković, 1967; Livazović, 2018). Tokarski i Zarotis (2020) ističu da u relevantnoj literaturi postoji mnoštvo definicija slobodnog vremena, što odražava veliku raznolikost aktivnosti i važnost fenomena slobodnog vremena. Međutim, slobodno vrijeme često se pogrešno shvaća kao vrijeme slobode, te je važno precizno odrediti od čega je ono oslobođeno i za što je namijenjeno (Polić i Polić, 2009). Stoga, kako bi se pobliže razumjelo i odredilo što taj pojam označava, potrebno je pojmovno odrediti slobodno vrijeme te na koji način se slobodno vrijeme razlikuje od pojmova dokolice i besposlice.

Hunnicutt (2006) ističe postojanje antičke grčke riječi za slobodno vrijeme, *σχολή* (scholē) koja je izvedena iz protoindoeuroskog korijena *seg`h* koji označava slobodno vrijeme, ali također nosi ideju i značenje pobjede i dominacije. U tom smislu, slobodno vrijeme nije samo odmor, već nešto što se postiže kontrolom ili uspjehom u životu. Nadalje, Hunnicutt (2006) objašnjava kako se pojam slobodnog vremena pronalazi i u latinskom jeziku. Rad je bio označen pojmom *negotium* i podrazumijevao je poslovne obveze i bio je definiran u kontrastu sa slobodnim vremenom, odnosno *otiumom* koji je označavao stanje mira i opuštanja. Međutim, pri današnjem shvaćanju slobodnog vremena uzimaju se u obzir brojne definicije koje slobodno vrijeme stavljaju u odnos prema radu, shvaća ga kao rekreaciju ili aktivnosti oslobođeno svih obveza. Godine 1967. francuski sociolog Joffre Dumazedier objavio je djelo pod nazivom *Toward a society of leisure*, u kojem je ponudio definiciju slobodnog vremena koja je često citirana od strane mnogih autora. On slobodno vrijeme definira kao aktivnost odvojenu od obaveza prema poslu, obitelji i društvu. Tijekom ovog vremena osoba se može posvetiti aktivnostima koje voli, bilo radi opuštanja, raznolikosti, proširivanja svog znanja, radi odmora, zabave, unapređenja vještina bez osobne koristi ili radi povećanja svoje dobrovoljne participacije u životu zajednice nakon što ispuni svoje

profesionalne, obiteljske i društvene dužnosti (Dumazedier, 1967). Dumazedier smatra da je slobodno vrijeme važan društveni fenomen koji ovisi o vrsti rada, ali i utječe na rad stvarajući cjelinu koja doprinosi ljudskom aspektu samo ako pruža mogućnost ili potiče želju za ljudskim iskustvima. Ako je slobodno vrijeme samo bijeg od posla i zanemarivanje problema koji se odnose na rad, onda ne rješava stvarne probleme industrijske civilizacije (Dumazedier, 1967 prema Janković, 1967). Nadalje, pri definiranju slobodnog vremena, Belošević i Ferić (2021) uzimaju u obzir njegovu subjektivnu i objektivnu perspektivu. Objektivna perspektiva odnosi se na količinu slobodnog vremena koje je čovjeku dostupno izvan njegovih obaveza (poput škole ili posla) ili specifičnih aktivnosti (poput sporta, druženja s obitelji i prijateljima, gledanje televizije i sl). S druge strane, subjektivna perspektiva gleda na slobodno vrijeme kao stanje uma, stanje bivanja ili kao smisljeno iskustvo svakog pojedinca. Valjan-Vukić (2013) naglašava da je slobodno vrijeme ono razdoblje u kojem je čovjek oslobođen svih obaveza, ali da u tom periodu nastoji razvijati svoje vještine. Shodno tomu, Georges Friedmann (1956 prema Pehlić, 2014) slobodno vrijeme definira kao vrijeme koje nije zauzeto profesionalnim, obiteljskim ili društvenim obavezama te vrijeme kada se osoba može slobodno izraziti i razvijati se prema vlastitim interesima ako za to ima potrebne financijske resurse i mogućnosti. G. D Butler (1940 prema Janković, 1967) navodi pojam rekreacije koji zamjenjuje pojam slobodnog vremena i obuhvaća različite aktivnosti koje pružaju užitek i zadovoljstvo. Glavna obilježja rekreacije su da osoba to radi jer to želi, bez prisile te da obuhvaća aktivnosti u kojima osoba sudjeluje sama, kao i one koje uključuju grupnu aktivnost. Autor J. B. Nash (1960) pak rekreaciju i slobodno vrijeme postavlja u odnosu na rad. Slobodno vrijeme definira kao vrijeme oslobođeno od nužnih aktivnosti poput rada i sna, dok se rekreacija odnosi na korištenje tog slobodnog vremena na kvalitetan način. Također ističe da se rekreacija ne može smatrati suprotnošću radu, već njegovim dopunom. Slobodno vrijeme će pružiti priliku za kreativno iskustvo, priliku za pripadanje kao i priliku za sve ljude da daju neki kreativni doprinos sebi i svojoj zajednici (Nash, 1960). Janković (1967) zaključuje kako kod definiranja pojma slobodnog vremena postoji još dosta razmimoilaženja, ali da se ističu zajedničke oznake poput vremena izvan profesionalnih, društvenih i obiteljskih obaveza i životnih potreba. Također, uključuje slobodno raspolaganje tim vremenom i njegovo korištenje za aktivnosti koje pridonose odmoru, razonodi, obrazovanju, kulturnom usavršavanju i razvoju ličnosti.

2.1 Dokolica i besposlica

Jedan od pojmova koji se vežu uz slobodno vrijeme je dokolica i besposlica. Pojedini autori pak koriste ove pojmove kao istoznačnice, dok ih drugi jasno razlikuju (Janković 1967, Polić 2003; Valjan Vukić, 2013; Belošević i Ferić, 2021). Janković (1967) stoga razliku izražava kroz činjenicu da slobodno vrijeme označava aktivno stanje i djelovanje koje ima određene funkcije i ciljeve, dok dokolica označuje stanje kada se ništa ne radi, odnosno besposlicu, plandovanje, stanje bez posebnih namjera da se obogati život čovjeka. Slobodno vrijeme može biti ispunjeno raznovrsnim aktivnostima koje obogaćuju život, a dokolica se odnosi na pasivno vrijeme koje ne pruža nikakvu stvarnu vrijednost ili koristi za osobni razvoj. Livazović (2018) pak dokolicu shvaća kao vrijeme oslobođeno obveza u kojem osoba može slobodno birati aktivnosti. Autori Polić i Polić (2009) naglašavaju da je svaka dokolica slobodno vrijeme, ali da svako slobodno vrijeme nije dokolica. Drugim riječima, slobodno vrijeme je širi pojam u odnosu na dokolicu što potvrđuje i Ilšin (1999). Slobodno vrijeme za njih predstavlja vrijeme oslobođeno od rada, besposlica je neaktivno trošenje vremena oslobođenog od rada, dok dokolica označava specifično vrijeme posvećeno osobnom djelovanju i samoostvarenju, odnosno vrijeme koje je iskorišteno za igru i stvaralaštvo. U osnovi, dokolica je aktivnije i produktivnije stanje u odnosu na besposlicu (Polić i Polić, 2009). Martinić (1977 prema Livazović, 2018) pak ističe da se slobodno vrijeme može podijeliti prema njegovoj produktivnoj i ne produktivnoj sastavnici, odnosno na dokolicu i besposlicu. Dokolica označava vrijeme kada se ne obavlja nikakav posao i predstavlja dio slobodnog vremena u kojem osoba može birati aktivnosti za zabavu, odmor, usvajanje novih znanja i vještina, sudjelovanje u društvenom životu ili kreativni rad, nakon što su ispunjene obiteljske i društvene obveze (Martinić, 1977 prema Livazović, 2018). Slično tome, Mlinarević i sur. (2007 prema Livazović, 2018) gledaju na dokolicu i dokoličarenje kao na nestrukturirano provođenje slobodnog vremena u aktivnostima poput odmora, razonode, gledanja televizije i komunikacije s prijateljima putem medija. Dokolica se u ovom kontekstu razumije kao potencijal za kreativnost i stvaralaštvo u slobodnom vremenu, dok besposlica označava neproduktivne i pasivne aktivnosti. Time slobodno vrijeme uključuje dvije osnovne dimenzije: produktivnu, koja obuhvaća dokolicu; i neproduktivnu, koja se povezuje s besposlicom (Mlinarević i sur., 2007 prema Livazović, 2018). Duda (2004) objašnjava da slobodno vrijeme obuhvaća obiteljske i društvene obveze koje nisu povezane s radom i ne donose financijsku korist, a nasuprot tome,

dokolica se odnosi na neformalni, neorganizirani dio slobodnog vremena, koji je odvojen od svih radnih, društvenih i obiteljskih obveza. To je vrijeme kada pojedinac može birati aktivnosti koje mu odgovaraju, kao što su opuštanje, razonoda, proširivanje znanja i kreativno izražavanje. Zaključno, Valjan-Vukić (2013) ističe da jedino u dokolici slobodan izbor pojedinca dolazi do punog izražaja. To je vrijeme u kojem se pojedinac, oslobođen od svih obveza prepušta vlastitom izboru u skladu sa svojim željama i volji.

2.2 Funkcije slobodnog vremena

Gotovo svi autori koji proučavaju fenomen slobodnog vremena posvećuju pažnju njegovim funkcijama (Ilšin, 1999). Janković (1967) ističe da slobodno vrijeme ima brojne funkcije poput socijalne, zdravstvene, kulturne i pedagoške. Opaschowski (1976 prema Belošević i Ferić, 2021) prepoznaje osam glavnih funkcija slobodnog vremena, a to su rekreaciju, obrazovanje, kompenzaciju, kontemplaciju, komunikaciju, integraciju, sudjelovanje, inkulturaciju. Iako pri današnjem tumačenju, funkcije slobodnog vremena dijele na odmor, razonodu i razvoj личности. Začetnik ove podjele je Joffre Dumazedier (1967).

Prva funkcija slobodnog vremena je odmor. Janković (1967) napominje da brojni autori imaju različita mišljenja o zadatku odmora: neki ga shvaćaju široko, dok ga drugi vide kao aktivan odmor, isključujući njegovo izričito značenje relaksacije. Tako i prema Livazoviću (2018) odmor uključuje aktivnu angažiranost u slobodnim aktivnostima, a ne samo pasivno provođenje vremena. U oba slučaja, cilj je regeneracija i obnavljanje fizičke i psihičke energije. Aktivnosti usmjerene na odmor uključuju sve od prekida rada, šetnje, društvenih igara, lagane gimnastike, kupanja, sunčanja i sl. (Janković, 1967; Livazović, 2018).

„Istina je da je potreba za fizičkim naporom na poslu uglavnom nestala, ali i dalje ostaje činjenica da su tempo proizvodnje, složenost industrijskog sustava, velike udaljenosti u velikim urbanim središtima do posla i s posla povećale potrebu radnika za odmorom i mirom, za dokolicom i bezbrižnim sitnim razonodama“ (Dumazedier, 1967, str. 15).

Druga funkcija slobodnog vremena je razonoda i zabava, koja obuhvaća raznovrsne društvene i kulturne aktivnosti i oslobađa od dosade. Ova funkcija postaje sve važnija za modernog čovjeka jer pomažu u stvaranju dobrog raspoloženja. Aktivnosti poput društvenih igara, sportova, odlazaka u kino, zabava, gledanja TV programa i čitanja zabavne literature spadaju u ovu kategoriju

(Janković, 1967). Livazović (2018) spominje i medijske aktivnosti kao što su pretraživanje interneta, društvene mreže, ekstremni sportovi, glazba i hobiji. Zadatci odmora i razonode često se nazivaju zajedničkim imenom rekreacija i obuhvaćaju aktivan odmor, zdravu razonodu i pozitivnu i humanu zabavu (Janković, 1967; Livazović, 2018).

Treća funkcija slobodnog vremena je razvijanje ličnosti koja dobiva u suvremenom životu sve veći naglasak što napominje Ilišin (1999), jer čovjek treba svestrano razviti svoju ličnost za uspješno prilagođavanje društvenim izazovima. Aktivnosti slobodnog vremena koje doprinose razvoju ličnosti uključuju zdravstvene, fizičke, obrazovne, moralne, estetske, kulturne, tehničke i druge aktivnosti (Janković, 1967; Livazović, 2018). Livazović (2018) također ističe još tri dodatne funkcije slobodnog vremena: preventivnu, kurativnu i odgojno-formativnu. Preventivna funkcija štiti od negativnih utjecaja, kurativna se bavi resocijalizacijom mladih s problemima u ponašanju, dok odgojno-formativna usmjerava razvoj ličnosti kroz pedagoške aktivnosti.

„Tri funkcije su međusobno povezane čak i kada su u suprotnosti. Postoje u različitim stupnjevima u svačijem životu, bez obzira na situaciju. Mogu koegzistirati ili se smjenjivati jedna za drugom, a u jednoj situaciji dokolice mogu se provoditi naizmjenično ili istovremeno. Često se preklapaju tako blisko da ih je teško razlikovati. U stvarnosti, nijedna od tri funkcije nije toliko prisutna koliko dominantna“ (Dumazedier, 1967, str. 16).

3. Povijesni razvoj slobodnog vremena

3.1 Prapovijesna društva

Slobodno vrijeme je društveno vezana povijesna pojava koja u različitom obliku postoji od kad postoji i čovjek (Livazović, 2018). Ovi zaključci mogu se vidjeti u špiljama Altamira i Lascaux, gdje je jasno da je čovjek, nakon zadovoljavanja osnovnih potreba poput prehrane, reprodukcije i obiteljskih obveza, osjećao potrebu izraziti značaj određenih prirodnih ili religijskih fenomena, najčešće kroz umjetnost (Livazović, 2018). Benjamin K. Hunnicutt (2006) napominje da unutar lovačko-sakupljačkih zajednica nisu postojali koncepti poput slobodnog vremena, besposlenosti ili lijenosti. Također većina drevnih naroda nije imala riječ ili opći koncept rada kao što se danas poima jer je isprepleten s drugim društvenim aktivnostima. Kao i u slučaju slobodnog vremena, nedostajao je sveobuhvatan pojam za rad kao skup aktivnosti povezanih određenim zajedničkim osobinama (Hunnicutt, 2006). O plemenskim društvima prije tehnološki razvijenih društava piše i Richard G. Kraus (1998) koji ističe kako u plemenskim društvima ne postoji stroga razlika između rada i slobodnog vremena. Rad se obavlja kada je potreban i često je prožet ritualima poput molitve, žrtvovanja, plesa i gozbi. U ovo doba, ističe se i postojanje popularnih igara kojima su plemenska društva ispunjavali svoje slobodno vrijeme. Te igre su se bazirale na praksama ratovanja koji se danas očituju u sportu poput ju-jitsua, hrvanja i lakrosa. Bile su prožete religijskim i ritualnim karakterom, a često su završavale ljudskim žrtvama (Kraus, 1998; Livazović, 2018). Pojavom i razvojem prvih civilizacija poput sumerske, asirske i babilonske dolazi do razvoja i formiranja prvih gradova i raslojavanje društva gdje postoji jasna podjela rada na poljoprivredu, stočarstvo, obrt, trgovinu i upravu. Također dolazi i do pojave političke organizacije i planskog vođenja života što je dodatno omogućilo stvaranje slobodnog vremena, koje postaje dostupno većem broju ljudi. Ovim razvojem, omogućen je procvat umjetnosti, znanosti i filozofije, a stanovništvo svoje slobodno vrijeme koristi u raznim rekreativnim aktivnostima (Livazović, 2018). U civilizacijskim središtima poput Egipta i doline rijeke Ind uočljiv je razvoj slobodnog vremena. Prakticirali su sportove poput hrvanja, gimnastičkih vježbi, podizanja utega i igara s loptom, dok su borbe s bikovima bile popularan religijski događaj. Osim sporta, glazba, drama i ples činili su važan dio njihove zabave. Bogate obitelji imale su brojne zabavljače, a robovi su često učeni plesanju i glazbi te su postajali profesionalni izvođači za plemstvo. Ove aktivnosti bile su prisutne i u dolini Žute rijeke, posebno tijekom prve dinastije

Shang (Kraus, 1998; Livazović, 2018). Kraus (1998) ističe da su stari Hebreji plesu pridavali veliki značaj, ali osuđivali su određene oblike svjetovnog ili bogohulnog plesa, kao što je ples oko zlatnog teleta. Njihov glavni doprinos slobodnom vremenu bio je uvođenje sedmog dana, odnosno subote, kao vremena za odmor i štovanje Stvoritelja. Na tlu Amerike, u kulturama poput Olmečke, Maja i kulture Chavin bilo je popularno izrađivanje umjetničkih predmeta od zlata, ali i bavljenje sportom. Najpoznatiji sport među njima bila je drevna verzija košarke (Livazović, 2018).

3.2 Antika

U antičkoj Grčkoj došlo je do značajnog razvoja kulture, filozofije, obrazovanja i sporta. Prema Hunnicuttu (2006): “Počevši od Grka, slobodno vrijeme je pružalo arenu u kojoj su se kulture odvijale; u kojoj su se ljudi mogli međusobno uključiti u javnosti, stvarajući likovne umjetnosti, igrajući sportove, stvarajući glazbu, baveći se politikom, razgovarajući i izvodeći slobodne aktivnosti koje su činile samu bit njihovih kultura“ (str. 58). Privilegirani građani aktivno su sudjelovali u raznim religijskim festivalima, glazbenim nastupima, sportskim natjecanjima, poeziji, teatru, te gimnastičkim i atletskim priredbama. Religijski festivali u antičkoj Grčkoj često su kombinirali rituale s glazbom i plesom te slobodno vrijeme se provodilo za vrijeme Olimpijskih, Dionizijskih, Pitijjskih i Nemejskih igara. Djeca su se od najranije dobi uključivala u razne sportske i kulturne aktivnosti, a nakon sedme godine života u školama su učili i vježbali boks, ples, bacanje koplja i diska, plivanje i igre s loptom. Također, Grci su dosta svoga vremena posvećivali planiranju javnih prostora prilagođenih slobodnom vremenu i rekreaciji stanovnika. Ti prostori su uključivali parkove i vrtove, otvorena kazališta, vježbaonice, kupelji, igrališta, borilišta i stadione (Livazović, 2018).

Antički Rim je prihvatio grčki koncept slobodnog vremena poznat kao *otium*, koji je označavao stanje mira i opuštanja, te ga suprotstavio *negotiumu* koji je označavao poslovne i društvene obaveze (Hunnicutt, 2006). Slično kao i u Grčkoj, rimsko slobodno vrijeme bilo je organizirano na javnim mjestima poput foruma, amfiteatara, termi, stadiona i cirkusa, te su mu pristupali nakon ispunjavanja radnih obveza. Osnivana su posebna udruženja *collegiae* koja su se brinula o organizaciji proslava, javnih usluga, svečanosti i igara. Mladi Rimljani bavili su se raznim sportovima, šetnjama u vrtovima, plivanjem u rijeci, te su se kartali i kockali u krčmama. Najveće zabave bile su utrka kolima, gladijatorske igre, komedije, tragedije i pantomima. Međutim, provođenje slobodnog vremena često je imalo pasivni karakter jer su glavni izvođači

bili robovi i profesionalni borci (Livazović, 2018). Tijekom 3. i 4. stoljeća, Rimsko Carstvo počelo je propadati zbog nesposobnosti suočavanja s viškovima slobodnog vremena, bogatstva i luksuza. Građani su postali fizički slabi i pristajali su na korupciju, gubeći time vrline koje su ih činile jakim (Kraus, 1998).

3.3 Srednji vijek

Nakon propasti Rimskog Carstva i naletom barbarskih i germanskih plemena, Crkva je bila ujedinjujući čimbenik u Europi (Goldstain i Grgin, 2006). Mnogi aspekti rimskog života, uključujući javne igre i priredbe, smatrani su nepoželjnima i zamijenjeni su aktivnostima koje su bile u skladu s kršćanskom ideologijom slavljenja Boga. Velik utjecaj u ovom novom dobu su imali benediktinci u čijoj doktrini se dokonost smatrala velikim neprijateljem duše (Livazović, 2018). Nadalje, Goldstain i Grgin (2006) ističu kako je u srednjem vijeku došlo do tehnoloških inovacija koje su značajno smanjile udio ljudskog rada. Uvođenje naprava kao što su mlinovi i hidraulički strojevi ubrzalo je proizvodne procese koji su do sad bili nepoznati Greima i Rimljanima. Ovim promjenama ljudi su postali slobodniji u biranju oblika zabave i načina provođenja svog slobodnog vremena (Kraus, 1998). Stoga, srednjovjekovno društvo se bavilo pisanjem i izvođenjem poezije, s posebnim naglaskom na ljubavnu poeziju, a razvilo je i vlastitu književnost koja je često ismijavala temeljne aspekte srednjovjekovnog društva. Posebno su popularne bile *fabliaux*, odnosno kratke humoristične priče u stihovima (Goldstain i Grgin, 2006). Prema Livazoviću (2018), među pukom su bila popularna i sportska natjecanja kao što su bacanje, trčanje i hrvanje, kao i borbe pijetlova i bikova, viteška natjecanja, javni plesovi na livadama i travnjacima pa čak i grobljima te dramske predstave s temama iz religije ili svakodnevnog života. Igre na ploči, poput šaha i dame i drugi oblici kockanja često su bili zabranjeni. Popularne igre uključivale su igranje s lutkama, kuglanje, preskakanje i igre oponašanja (Livazović, 2018). Najbolji prikaz srednjovjekovnih dječjih igara naslikao je slikar Pieter Breughel. Slika prikazuje više od 90 vrsta dječjih igara, uključujući igre s loptom, jahanje na leđima, povlačenje konopa, igre s lutkama i mnoge druge, od kojih su mnoge preživjele do danas (Kraus, 1998). Goldstain i Grgin (2006) navode i kako je bilo dosta studenata koji su se znali dobro zabavljati, kockajući i pijajući po krčmama ili sudjelujući u uličnim sukobima. Bilo je i pokušaja suzbijanja mladenačkih igara, koje su se često pretvarale u nasilje ili huliganizam, stoga je čak naređeno da školski dječaci u Londonu 12. stoljeća ne sudjeluju u nogometu zbog tih sukoba (Kraus, 1998).

Slika 1. Dječja igra, Pieter Bruegel, 1560. godina.

(Izvor: [Pieter Bruegel the Elder - Children's Games - Google Art Project - Children's Games \(Bruegel\) - Wikipedia](#))

(Preuzeto 1. kolovoza 2024.)

3.4 Renesansa

Nastupanjem renesanse, Livazović (2018) naglašava kako je oslabio utjecaj crkve i time se vlast prenijela na kraljeve koji su postali pokrovitelji sekularne umjetnosti, glazbe, kiparstva, slikarstva i drame. Europa se počela povezivati s novim kulturama Azije, Amerike i Japana, te su osnovana nova sveučilišta i svjetovne škole. Dolazi do brojnih inovacija, otkrića Amerike, protestantizma te Europa se sve više usmjerava na znanost. Ali s jačanjem protestantizma nametnuta su stroga pravila za slobodno vrijeme i rekreaciju, čime se nastojalo spriječiti herezu kroz moralni nadzor (Kraus, 1998; Livazović, 2018). Anglikansko svećenstvo zabranjivalo je sportske i zabavne aktivnosti, javne predstave, okupljanja, kockanje i slične aktivnosti (Livazović, 2018).

Puritanski magistrati su dugo pokušavali ograničiti zabavu i igru, čak i kada više nije bilo stvarnih razloga za te zabrane jer za njih besposlica je jedan od najtežih grijeha. Slobodno vrijeme je predstavljalo pripremu za rad, vrijeme za odmor i oporavak kako bi mogli opet raditi (Kraus,

1998). Rani zapisnici pokazuju da su mladi ljudi često kažnjavani novčano, zatvorom ili bičevanjem zbog pijanstva, lijenosti, kockanja, plesa i drugih nepristojnih ponašanja. Ipak, mnoge igre su se ipak nastavile (Hunnicutt, 2006). U tekstu *Puritan Attitudes Towards Physical Recreation In 17th Century New England* autor Peter Wagner (1976) objašnjava da zbog ozbiljnosti puritanske religije koja je smatrala užitak kao grijeh, tjelesna rekreacija bila je skoro pa nemoguća, a svi oblici igre i zabave smatrani su lošim. Nadalje, Kraus (1998) i Livazović (2018) ukazuju kako je za promociju kvalitetnog slobodnog vremena u srednjem vijeku zaslužna izgradnja parkova koji su korišteni za lov i razonodu plemstva te oni koji su oponašali prirodu. U tim parkovima organizirana su natjecanja, hrvački mečevi i konjske utrke, a u gradovima su otvorene kavane i okupljališta za igre poput domina, šaha, dame i bilijara. Na selu su se razvili nogomet, kriket i folklorne igre s pjevanjem ili plesom dok je elita slobodno vrijeme provodila u prirodi, baletu, operi i specijaliziranim klubovima. Dvorske manifestacije, balovi, priredbe i zabave postali su uobičajeni, ali i profesionalizirani, odnosno izvodili su ih talentirani profesionalci.

3.5 Industrijsko doba

Nove promjene u društvu donijela je industrijska revolucija započeta u kasnom 18. stoljeću i nastavljena u 19. stoljeću (Kraus, 1998). Autori David Lee i Howard Newby (1983) tvrde da je početkom 19. stoljeća društvo doživjelo duboku transformaciju koja se može sagledati kroz četiri ključna elementa poput: industrijalizacije koja je označila prijelaz s manufakturne na industrijsku proizvodnju, što je dovelo do specijalizacije profesija; kapitalizama koji je donio koncept plaćenog rada i stvaranje novih društvenih klasa, gdje je rad postao vezan uz stvaranje profita; urbanizacije koja je potaknula migraciju ljudi u gradove; te razvoj liberalne demokracije koja je omogućila pojedincima veći utjecaj na društvene i političke procese. S razvojem industrijalizacije vrijeme je postalo valuta, a rad je postao strogo usklađen s vremenom. Stoga, česti sukobi su se dešavali zbog ograničenja radnog vremena i plaćanja prekovremenih sati (Lee i Newby, 1983). Spoj znanosti i kapitala povećao je proizvodnju, a izumi poput stroja za pređenje s više vretena, vodene preše i parnog stroja iz 1760-ih drastično su unaprijedili proizvodne metode. Također, napredak u prometu poput izuma lokomotiva, parobroda, razvoj kanala, željezničkih pruga i telegrafa potakle su globalnu trgovinu i promijenili način života (Kraus, 1998). Ali s brzim razvojem gradova, masovnom proizvodnjom, razvojem transportnih luka i poduzetničkim duhom, novi kapitalistički

sloj stvarao je sve veća bogatstva. Međutim, radnici su često bili izrabljivani, a zbog nedostatka radne snage, u rad su bila uključena i djeca (Livazović, 2018). Stoga dolazi do produžavanja radnih sati s 12 sati na 14 do 18 sati dnevno, dok je prosječni radni tjedan u francuskim gradovima iznosio oko 70 sati. Broj praznika također je značajno smanjen (Kraus, 1998; Livazović, 2018). Livazović (2018) ističe kako rad više nije bio viđen samo kao sredstvo preživljavanja, već kao smisao života. Rad se smatrao izvorom društvenih i moralnih vrijednosti, stoga je crkva pokušavala suzbiti mnoge oblike zabave. Cunningham (1980) ukazuje kako je problem bio toliko raširen da su crkvene vlasti pokušavale kontrolirati aktivnosti slobodnog vremena siromašnih. Prema tome, u 18. stoljeću, došlo je i do ukidanja sajмова i proslava te zabranjivanja konjskih utrka, borbe i drugih sportova (Cunningham, 1980).

Postupno, važnost mehanizacije u industriji počinje rasti. Novi automatizirani oblici proizvodnje dovode do skraćivanja radnog vremena. Izgrađuju se taverne i saloni, a slobodno vrijeme počelo je uključivati glazbu, igre, ples i zabavu. Povećava se popularnost kazališta, raznih predstava, cirkusa, zabavnih parkova, javnih plesnih dvorana i koncerata (Livazović, 2018). Početkom 19. stoljeća počeli su se organizirati profesionalni sportski događaji s velikim brojem gledatelja. Konjske utrke i borbe su stekle veliku popularnost, dok su bejzbol, tenis, streličarstvo, kuglanje, klizanje, biciklizam i timske igre postale poznate u gradovima Nove Engleske (Kraus, 1998). Tijekom ovog doba stalni pritisak je bio usmjeren na smanjenje radnog tjedna, kako kroz pregovore između industrije i radnika, tako i kroz zakonodavstvo. Stoga su sredinom 19. stoljeća djeca oslobođena teškog rada u tvornicama zahvaljujući zakonima o radu. Time je interes za igru i slobodno vrijeme rastao, a crkva je počela prihvaćati određene oblike zabave (Kraus, 1998). Livazović (2018) objašnjava kako su ove promjene imale za cilj suočiti se s posljedicama industrijalizacije, urbanizacije, nejednakosti i konzumerizma. Cunningham (1980) se nadovezuje i tvrdi da je sredina 19. stoljeća prekretnica jer su tada nastali redovitiji radni rasporedi, jasnija razlika između rada i slobodnog vremena, i kraće radno vrijeme zbog većeg zahtjeva za slobodnim vremenom.

3.6 Moderno društvo

Prema Livazoviću (2018), moderna se odnosi na razdoblje obilježeno propitivanjem i odbacivanjem tradicije, fokusom na individualizam, slobodu i formalne jednakosti, vjerovanje u neizbježan društveni, znanstveni, tehnološki napredak te ljudsko savršenstvo kroz racionalizaciju i profesionalizaciju. Modernizam je obilježen napretkom od feudalizma prema tržišnoj ekonomiji i kapitalizmu, industrijalizacijom i sekularizacijom, razvojem država i nacija te sustavom institucija i sustavom nadzora. Lee i Newby (1983) naglašavaju kako je s pojavom kapitalizma, koji se temelji na proizvodnji za tržište s ciljem ostvarivanja profita, došlo do promjene u organizaciji rada i društvenim odnosima. Vrijeme postaje robom, a predmetom trgovine postaju i trenutci dokolice. Radnicima je omogućena mobilnost i dokolica, ali istovremeno su im oduzeta tradicionalna socijalna prava i podrška zajednice te pravo odabira stila i načina provođenja slobodnog vremena. Radnicima su slobodne aktivnosti bile omogućene sve dok su osnaživale njihove radne i potrošačke sposobnosti (Livazović, 2018).

3.6.1 Pokret za slobodno vrijeme

Prema Krausu (1998) i Livazoviću (2018) razdoblje od polovine 19. stoljeća do početka 20. stoljeća naziva se razdoblje pokreta za slobodno vrijeme. Ovaj termin se koristi za opisivanje oblika slobodnih aktivnosti koje su organizirano pružane od strane društvenih agencija, bilo vladinih ili dobrovoljnih, s ciljem postizanja poželjnih društvenih rezultata (Livazović, 2018). Postojale su četiri glavne struje tog pokreta koje nadalje ovi autori opisuju: pokret obrazovanja odraslih, razvoj mreže nacionalnih, državnih i općinskih parkova, razvoj nacionalnih dobrovoljnih organizacija i naselja i pokret za igrališta (Kraus, 1998; Livazović, 2018). Tijekom ranog 19. stoljeća, postojala je velika zabrinutost za poboljšanje intelektualne kulture i obrazovanja odraslih. Time su osnivane radničke organizacije koje su tražile skraćivanje radnih sati i više slobodnog vremena za obrazovanje. Jedan od načina ostvarivanja tih ideja bile su osnivanje organizacija koje se fokusiraju na predavanja, obrazovne događaje i ljetne kampove s kulturnim i obrazovnim aktivnostima za odrasle (Kraus, 1998). Nadalje, razvoj nacionalnih, državnih i općinskih parkova započeo je u SAD-u u 19. stoljeću, s prvim nacionalnim parkovima kao što su Yosemite i Yellowstone. Primarni cilj parkova bio je očuvanje prirode i divljih životinja, a postepeno se javlja interes za rekreativnu upotrebu tih parkova (Livazović, 2018). Treća struju ovog pokreta je osnivanje volonterskih organizacija. Takve organizacije su uključivale gimnastiku, sport i druge

rekreativne aktivnosti u svoj program. Sličnu ulogu imale su i naseljene kuće koje su pomagale siromašnim imigrantima u prilagodbi urbanom životu, nudeći različite obrazovne i društvene usluge (Kraus, 1998). Četvrta struja ovog pokreta je pokret za igrališta. Rast urbanizacije i siromaštva stvorio je potrebu za igralištima. Time je Boston postavio prvi javni prostor za igru nazvan Boston Sand Garden, dok je New York razvijao mrežu igrališta u cijelom gradu koja su bila upravljana i financirana od strane grada (Kraus, 1998; Livazović, 2018). Livazović (2018) zaključuje da je pokret za slobodno vrijeme nastao zbog straha da bez javnih programa i infrastrukture, slobodno vrijeme može postati nekontrolirano, opasno i da bi moglo dovesti do delinkventnosti i ovisnosti.

3.7 Postmoderno društvo

Prema Livazoviću (2018) postmoderna, započeta krajem 19. i početkom 20. stoljeća, je donijela napuštanje i gubitak vjeruje u znanost i tehnologiju. Čovječanstvo postaje svjesno opasnosti nuklearne tehnologije, onečišćenja okoliša i rizika genetskog inženjeringa. Dolazi do revolucije u putovanjima i transportu što je omogućilo brojne migracije, trgovinu i ekonomsku razmjenu. Svjetska populacija se udvostručila, medicina je napredovala, a gradovi su postali prenapučeni. Ljudi su počeli kupovati proizvode ne samo zbog potrebe, već i zbog vlastitog užitka, a kupljeni proizvodi postali su simboli životnog stila i statusa (Livazović, 2018). Kraus (1998), bazirajući se na američko društvo, naglašava da tijekom ranih desetljeća 20. stoljeća, dolazi do velikih promjena, uključujući rastuću srednju i radničku klasu koja je imala više slobodnog vremena i novca. Osim navedenih čimbenika, slobodno vrijeme biva pod utjecajem Prvog svjetskog rata. Brza mobilizacija pokazala je potrebu za boljim rekreativnim programima u zajednicama blizu vojnih baza. Stoga je osnovan Servis za zajednicu ratnih kampova, koji je koristio resurse zajednica u blizini vojnih kampova za pružanje rekreativnih aktivnosti za vojnike i civile (Kraus, 1998). Između dva svjetska rata, slobodno vrijeme postalo je predmet znanstvenih istraživanja. Prema Livazoviću (2018) ova istraživanja su omogućila napuštanje ideje da je dokolica samo sloboda ili da je klasna borba ključ za razumijevanje slobodnog vremena te umjesto toga, nastala je nova paradigma koja se usredotočuje na promjene, identitet i značenje slobodnog vremena. Širenjem obrazovanja razvila su se brojna đачka udruženja i kulturna društva. Godine 1990. pokrenut je prvi studijski program za slobodno vrijeme na američkom sveučilištu Virginia Commonwealth, a obrazovanje za slobodno vrijeme postalo je važno u srednjoškolskom

obrazovanju (Livazović, 2018). Tijekom Drugog svjetskog rata, mnoge američke tvrtke ulažu u rekreacijske sadržaje za svoje radnike kako bi poboljšale njihov moral i produktivnost. Uveli su sportske terene, bazene, knjižnice i društvene klubove te često su organizirali aktivnosti za cijele obitelji zaposlenika. Nakon rata, interes za industrijsku rekreaciju je rastao, pa su tvrtke proširile programe kako bi zadržale radnike i smanjile utjecaj sindikata. Programi su uključivali sportske lige, ljetne kampove za djecu radnika i društvene događaje (Fones-Wolf, 1986).

3.8 Informacijska revolucija

Novo doba započinje informacijskom revolucijom, a njezin početak obilježen je lansiranjem satelita Sputnik 1957. godine (Livazović, 2018). Obrazovni sustav je, kako ističe Livazović (2018), prešao s fokusiranja na činjenička znanja na razvoj spoznaja kroz iskustvo gdje tehnološki sadržaji, strani jezici i laboratorijski pristup postaje dijelom kurikuluma. Zbog promjena u populaciji i načinu života, Kraus (1998) navodi kako su se pojavili brojni trendovi u funkcijama rekreativnih programa. Ti trendovi uključuju: programe za poboljšanje tjelesne kondicije, naglasak na ekološkim pitanjima, aktivnosti i usluge za specifične dobne skupine, rekreaciju za osobe s invaliditetom, povećanje programa u umjetnosti, programe za socijalno ugrožene i programe za rasne i etničke manjine. To bi označavalo da je od 1950-ih, fokus na razvoju tjelesne kondicije, s porastom interesa za zdravlje i fitness.

Nakon Drugog svjetskog pokreću se inicijative za zaštitu okoliša zbog problema poput zagađenja i krčenja šuma. Porast nataliteta i starije populacije doveli su do razvoja programa za djecu, mlade i starije osobe. Povećana je pažnja na uključivanje osoba s invaliditetom u rekreativne aktivnosti. Rekreacija postaje ključna u poboljšanju života ekonomski ugroženih zajednica te dolazi do razvijanja programa u urbanim područjima kako bi se zadovoljile potrebe manjinskih zajednica i smanjile društvene napetosti i brojni nemiri (Livazović, 2018). Kao zaključak, Livazović (2018) ističe da informacijska revolucija, uz pomoć globalne mreže, danas oblikuje gotovo svaki dio života uključujući i slobodno vrijeme. Javne površine poput parkova i igrališta sve više zamjenjuju komercijalni sadržaji s ograničenim pristupom. Mladima su dostupne brojne opcije za kreiranje i istraživanje interesa putem interneta, ali postoji opasnost od pasivnosti i nedostatka originalnosti zbog previše trivijalnog sadržaja. Zato je važno obrazovati mlade o slobodnom vremenu kako bi ga iskoristiti na pravilan način te kako bi prepoznali vrijedne sadržaje i aktivno radili na razvoju svoje osobnosti.

4. Pedagogija slobodnog vremena

Sustavnim proučavanjem slobodnog vremena, pedagozi i istraživači su došli do zaključka o potrebi stvaranja posebne discipline koja će se bazirati na istraživanje odgojne problematike slobodnog vremena. Janković (1967) u istom svijetlu naglašava upravo tu važnost proučavanja slobodnog vremena, ne samo iz sociološke, već i iz pedagoške perspektive, kako bi ono ostvarilo svoju društveno pozitivnu vrijednost. Budući da je slobodno vrijeme specifično u svom pedagoškom sadržaju i oblicima korištenja, ne može se svrstati u postojeće pedagoške discipline. Stoga je stvorena potreba za razvojem pedagogije slobodnog vremena kao posebne pedagoške discipline koja se fokusira na proučavanje odgojno obrazovne problematike slobodnog vremena (Janković, 1967).

Pedagogija slobodnog vremena kao grana znanosti o odgoju razvija se oko 1960-ih godina (Pöggeler, 1995 prema Livazović, 2018), a 1961. godine ovaj izraz biva prvi put formalno uveden u širu upotrebu uz pomoć rada doktora Zlatka Predraga pod naslovom *Pedagogija slobodnog vremena* iz iste godine (1961 prema Paravina, 1970). „Doktor Zlatko Predrag polazi od stava da su utjecaji i poticaji okoline odlučni faktor u razvoju i formiranju mlada čovjeka i da zbog toga suvremena pedagogija prestaje biti naukom koja se bavi samo pitanjima svjesnog i namjernog odgojnog utjecaja, što je ona bila u svom tradicionalnom obliku. Ona počinje da sve određene promatra i proučava i one činioce koji utječu prigodno i nenamjerno na mladog čovjeka, koji se zbivaju izvan kruga porodice i škole, sve ono s čim se mladi čovjek susreće u svoje slobodno vrijeme“ (Predrag, 1961 prema Paravina, 1970, str 31). Pedagogiju slobodnog vremena Janković (1967) definira kao „granu suvremene pedagogije koja se osniva na zakonitostima i postavkama opće pedagogije. Iz njih proizlazi, a pobliže, tumači, proučava, istražuje odgojnu problematiku slobodnog vremena u najširem smislu riječi“ (str. 46). Međutim, Tomić i Hasanović (2007) ovu definiciju smatraju dosta uopćenom jer njome se ne istražuje suština te pojave. Stoga navode definiciju dr. D. Brajkovića i M. Ilića (2003 prema Tomić i Hasanović, 2007) koji navode da je pedagogija slobodnog vremena pedagoška znanstvena disciplina koja proučava zakone procesa odgoja u kontekstu slobodnog vremena, kao i zakonitosti odgoja i samoodgoja za učinkovito korištenje slobodnog vremena. Iz ove definicije proizlaze bitne karakteristike ove discipline, a to je da ima status znanstvene discipline koja pripada sustavu pedagoške znanosti, da proučava

zakonitosti procesa odgoja i samoodgoja u slobodnom vremenu i za korištenje slobodnog vremena (Tomić i Hasanović, 2007).

Pedagogiju slobodnog vremena provode pedagozi koji su obično specijalizirani za ovu funkciju kroz dodatno obrazovanje i obuku. Livazović (2018) ističe važnost osposobljavanja stručnjaka u toj oblasti koja započinje 1950-ih godina, a 1980-ih godina počelo je osnivanje studijskih smjerova i kolegija, kao i stručnih studija i akademija koje se baziraju na poučavanje pedagogije slobodnog vremena. Razvojem pedagogije slobodnog vremena razvijale su se i srodne discipline poput muzejske, sportske, medijske i zdravstvene pedagogije (Livazović, 2018), a Janković (1967) naglašava da predmet slobodnog vremena proučavaju i sociologija, antropologija, psihologija, socijalna medicina i druge znanosti.

Tomić i Hasanović (2007) ističu da je cilj pedagogije slobodnog vremena pronaći načine kako slobodno vrijeme učiniti učinkovitim za stalno učenje, djelovanje, stvaranje i razvoj čovjeka u skladu s ciljevima društva. Ipak, Livazović (2018) naglašava da njen zadatak nije otkrivanje novih postulata i ciljeva odgoja, već uključivanje postojećih i prihvaćenih odgojnih ciljeva u teze o slobodnom vremenu te oblikovanje novih sadržaja u širem okviru pedagogije i pedagoškog djelovanja. Prema Jankoviću (1967) i Tomić i Hasanović (2007), iz općeg zadatka pedagogije slobodnog vremena razvijaju se posebni zadaci koji konkretiziraju ciljeve. To su:

1. Teorijsko proučavanje i istraživanje pedagoških aspekata slobodnog vremena.
2. Analizu slobodnog vremena kao faktora odgoja i drugih utjecaja
3. Istraživanje utjecaja različitih aktivnosti slobodnog vremena na razvoj ličnosti.
4. Tumačenje specifičnih principa i metoda za korištenje slobodnog vremena.
5. Obuka i priprema stručnjaka za istraživanje, organizaciju i vođenje aktivnosti slobodnog vremena.
6. Izrada prijedloga za studij pedagogije slobodnog vremena i planiranje obrazovanja nastavnika.
7. Briga o unapređenju izdavačke djelatnosti iz tog područja.

8. Kritičko vrednovanje definicije slobodnog vremena koja je nastala u drugim znanostima i da slobodno vrijeme definira kao pedagošku kategoriju.
9. Proučavanje, otkrivanje i doprinos uvođenju saznanja o slobodnom vremenu u programe školovanja mladih.
10. Poticanje društva da razvije ispravan odnos prema slobodnom vremenu.
11. Procjena učinkovitosti metoda i principa odgoja za slobodno vrijeme i u slobodnom vremenu.
12. Suradnja s drugim znanostima koje proučavaju slobodno vrijeme.

Tomić i Hasanović (2007) zaključuju kako će pedagogija slobodnog vremena imati u budućnosti još jedan zadatak, a to je da pomogne teorijski otklanjanju uzroka antisocijalnog ponašanja među djecom, mladima i odraslima. Također, kao jedne od zadataka pedagogije slobodnog vremena naglašava i Zlatko Predrag (1961 prema Paravina, 1970). Prema njemu, pedagogija slobodnog vremena ima sljedeće zadatke:

1. Organizirati razne mogućnosti za provođenje slobodnog vremena kako bi zadovoljile različite želje i potrebe pojedinca.
2. Osigurati da se negativni utjecaji tijekom slobodnog vremena smanje, a pozitivni povećaju.
3. Potaknuti mlade da aktivno koriste dostupne mogućnosti u slobodnom vremenu.

Janković (1967) zaključuje kako se pedagogija slobodnog vremena treba usmjeriti na savjetovanje i pomoć u pronalaženju najboljih uvjeta za njegovo korištenje, bez narušavanja osnovnih obilježja slobodnog vremena kao što su sloboda, spontanost i kreativnost. Treba izbjegavati opasnosti poput komercijalizacije i utilitarizma koje mogu negativno utjecati na slobodno vrijeme. Međutim, pedagogija slobodnog vremena ne smije postati samo normativna disciplina koja se bavi propisivanjem pravila ili biti isključivo deskriptivna, već treba biti usmjerena na razumijevanje i primjenu zakona i praksi koje proizlaze iz društvenih stvarnosti.

5. Značaj slobodnog vremena za razvoj mladih

Slobodno vrijeme mladima predstavlja jedan od glavnih razvojnih konteksta uz obitelj i školu, odnosno radno okruženje i zajednicu (Silbereisen i Todt, 1994 prema Belošević i Ferić, 2021). Ono nudi jedinstvene prilike za postizanje razvojnih ciljeva i pomaže adolescentima da postanu zdrave odrasle osobe kroz aktivnosti koje podržavaju osobno zadovoljstvo, razvoj identiteta i autonomiju (Caldwell i Faulk, 2013 prema Belošević i Ferić, 2021). Janković (1967) ističe da slobodno vrijeme nudi brojne prednosti: doprinosi razvoju ličnosti, zdravlju, fizičkom i mentalnom razvoju, oblikovanju pozitivnih karakteristika, kreativnosti, te obogaćuje život. Također, pomaže u stjecanju znanja, razvoju vještina i talenata, te je ključan za oblikovanje fizičkih, intelektualnih, estetskih, radnih, tehničkih, moralnih i socijalnih kvaliteta. Irby i Tolman (2002 prema Valjan-Vukić, 2013) ističu nekoliko pozitivnih učinaka slobodnih aktivnosti na djecu i mlade:

- Socioemocionalni razvoj: Pomaže u održavanju prijateljstava i učenja kako se nositi s različitim situacijama
- Profesionalni razvoj: Razvija vještine potrebne za zapošljavanje i razumijevanje profesionalne karijere i načina njezina ostvarivanja.
- Fizički razvoj: Potiče biološku zrelost i zdravlje
- Kognitivni razvoj: Poboljšava kritičko razmišljanje, kreativnost i rješavanje problema.
- Civilni razvoj: Jača osjećaj odgovornosti i utjecaj na zajednicu, te omogućuje rad na zajedničkim ciljevima

Poimanje slobodnog vremena mijenjalo se kroz povijest, pri čemu se uvijek raspravljalo o njegovoj korisnosti ili štetnosti (Matijašević i Maglica, 2022). Ovime se ističe dualnost u rezultatima istraživanja po pitanju načina kako slobodno vrijeme utječe na razvoj mladih (Belošević i Ferić, 2021). Blažević i Hromin (2022) te Andrijašević i sur., (2005) tvrde da strukturirano slobodno vrijeme pridonosi razvijanju mladih u zdrave odrasle osobe. Također, ono ima razvojno-preventivnu ulogu u životu mladih (Mlinarević, 2004). Ove aktivnosti pružaju im priliku za osobni razvoj i potiču vještine kao što su kreativnost, samostalnost i sposobnost rješavanja problema. Također, omogućavaju im postavljanje ciljeva, bolje organiziranje svog vremena, otkrivanje talenta, kritičko razmišljanje i osobnu nadogradnju (Vidulin-Orbanić, 2008).

Prema Valjan-Vukić (2013), mladi percipiraju slobodno vrijeme kao prostor u kojem mogu uživati, društveno se angažirati, učiti i razvijati nove vještine. Kroz te aktivnosti, u slobodnom vremenu se također usvajaju i oblikuju vrijednosti i norme društveno prihvatljivog ponašanja. Sudjelovanje u organiziranim strukturiranim aktivnostima smanjuje vjerojatnost rizičnih ponašanja i doprinosi većim akademskim postignućima te pozitivnom psihosocijalnom funkcioniranju (Belošević i Ferić, 2021). S druge strane, nestrukturirane aktivnosti, koje uključuju vrijeme provedeno bez preciznog plana i često bez nadzora, poput druženja s prijateljima, gledanja televizije ili igranja video igara, su najčešće forme slobodnog vremena koje mogu potaknuti rizična ponašanja i razvoj problema u ponašanju kod mladih (Matijašević i Maglica, 2022). Takva rizična ponašanja se najčešće manifestiraju konzumacijom alkohola i droga ili bježanja s nastave te ovisnosti o internetu (Biolcati, Passini i Mancini, 2016; Wang, 2018 prema Blažević i Hromin, 2022). Kako Valjan-Vukić (2013) napominje „U tom slučaju konzumacija cigareta, alkohola i psihoaktivnih tvari često predstavljaju način "ubijanja" vremena“ (str 65). Belošević i Ferić, (2021) zaključuju da sudjelovanje u nestrukturiranim aktivnostima negativno utječe na dobrobit, samopoštovanje i zadovoljstvo životom, pružajući manje razvojnih koristi, dok Blažević i Hromin (2022) ističu da je strukturirano slobodno vrijeme zaštitni faktor jer mladima pomaže u razvoju pozitivnih vještina i ponašanja. Mahoney i Stattin (2000 prema Matić i Tandarić, 2019) otkrili su da sudjelovanje u strukturiranim aktivnostima, kao što su glazba, kazalište, različiti hobiji, sport ili religijska okupljanja, dovode do smanjenja antisocijalnog ponašanja, posebno kod dječaka. Nasuprot tome, sudjelovanje u nestrukturiranim aktivnostima povezano je s višim razinama antisocijalnog ponašanja u usporedbi s strukturiranim aktivnostima (2000 prema Lončari i sur., 2024).

Ipak, nije moguće jednoznačno reći da strukturirano slobodno vrijeme uvijek donosi pozitivne rezultate, dok nestrukturirano uvijek vodi negativnim ishodima. Važno je uzeti u obzir iskustva, emocije i stavove koje mladi razvijaju kroz različite aktivnosti (Caldwell, 2008 prema Belošević i Ferić, 2021). S obzirom na manjak istraživanja o uvjetima pod kojima slobodno vrijeme može biti zaštita ili rizik za pozitivan razvoj mladih, potrebno je uložiti napore u identifikaciji rizičnih i zaštitnih čimbenika te provesti evaluacijska istraživanja (Belošević i Ferić, 2021).

6. Značaj umjetnosti za razvoj mladih

Značaj umjetnosti za mlade prepoznata je od antičke Grčke pa sve do danas. Čak je i Piaget (1926 prema Blažević i Matijašević, 2021) u svojoj knjizi *The language and thought of child* prepoznao prirodnu sklonost djece za umjetničko stvaranje kao odgovor na unutarnju potrebu za izražavanjem svoje unutarnje stvarnosti. Umjetnost je univerzalni jezik čovjeka koji značajno utječe na kvalitetu života. Kao ključna dimenzija odgojnih utjecaja, umjetnost igra presudnu ulogu u cjelovitom razvoju djece i mladih. (Mendeš i sur, 2012; Blažević i Matijašević, 2021). Mendeš i sur. (2012) tvrde da umjetnost pruža izvanredne prilike za postizanje optimalnog balansa između intuicije i intelektualnog razumijevanja, kao i za razvoj estetskog senzibiliteta u odnosu na umjetničke i prirodne fenomene. Umjetnost olakšava samoizražavanje, neovisnost, fleksibilno razmišljanje, socijalne interakcije i razumijevanje svijeta te pruža prilike za uvažavanje različitih perspektiva i potiče izgradnju samopoštovanja i poštovanja prema umjetničkim interpretacijama drugih (Malchiodi, 2003, Gardner, 2004 prema Roege i Hee Kim, 2013). One osiguravaju kulturni prosperitet, potiču razvoj sposobnosti i kulturnih vrijednosti, znanja, umijeća i vještina, njeguju stvaralaštvo i kvalitetu učenja, ali i navikavaju mladež na kulturu provođenja slobodnog vremena (Pejić Papak i sur., 2012; Vidulin-Orbanić, 2008). Također, potiču pozitivan razvoj djece, mladih i odraslih te omogućuju stjecanje važnih vještina za 21. stoljeće, kao što su komunikacijske i društvene vještine, poduzetništvo i znanstvena pismenost (Pejić Papak i sur., 2012). Berliner (2011) je istaknuo kako umjetnost nudi alternativne načine razumijevanja svijeta i često donosi skrivene koristi za tržište rada. Napomenuo je i kako je umjetnost posebno važna za 21. stoljeće jer pomaže učenicima da prikazuju stvarnost na načine koji nisu verbalni ili matematički. Također, došlo se do zaključka da veće sudjelovanje u umjetnosti vodi boljim akademskim postignućima, čak i među onima iz nižih socio-ekonomskih sredina te vodi boljim rezultatima na testovima čitanja i matematike (Catterall i sur, 1999 prema Lloyd, 2017). Prema istraživanju Burton i sur. (1999 prema Lloyd, 2017), nastavnici su primijetili da učenici koji sudjeluju u kvalitetnim umjetničkim programima bolje napreduju u znanosti, matematici i jeziku. Zaključili su da učenici u umjetnički intenzivnim okruženjima pokazuju veću znatiželju, bolje izražavaju ideje i misli, bolji su u maštanju, kreativnosti, originalnosti, elaboraciji i preuzimanju rizika u učenju te su spremni javno prikazivati svoje radove. Nasuprot tome, učenici s ograničenim pristupom umjetnosti imaju lošije rezultate u razvoju kritičkih sposobnosti i osobnih vještina. Berliner (2011) izdvaja da zanemarivanje umjetnosti ograničava načine na koje učenici prikazuju i komentiraju svijet te

ograničava razmišljanje učenika i smanjuje njihovu kreativnost. Prema mnogim autorima, upravo kreativnost igra ključnu ulogu u razvoju djece jer im omogućuje da prenesu svoja razumijevanja i ideje na inovativne načine (Fowler, 1996, Niu, 2007, Davies, 2004 prema Roege i Hee Kim, 2013). Nadalje, umjetnost ima značajnu ulogu u terapijskom kontekstu, pružajući ne samo estetske užitke već i terapijsku korist (Downs, 2019). Shodno tomu, Bird (2017 prema Downs, 2019) je istražila kako su žene koje su preživjele obiteljsko nasilje koristile kolaže i vizualno pripovijedanje kako bi izrazile svoja iskustva, dok su Baker i sur. (2017 prema Downs, 2017) naglašavali kako kreativne terapije mogu ublažiti simptome PTSP-a putem različitih mehanizama, uključujući neverbalno izražavanje i povećanje samopouzdanja. Umjetnička terapija pomaže istraživanju misli i emocija kroz vizualne izraze, pomaže u izražavanju unutarnjeg sebe i poboljšava fizičko, mentalno i emocionalno zdravlje. Pored toga, pomaže u rješavanju osobnih problema, razvija sposobnosti za upravljanje emocijama i ponašanjem, smanjuje stres i povećava samopouzdanje, čak i kod onih s manje talenta (Solvang, 2018, Aguilar, 2017, Lazar et al., 2018 prema Mittall i sur, 2022).

Fiske (1999) ukazuje da umjetnost poboljšava iskustvo učenja jer angažira cijelog učenika – njegov um, srce i tijelo, te razvija njegove kognitivne, socijalne i osobne vještine. Kao jedne od ključnih dobrobiti umjetnosti, Fiske (1999) navodi:

- Umjetnost doseže neangažirane učenike i pomaže učenicima koji su inače nepovezani sa školom, pružajući im razlog za angažman.
- Angažira različite učenike te učenici koji imaju poteškoća u tradicionalnom obrazovanju često postaju uspješniji kroz umjetnost.
- Stvaranje umjetnosti omogućava učenicima da se dublje povežu sa sobom i drugima.
- Umjetnost mijenja školsku kulturu i stvara okruženje i bolje uvjete za učenje.
- Umjetnički programi također koriste odraslima, pokazujući im da učenje nikada ne prestaje.
- Umjetnost nudi nove izazove i nove prilike za već uspješne učenike.
- Vještine stečene kroz umjetnost pripremaju učenike za buduće karijere, jer se usklađuju s potrebama tržišta rada.

7. Pojmovno određenje umjetnosti

Definiranje umjetnosti je složen i izazovan zadatak koji je izazvao brojne rasprave među filozofima, umjetnicima i kritičarima tijekom stoljeća. Pečnjak i Bartulin (2010) naglašavaju da definiranje umjetnosti ili umjetničkog djela zahtijeva pokušaj postavljanja jasnih kriterija i uvjeta, kako bi se moglo odrediti je li neki predmet umjetničko djelo ili nije. Ipak, kroz povijest je vidljivo korištenje sličnih pojmova i sinonima za opis ove ljudske djelatnosti. Grci nisu imali odvojen pojam umjetnosti već su koristili pojam *tekhne*, a umjetnost je bila usko povezana s tehničkim vještinama i zanatima. Prema Tatarkiewiczu (1972) od 5. stoljeća prije nove ere do 16. stoljeća, pojam umjetnosti se smatrao opisom ljudske aktivnosti ili vještine stvaranja u skladu s određenim pravilima, dok se rad bez tih pravila smatrao fantazijom i nerazumnim, što je opisao i Platon (2002). Ovaj koncept postupno je napušten od 1500. do 1750. godine, kada se novi pojam umjetnosti fokusirao na ljudsku aktivnost ili vještinu stvaranja ljepote.

U antičkom Rimu za opis zanata ili određene forme vještine korišten je pojam *ars* (lat. umjetnost). Collingwood (1981) ističe da je pojam *ars* u to doba obuhvaćao znatno šire područje nego danas jer je uključivao ne samo lijepu umjetnost već i obrte. Ovime je vidljivo da Grci i Rimljani nisu imali današnju predodžbu umjetnosti kao nečim različitim od zanata, ali autor također tvrdi da, čak i kada ljudi nemaju specifičnu riječ za određeni fenomen, to ne znači da ga ne cijene, već da ga promatraju iz drugačije perspektive.

7.1 Teorije definicije umjetnosti

U 18. stoljeću tijekom prosvjetiteljstva kada dolazi do napuštanja totalitarnog feudalnog i kršćanskog svjetonazora, dolazi do pojave nove discipline odnosno teorije umjetnosti koja je htjela pobliže objasniti i odgovoriti na pitanje „Što je umjetnost?“ (Carroll, 1999). Stoga, prema Šuvakoviću (2005), teorija umjetnosti se bavi istraživanjem, opisivanjem, objašnjavanjem, analizom i interpretacijom umjetnosti putem jezika i pisma i teži odgovoriti na ovo pitanje. Došlo se do zaključka kako je definiranje umjetnosti izazovan proces jer umjetnost obuhvaća raznolike forme, kontekste i interpretacije te podložna je subjektivnom mišljenju. Umjetnost se može doživjeti na različite načine, a njezina vrijednost i značenje često ovise upravo o toj subjektivnoj percepciji i iskustvu gledatelja. Stoga, teoretičari umjetnosti su pokušali pružiti precizniji okvir razumijevanja i tumačenja umjetničkog stvaralaštva te iz njihovog promišljanja proizlaze različiti

teorijski pristupi definiranju umjetnosti poput funkcionalističkog i proceduralnog pristupa koji će se nadalje objasniti.

7.1.1 Funkcionalističke teorije

Povijesno gledano, dominantan pristup definiranju umjetnosti bio je funkcionalistički u čiji okvir spadaju teorije imitacije, reprezentacije, ekspresivne teorije i formalizam. Kroz različite perspektive, Abell u svom djelu *Art: What it is and Why It Matters* (2012) istražuje argumente o tome što je umjetnost i zašto je važna, ističući upravo ovu teoriju kao bitnu za definiranje umjetnosti. U osnovnom obliku, kako autorica navodi, funkcionalistička teorija tvrdi da nešto može biti smatrano umjetnošću ako obavlja određenu funkciju. Ta funkcija može se odnositi na izražavanje misli ili emocija, estetske vrijednosti, ili formalne karakteristike djela i sl.

Teoriju imitacije obrađuje Tatarkiewicz (1972) te objašnjava kako se u teoriji imitacije, koja se može smatrati jednim od prvih pristupa definiranju umjetnosti, ističe ideja da je umjetnost proces imitacije ili podražavanja nečeg drugog. Ovaj koncept je još poznat i kod Platona i Aristotela, ali susreo se s brojnim kritikama zbog ograničenja u shvaćanju umjetnosti samo kao procesa kopiranja. No ipak postoji sumnja u ovu definiciju zbog nedostatka jasnoće u definiranju pojma ljepote i estetike.

Pečnjak i Bartulin (2010) nadalje ističu teoriju reprezentacije koja se bavi načinom na koji umjetnička djela prikazuju stvarnost ili ideje. Osnovna ideja teorije reprezentacije jest da umjetnička djela imaju sposobnost predstavljanja ili prikazivanja stvarnosti na neki način koji je prepoznatljiv gledatelju. Umjetničko djelo time jasno prenosi određenu poruku ili ideju koju publika prepoznaje. Ova teorija pretpostavlja da umjetnost može imati funkciju oponašanja ili prikazivanja svijeta oko nas. Međutim, Collingwood (1981) navodi da reprezentaciju treba razlikovati od imitacije. "Umjetničko djelo je imitativno zbog svoje veze s drugim umjetničkim djelom, koje mu pruža model umjetničke izvrsnosti. Ono je reprezentativno zbog svoje veze s nečim u prirodi, odnosno nečim što nije umjetničko djelo" (str. 42). Ipak, Eldridge (2003) ističe jednu od kritika reprezentacijske teorije umjetnosti koja uključuje to da ona ne može potpuno objasniti što čini umjetnost te da može dovesti do subjektivnosti u tumačenju i doživljavanju umjetničkih djela. Također, Pečnjak i Bartulin (2010) naglašavaju da postoje radovi koji nemaju

nikakav sadržaj ili poruku te ne izražavaju nikakav komentar ili stav, kao što je vidljivo na primjeru op arta, koji koristi vizualna svojstva našeg osjetila vida kako bi stvorio slike.

Leo Tolstoj, jedan od predvodnika ekspresije kao pristupa, u svojem djelu *Što je umjetnost* (1897) naglašava kako umjetnost služi kao sredstvo komunikacije putem kojeg pojedinci mogu dijeliti svoja iskustva, osjećaje i spoznaje s drugima. Stoga, ekspresionističke teorije umjetnosti ističu važnost izražavanja emocija kao ključnog elementa umjetničkog stvaralaštva. Umjetnost mora izražavati osjećaje, emocije ili unutarnje stanje umjetnika. Međutim, Tatarkiewicz (1972) smatra da ekspresionistička teorija umjetnosti ima ograničenja jer neki umjetnički izrazi ne podrazumijevaju nužno ekspresiju emocija. On ističe da umjetnost može imati i druge svrhe, poput poticanja razmišljanja i promišljanja o različitim temama. Također navodi i druge definicije umjetnosti koje bi se mogle svrstati pod ovu teoriju, poput tih da umjetnost mora izazivati doživljaje i potres, odnosno zadatak umjetnosti nije ekspresija, nego impresija. Pečnjak i Bartulin (2010) ipak kritiziraju ovu teoriju zbog činjenice da takva umjetnost odgovara umjetnošću avangardnih umjetnika, ali zato ne odgovara klasičnoj umjetnosti. Osim toga nije sva umjetnost stvorena s ciljem prenošenja emocija, nego s ciljem komunikacije i prenošenja ideja odnosno neka djela žele prvenstveno potaknuti gledatelje da misle i razmišljaju o onome što vide, a ne da osjećaju. Pečnjak i Bartulin (2010) kao primjer navode djela poput renesansnih vjerskih slika koje imaju za cilj prijenos sadržaja vjere i vjerskih istina.

Odlika umjetnosti jeste da se stvarima daje oblik odnosno formu. Stoga formalistička teorija umjetnosti tvrdi da je nešto umjetničko ako je namjerno oblikovano s ciljem izražavanja značajne forme (Pečnjak i Bartulin, 2010). Ali Tatarkiewicz (1972) zaključuje kako formu, odnosno oblik i strukturu ima sve što postoji. To znači da forma, oblik i struktura ne mogu činiti svojevrsnu odliku umjetnosti, već to može samo značajna forma, oblik i struktura. Ako se, dakle, umjetnost definira kao davanje forme, onda formu treba pobliže odrediti. Pečnjak i Bartulin (2010) navode da, kada se promatra ili doživljava umjetničko djelo, intuitivno se prepoznaje što čini značajnu formu. U svakoj vrsti umjetnosti prepoznaje se koji su to formalni elementi i kako se kombiniraju kako bi stvorili značajnu formu. Međutim, veliki dio umjetnosti nije stvoren s ciljem promatranja forme već da na primjer opišu važne povijesne događaje. Također, u suvremenoj umjetnosti, neki umjetnici nastoje srušiti koncept forme, stvarajući djela koja su dekonstruirana ili bez jasne forme što dovodi do sumnje u valjanost formalističke teorije. Ipak, autori staju u obranu

ove teorije jer smatraju da i takva djela imaju formu o kojoj su umjetnici prethodno promislili kako bi ju kasnije iskazali publici.

7.1.2 Proceduralne teorije

Nadalje, Abell (2012) opisuje proceduralnu teoriju, koja se dodatno razvija i proširuje dolaskom avangardnih i apstraktnih stilova u umjetnosti. Teorija ističe važnost procesa ili procedure kojim se umjetnička djela stvaraju, umjesto da se fokusira na njihovu funkciju. One analiziraju nastanak umjetničkih djela i postupke uključene u njihovo stvaranje te kako ti procesi oblikuju ono što se smatra umjetnošću. Prema ovoj teoriji, stvari koje nastanu istim postupkom ili procedurom ne moraju nužno imati zajedničku svrhu ili funkciju. Iz proceduralnog pristupa proizlaze i druge teorije, poput institucionalnih i povijesnih definicija umjetnosti.

Institucionalne definicije umjetnosti naglašavaju važnost umjetničke institucije u određivanju što je umjetnost. Prema ovom pristupu, status umjetnosti nekog djela ovisi o tome kako ga percipira ili priznaje umjetnička zajednica ili institucija (Abell, 2012). Jedan od začetnika ove teorije je George Dickie koji u svom eseju *The Institutional Theory of Art* (1999) pobliže iznosi definicije pojmova poput umjetnika, koji predstavlja osobu koja participira s razumijevanjem u izradi umjetničkog djela, i umjetničkog djela koji predstavlja artefakt koji se izrađuje s namjerom da bude predstavljen publici umjetničkog svijeta. Publiku smatra skupom osoba koje u nekom stupnju razumiju objekt koji im je prezentiran. Umjetnički svijet obuhvaća sve umjetničke sustave, a sustav umjetničkog svijeta je okvir za prezentaciju umjetničkog djela koje umjetnik prezentira publici. Međutim, ovaj pristup je bio predmet kritika zbog svoje cirkularnosti i nedostatka preciznosti. Kritičari ističu da institucionalna definicija ne pruža jasnu i općeprihvaćenu definiciju umjetnosti, ne objašnjava kako se dodjeljuje status umjetnosti ili tko ima ovlasti za to, te ne nudi detaljan opis te institucije (Andina, 2013). Levinson (1997) također naglašava kako može postojati i privatna odnosno izolirana umjetnost tj. ona koja se konstituira kao umjetnost u umu umjetnika. On ističe i nedostatak jasnoće u institucionalnoj teoriji koja prepušta svu odgovornost umjetničkom svijetu da odredi kako će neki objekt biti smatran umjetničkim djelom, ali ne pruža dovoljno informacija i ne stavlja fokus na to kako će gledatelji procijeniti ili doživjeti to djelo.

Povijesne definicije umjetnost definiraju kroz povijesni kontekst, pri čemu se djela smatraju umjetnošću ako su u odnosu s prošlim umjetničkim djelima. Levinson (1997), kao jedan

od predstavnika povijesne teorije, tvrdi: “ Ukratko, da bi nešto bilo umjetničko djelo u bilo kojem trenutku, mora biti namjerno povezano s umjetničkim djelima koja ga prethode“ (str. 240). Ipak, povijesne definicije također imaju određene nedostatke jer ne nude detaljan opis prvotne umjetnosti, tj. ne pružaju temeljni opis umjetnosti u njenom najranijem obliku (Abell, 2012). Pećnjak i Bartulin (2010) također naglašavaju: „Takva definicija značila bi da prva djela moraju biti ili dogovorena, što je zapravo ad hoc i arbitrarno, ili za njih vrijedi nešto drugo, neko drugo određenje ili definicija (...) Povijesna teorija umjetnosti možda dobro opisuje kako umjetnost funkcionira kroz povijest, ali ona ne daje odgovor na pitanje što je umjetnost i što je to umjetničko djelo“ (str. 384).

7.1.3 Ostale definicije umjetnosti

Kao što je priloženo, definiranje umjetnosti predstavlja izazovan problem zbog svoje složenosti. Autori su se često suočavali s pitanjem što zapravo čini umjetnost i kako je definirati na jasan i sveobuhvatan način. Nadalje, u sljedećem tekstu će se priložit kritički osvrnuti i na različite definicije umjetnosti pronađene na mrežnim stranicama poput Hrvatske enciklopedije, Proleksis, Jezikoslovca, Hrvatskog Jezičnog Portala, Hrvatskog enciklopedijskog rječnika te engleskih mrežnih stranica poput Cambridge Dictionary, Britannica Dictionary i Dictionary.com

Prema mrežnim stranicama poput Hrvatske enciklopedije, umjetnost se definira kao ukupnost ljudskog stvaralaštva s ciljem izražavanja ljepote i estetike, uključujući umjetnička djela i način na koji ih doživljavamo. (Hrvatska enciklopedija, 2024) Proleksis opisuje umjetnost kao ljudsku aktivnost koja spaja različite aspekte poput spoznaje, mašte, osjetila i doživljaja. To je kreativna djelatnost koja se temelji na osjetilnosti i izražava se kroz različite medije poput riječi, glasa, pokreta, slike i oblika (Proleksis, 2024). Jezikoslovac (2024), Hrvatski Jezični Portal (2024) i Hrvatski enciklopedijski rječnik (Anić, 2002) imaju istu definiciju umjetnosti koju opisuju kao kreativnu aktivnost koja proizlazi iz osjetilnih iskustava i izražava se kroz različite medije poput govora ili pisanja, glasa, linija, boja, pokreta, oblika i konstrukcije.

Nadalje, prema engleskim mrežnim stranicama poput Cambridge Dictionary, umjetnost je izrada predmeta, slika, glazbe, itd. koji su lijepi ili izražavaju osjećaje te aktivnost slikanja, crtanja i izrade skulptura. Također ju opisuju i kao aktivnost kroz koju ljudi izražavaju određene ideje, vještina ili posebna sposobnost (Cambridge Dictionary, 2024). Sličnu definiciju ima i Britannica

Dictionary, gdje umjetnost definira kao nešto što je stvoreno maštom i vještinom te što je lijepo ili što izražava važne ideje ili osjećaje (Britannica Dictionary, 2024). Prema Dictionary.com, umjetnost je kvaliteta, proizvodnja, izražavanje ili područje stvari koje se podudaraju s prihvaćenim estetskim načelima ljepote, pokazuju maštu i vještinu, te imaju više od običnog značenja i važnosti. Umjetnost su i objekti koji su smatrani lijepima, maštovitima, vještim i značajnima zajedno, poput slika, skulptura ili crteža (Dictionary.com, 2024).

Analizirajući navedene definicije umjetnosti primjećuje se nekoliko sličnosti i razlika među njima. Sve definicije ističu stvaralačku djelatnost kao ključni element umjetnosti, ali ovime definicije su općenite i preširoke jer, iako se spominje stvaralačka djelatnost, ostaje nejasno kako se umjetnost razlikuje od drugih oblika izražavanja ili aktivnosti. U pojedinim primjerima definicije su usmjerene na tradicionalne oblike umjetnosti poput slikarstva, glazbe ili skulpture, ali ne uzimaju u obzir suvremene oblike umjetnosti poput performansa, digitalne umjetnosti ili konceptualne umjetnosti što je jedan od nedostataka ovih definicija. Također baziraju se na estetske vrijednosti umjetnosti poput ljepote što opet izražava nedostatak jasnoće u definiranju tog pojmovna.

7.2 Odustajanje od definiranja umjetnosti

Definiranje umjetnosti ima ključnu ulogu u razumijevanju i analizi umjetničkih pojava, ali prvenstveno definiranje pomaže u razumijevanju njezine važnosti i utjecaja za društvo. Međutim, problem definicije umjetnosti predstavljalo je jedan od glavnih izazova filozofije umjetnosti 20. stoljeća. Teoretičari poput Weitza (1956) i Kennicka (1956) su argumentirali da je nemoguće sastaviti pravu definiciju umjetnosti zbog njezine ekspanzivne, inovativne prirode, stalnih promjena i pojave novih umjetničkih formi. Ovime žele naglasiti kako je umjetnost otvoren koncept koji se prilagođava stalnim evolucijama i promjenama u umjetničkom izražavanju, a svaka definicija umjetnosti bi zatvorila buduću kreativnost. Weitz (1956) tvrdi: "Sama umjetnost predstavlja otvoreni koncept. Neprestano su se pojavljivali i pojavljivat će se novi uvjeti, nastajat će nove umjetničke forme, novi pokreti koji će zahtijevati odluke od strane zainteresiranih, obično profesionalnih kritičara, o tome treba li koncept proširiti ili ne. (...) Ono što tvrdim, dakle, jest da izuzetno prostran, avanturistički karakter umjetnosti i njene stalne promjene logički čine nemogućim osigurati bilo kakav skup definirajućih svojstava" (str. 32). Autor djela *Definitions of Art*, Steven Davies (1991) objašnjava da su svi dosadašnji pokušaji definiranja umjetnosti propali,

ali i da je svaki pokušaj pružanja definicije umjetnosti osuđen na neuspjeh. Razlog tomu, Davies pronalazi u tvrdnji da umjetnost nema suštinu, odnosno, ne postoji zajedničko svojstvo koje veže sva umjetnička djela. Prema Weitzu (1956) ne postoje svojstva koja bi odredila što je umjetnost, već samo sličnosti među različitim djelima. Stoga bez obzira što autor argumentira nepostojanje čvrste definicije umjetnosti, on ipak razrađuje pojam *obiteljske sličnosti* koja pomaže razumjeti je li nešto umjetnost ili ne. Kada se promatra djelo za koje nije jasno je li umjetničko, uspoređuje se s već ocijenjenim umjetničkim primjerima i traže se sličnosti prema primjerima onoga što se već smatra umjetničkim djelima (Carroll, 1999 prema Weitz, 1956). Gaut (1999) glavnu zamjerku ove metode vidi u preširokom konceptu sličnosti na kojem se temelji, jer je sve na neki način slično. Stoga, iako je koncept umjetnosti fleksibilan, ipak mora imati neka ograničenja kako bi zadržao smislenost i razlikovao umjetničke od neumjetničkih pojava. Nadalje, Gaut tvrdi da svaki objekt može biti sličan bilo kojem drugom objektu u barem jednom aspektu, budući da svi objekti dijele barem jedno zajedničko svojstvo. To bi rezultiralo time da se praktički sve može smatrati umjetnošću. Kako bi otklonio ovaj problem, Gaut iznosi ideju skupa. Da bi se objekt klasificirao kao umjetnost mora zadovoljiti određeni skup kriterija:

- Posjedovati pozitivna estetska svojstva koja utemeljuju sposobnost pružanja osjetilnog zadovoljstva
- Izražavati emocije
- Postavljati intelektualne izazove (tj. ispitivati usvojene stavove i načine razmišljanja)
- Biti složen i kompleksan
- Imati kapaciteta za prijenos kompleksnih značenja
- Pokazivati individualnost
- Biti vježbom kreativne mašte (tj. biti originalan)
- Biti proizvod visokog stupnja vještine
- Pripadati uspostavljenom umjetničkom obliku (glazbi, slikarstvu, filmu,...).
- Biti proizvodom namjere stvaranja umjetničkog djela.

W.E. Kennick (1979) izražava svoje neslaganje s pristupom klasifikacije i definicije umjetnosti koji pretpostavlja kako sva umjetnička djela moraju dijeliti zajedničke osobine ili određeni skup karakteristika kako bi bila jasno odvojena od svega ostalog. On kritizira nastojanje da se pronađu univerzalna i jedinstvena svojstva koja bi obuhvatila sve izraze umjetnosti, jer umjetnost je

iznimno raznolika i različita, te pokušaj definiranja njenih bitnih obilježja je ograničavajući i nedostatan pristup.

8. Povijesni razvoj umjetnosti

Umjetnost kao neizostavan aspekt ljudskog života je zaokupljala grčke filozofe poput Platona i Aristotela, iako u antičkoj Grčkoj, Grci nisu imali posebnu riječ za umjetnost kako se danas shvaća. Umjetnost se definirala uz pomoć pojmova *poiesis*, *mimesis* i *tekhne* koji postaju ključne riječi koje oblikuju razumijevanje umjetnosti antičkog doba (Pejović, 1972). Autor knjige *Creation and the Function of Art*, Jason Tuckwell (2018), *poiesis* definira kao proces kroz koji sve proizlazi iz ne-bivanja u bivanje. Šuvaković (2005) nadalje objašnjava: „U antičkoj estetici *poiesis* je sve ono što čini da nešto prijeđe iz nebića u biće, stoga je tvorevina svih umjetnosti (*tekhne*) osnova *poiesis*.“ (str. 458). *Poiesis* se time smatra proizvodnjom u najširem smislu ili stvaranjem ideja i oblika putem umjetničkog djelovanja, a tek kasnije taj pojam počinje označavati proizvodnju stihova, pri čemu riječ "poezija", kako Tatarkiewicz ističe (1972), proizlazi od ovog pojma.

Osim termina *poiesis*, značajan pojam u antičkoj filozofiji bio je pojam *mimesis*. *Pojmovnik suvremene umjetnosti* (Šuvaković, 2005) pojam *mimesis* tumači kao „oponašanje ili iluzionističko prikazivanje predmeta, situacija, događaja i bića umjetničkim djelom“ (str. 372). Autorica K. Rukavina (2011) *mimesis*u pridaje isto značenje, no naglašava kako oponašanje nije doslovno kopiranje vanjske stvarnosti, već unutarnje, te se stoga tumačilo kao izražavanje, a ne kopiranje. Ipak, *mimesis* se u brojnim tekstovima prevodio kao podražavanje ili pak imitacija izvedene od latinske riječi *imitatio* (Tatarkiewicz, 1972). Ovo je dokaz da se pojam mijenjao i preoblikovao kroz vrijeme te dobivao drugačije značenje u zavisnosti od jezika i prijevoda. Prema Tatarkiewiczu (1972) pojam je proizašao iz obreda i misterija dionizijskog kulta i bio je naziv za svećenikove kultne radnje koje su se sastojale iz igre, glazbe i pjevanja. Nadalje, autor također navodi kako se u petom stoljeću prije nove ere izraz poistovjećivao sa pojmom reproduciranja ili podražavanja vanjskog svijeta. Platon i Aristotel su taj pojam vezali uz prirodu. Za Platona je podražavanje bilo ponavljanje izgleda stvari, a za Aristotela slobodno oblikovanje umjetničkog djela po motivima iz prirode (Platon, 2002; Aristotel, 1996). Platon je svoju teoriju o *mimesis*u razradio kroz svoje djelo *Država* (2002), dok je Aristotel na svojevrsan način preoblikovao njegovu teoriju kroz svoje djelo *Poetika* (1996), što će se u daljnjem tekstu razraditi.

Najbliži pojam iz kojeg proizlazi današnje shvaćanje umjetnosti je pojam tehne kojeg su u antičkoj Grčkoj koristili za svaku umjetničku proizvodnju izvedenu po određenim načelima i pravilima (Tatarkiewicz, 1972). Sličnost u poimanju ovog pojma iznosi Collingwood u svom djelu *Principles of Art* (1981) „tekhne je sposobnost proizvodnje unaprijed određenog rezultata putem svjesno kontroliranog i usmjerenog djelovanja“ (str.15). Problem definicije ovog pojma pak leži u pitanju što se smatra umjetničkom proizvodnjom, odnosno umjetnošću. Tuckwell (2018) navodi kako filozofija ne može točno definirati i identificirati tehne, već samo može pokazati gdje i kako je ona upotrjebljena. Stoga zaključuje kako je tehne vrsta inteligencije povezana s djelovanjem, a djelo koje se time proizvodi je umjetnost ili poiesis. Zašto je tome tako stoji u činjenici da su Grci umjetnost shvaćali u širem smislu. Za njih rad arhitekta, kipara, tkача ili umijeće izrade bilo kojeg predmeta po određenim pravilima je smatrana umjetnošću. No, rad izveden bez tih pravila smatran je tek nadahnućem ili fantazijom i ne predstavlja pravu umjetnost (Platon, 2002). Nadalje, kako bi se spoznali začetci pojma umjetnosti i njegovog odnosa s ključnim filozofskim pojmovima tehne, poiesis i mimesis, prvenstveno se moraju sagledati djela Platona i Aristotela. Njihova filozofska perspektiva i interpretacija ovih pojmova pružaju razumijevanje kako su stari Grci promišljali o umjetnosti.

8.1 Platonovo poimanje umjetnosti

Platonovo poimanje i stajališta prema umjetnosti proizlazi iz njegovog dijela *Država*. Kroz proces razmatranja i razmišljanja o idealnoj državi, Platon dolazi do zaključka kako su za njezino funkcioniranje nužne određene struke uključujući zanatlije, ali i glumce, pjevače te one koji se bave slikarstvom. Zanatlijama daje prvenstvo, ali kroz ovu perspektivu naglašava kako su potrebni i oni koji će zabavljati čovjeka i koji će biti pogodni za njegovo odgoj. On se jednim dijelom bazira na pjesničko umijeće, gdje pjesnicima i njihovoj vještini pridaje ključnu ulogu u utjecaju i odgoju mladog čovjeka. On iznosi stajalište da su pjesništvo i glazba temelji odgoja zbog svoje sposobnosti da duboko prodiru u unutrašnjost duše. No, ovaj odgojni učinak postiže se isključivo uz preduvjet dobro vođenog glazbenog odgoja. U njegovoj viziji odgoja, on ističe važnost mitova i pjesama koje glorificiraju božanstva i junake. Ističe da je važno da prikazi božanstva uvijek budu istiniti i da odražavaju njihovu dobrotu, bez obzira na to je li riječ o epu ili tragediji. Također, Platon kritizira tragediju i komediju, tvrdeći da može izazvati negativne emocionalne reakcije i potaknuti strasti koje se protive razumu. Osim pjesničke umjetnosti, Platon piše i o slikarskoj

umjetnosti i njenom sposobnošću da vjerno imitira, odnosno podražava stvarnost. Zaključuje da slikarska umjetnost samo imitira izgled koji je stvoren od strane Boga, a svaka umjetnost koja oponaša svijet oko sebe udaljava se od istine i smatra ju iracionalnim radom (Platon, 2002). Autor W. J. Verdenius (1962) objašnjava Platonovo viđenje da se svijet naziva božanskim umjetničkim djelom, i kao takav, on je imitacija nečega drugog. Svijet koji okružuje čovjeka je zapravo imitacija božanskog savršenog svijeta, a slikarstvo i poezija koriste imitaciju božanske stvarnosti kao model. Ovime Platon kritizira umjetnost smatrajući je imitacijom stvarnosti koje je u suštini nesavršena kopija idealnog svijeta. Tvorac slike ili imitator ne razumije suštinu onoga što stvara, već samo njegov vanjski izgled, pa se stoga vještina imitacije smatra bezvrijednom. Razlog zašto je slikarstvo vidio samo kao puko podražavanje i imitaciju, Tatarkiewicz (1972) ističe kroz iluzionističko slikarstvo koje je imalo primat u to doba i koje je težilo da djela samo izražavaju iluziju stvarnosti. Autor djela *Plato's Theory of Art* (1953) Lodge, R. C., kritiku Platonovog stajališta vidi u tome da oblikuje umjetnost prema modelu znanosti koja mora što vjernije kopirati prirodu i time se funkcija umjetnosti sužava na čistu imitaciju prirode. Tek tijekom renesanse, umjetnik se poima kao stvaralac, a umjetnost kao stvaranje podređeno čovjekovoj volji, gdje priroda postaje zanemarena. W. J. Verdenius (1962) navodi kako je Platon zaboravio da prava umjetnost ne kopira postojeću stvarnost, već kreira novu stvarnost izraženu umjetnikovom vlastitom maštom. Ovime se ukazuje potreba razumijevanja umjetnosti kao stvaralačkog čina, a ne isključivo kao repliciranje i imitacija vanjskog svijeta te ukazuje se da prava umjetnost proizlazi iz kreativnog duha umjetnika, a ne samo mehaničkog oponašanja stvarnosti.

8.2 Aristotelovo poimanje umjetnosti

Podudarnosti, ali i oprečnosti u stavovima i shvaćanju umjetnosti se pronalaze i kod Aristotela. Njegovo djelo *Poetika* (1996) je imalo veliki utjecaj na kasnije teorije umjetnosti, međutim, kako naglašavaju Hofstadter, A. i Kuhns, R. (1964) *Poetika* pruža samo djelomičan uvid u Aristotelovo razmišljanje. Njegovo stajalište o umjetnosti proizlazi iz cjelokupnog njegovog opusa. Prema Rošić (2011) Aristotelova *Poetika* pruža obranu umjetnosti protiv optužbi koje je iznio Platon i njegovim negativnim stajalištem vezanim uz oponašanje u umjetnosti. Tatarkiewicz (1972) ističe da dok Platon kritizira umjetnost, posebno tragediju, zbog poticanja strasti i odvlačenja publike od istine, Aristotel mu se protivi, a tragediju opravdava zbog njezinog doprinosa moralu. Također, Aristotel je preoblikovao Platonov pojam umjetnosti i teoriju

podržavanja. Zadržao je osnovnu tvrdnju da umjetnost odražava stvarnost, no razumijevanje podražavanja nije tumačio kao doslovno kopiranje, već kao slobodan odnos umjetnika prema stvarnosti. Time umjetnik stvarnost može predstavljati po svome (Aristotel, 1996).

Nadalje Rošić (2011 prema Aristotel, 1996) ističe kako Aristotel umjetnost smatra vještinom (tekhne) koja za njega predstavlja oponašanje (mimesis) prirode, a sam čin oponašanja shvaća kao način spoznaje. Aristotel također ističe kako su prve umjetnosti koje su ljudi izumili bile one koje su se odnosile na proizvodnju i koje su bile neophodne za preživljavanje ljudi poput određenih zanata tkanja, proizvodnje odjeće, nakita i sl., iako u današnjem smislu ovi zanati se ne bi smatrali umjetničkom praksom. Nakon toga dolaze rekreacijske umjetnosti koje, iako možda ne nužno poboljšavaju kvalitetu života, imaju svoju važnost poput poezije i slikarstva. Razloge nastanka umjetničkog stvaralaštva pronalazi u prirodnoj sklonosti ljudi prema imitaciji i u užitku koji čovjek doživljava tijekom imitiranja, jer čovjek time uči i argumentira ono što promatra (Aristotel, 1996).

„Imitacija dolazi prirodno ljudima od djetinjstva, i u tome se razlikuju od drugih životinja koje nemaju snažnu sklonost ka imitaciji, jer učeći prve lekcije upravo kroz imitaciju stječu univerzalno zadovoljstvo u njima“ (str. 6).

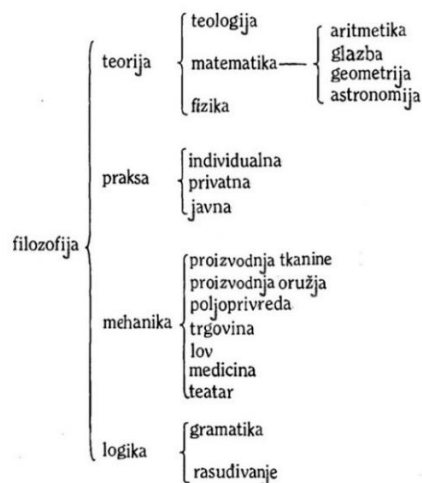
9. Podjela umjetnosti

9.1 Antika

Shvaćanje umjetnosti u antici se dosta razlikovalo od shvaćanja umjetnosti danas. U antici umjetnost je imala dosta širi obujam uključujući ne samo lijepe umjetnosti, već i zanate, obuhvaćajući sve oblike umijeća proizvodnje prema određenim pravilima i načelima. Stoga su se, kako Tatarkiewicz navodi (1972), u antičkoj eri pojavile jedne od prvih klasifikacija umjetnosti. Nadalje navodi kako je Platon svoju klasifikaciju temeljio na odnosu umjetnosti prema stvarnosti, razdvajajući umjetnosti koje stvaraju stvarnost, poput arhitekture, od onih koje ju imitiraju, poput slikarstva. Aristotel je pak podijelio umjetnost prema njenom doprinosu prirodi, razlikujući umjetnosti koje ju nadopunjuju od onih koje ju oponašaju (Platon, 2002, Aristotel, 1996 prema Tatarkiewicz, 1972). Nadalje ističe kako su Grci također osmislili i podjelu umjetnosti na *artes liberales* i *artes vulgares*, ili na slobodnu i prostu (mehaničku) umjetnost koja se široko primjenjivala u latinskoj terminologiji. Slobodne umjetnosti smatrane su nadmoćnijima u odnosu na mehaničke, koje su zahtijevale fizički rad, poput kiparstva i slikarstva. Kvintilijan (95 p.n.e prema Tatarkiewicz, 1972), Ciceron (45 p.n.e prema Tatarkiewicz, 1972) i Plotin (270 prema Tatarkiewicz, 1972) su također sprovodili klasifikaciju umjetnosti. Kvintilijan je umjetnost podijelio u tri grupe: teorijske koje počivaju na istraživanju (poput astronomije), praktične (poput plesa) i poetske, odnosno umjetnosti koje proizvode stvari (poput slikanja). Ciceron je svoju podjelu umjetnosti bazirao na osnovu vrijednosti umjetnosti. Tako da je umjetnost podijelio na najveće (*artes maximae*), srednje (*artes medioces*) i manje (*artes minores*). U najveće umjetnosti ubrojio je političke i vojne umjetnosti, u srednje umjetnosti ubrojio je nauke, govorničvo i poeziju te u manje ubrojio je slikarstvo, kiparstvo, glazbu, scensku umjetnost i atletiku. Druga njegova podjela je umjetnost dijelila na nijeme umjetnosti i umjetnost riječi. Pri kraju antičke ere Plotin je iznio klasifikaciju i hijerarhiju umjetnosti odvajajući pet vrsta umjetnosti, a to su umjetnost koje izrađuju fizičke predmete (poput arhitekture), umjetnosti koje surađuju s prirodom (poput medicine ili ratarstva), umjetnosti koje prirodu podržavaju (poput slikarstva), umjetnosti koje uljepšavaju i ukrašavaju ljudski rad (poput retorike i politike) i čisto duhovne umjetnost (poput geometrije).

9.2 Srednji vijek

Tijekom srednjeg vijeka, pojam *ars* se često koristio da bi označio slobodne umjetnosti poput gramatike, retorike, logike, aritmetike, geometrije, astronomije i glazbe koja se smatrala naukom u to doba. Gramatika, retorika i logika su smatrane verbalnim umjetnostima i nazvane su *trivij*, dok su aritmetika, geometrija, astronomija i glazba nazvane matematičkim umjetnostima odnosno *kvadrivij*. Ovaj koncept jasno je isticao znanstvene discipline kao slobodne umjetnosti koje su se izučavale na fakultetima, dok su ostale vrste umjetnosti koje su zahtijevale fizički rad i trud bile isključene iz te kategorije (Andina, 2013). Naspram slobodnih umjetnosti, nastojalo se klasificirati i sedam mehaničkih umjetnosti što je predstavljalo problem jer ih je bilo dosta više. Jednu od prvih klasifikacija mehaničkih umjetnosti razradio je Hugo od Sv. Viktora u svojem djelu *Didascalicon* (2007) originalno napisanom 1120-ih godina. Razdiobu je započeo od filozofije koju smatra temeljnom disciplinom koja produhovljava čovjeka i približava ga Bogu. Ona se dijeli na četiri dijela: teorijski, praktični, mehanički i logički dio. U teorijski dio ljudskog djelovanja spadaju teologija, matematika i fizika, dok se matematika pak sastoji od aritmetike, geometrije, astronomije i glazbe. Praksa se dijeli na individualnu, privatnu i javnu. Mehanika obuhvaća sedam znanosti odnosno umjetnosti: proizvodnju tkanine, oružja, trgovinu, poljoprivredu, lov, medicinu i teatar, a zadnja disciplina tj. logika se dijeli na gramatiku i rasuđivanje.

Slika 2. Hugova podjela mehaničkih umjetnosti

(Izvor: Hugo de Sao Vitor. (2007). *Didascalicon, Da Arte de Ler*. San Francisco: Universitaria
Sao Francisco

Tatarkiewicz navodi (1972) da ova podjela umjetnosti nije uključivala slikarstvo i kiparstvo jer nisu smatrani slobodnim umjetnostima budući da su zahtijevale fizički rad. Nisu smatrani ni mehaničkim umjetnostima jer kriterij je bila korisnost. Osim toga, ova podjela bila je ograničena na sedam umjetnosti koje su smatrane bitnima za čovjekov život, što je rezultiralo njihovim izostavljanjem. Poezija također nije uvrštena u popis zbog sličnosti s prorokovanjem te su je shvaćali vrstom filozofije, a ne umjetnosti.

9.3 Renesansa

Ova klasifikacija je ostala gotovo nepromijenjena sve do doba Renesanse, kada je došlo do složenih društvenih, kulturnih i ekonomskih promjena. Znanost i obrti više nisu smatrani dijelom umjetnosti, dok su brojni teoretičari razmišljali o ulozi poezije i njene poveznice sa umjetnošću. U 16. stoljeću, Aristotelova *Poetika* je prevedena na talijanski jezik, što je imalo ključnu ulogu u priključivanju poezije umjetnostima. Dolazi i do ponovnog otkrivanja antičkih spisa što potiče na razmatranje uloge umjetnosti u društvu. Slikari, kipari, pjesnici i drugi majstori su željeli da uzdignu svoju poziciju i da budu odvojeni od zanatlija što će na kraju i postići te će se djela umjetničkih majstora visoko vrednovati. Tome su pridonijeli i ekonomski problemi tog doba, poput opadanja trgovine i nesigurnih ulaganja. U renesansi, lijepo se počelo cijeniti, stoga je bilo ključno odijeliti arhitekturu, slikarstvo, kiparstvo, glazbu i poeziju kao zasebne umjetnosti čija je osnova upravo bila u ljepoti (Hauser, 1951). Sve ove promjene i razvoji potaknuli potrebu za klasifikacijom i razgraničenjem umjetničkih disciplina, što je dovelo do podjele umjetnosti u 15. stoljeću. Giannozzo Manetti (1532 prema Tatarkiewicz, 1972) je time izdvojio posebnu vrstu umjetnosti nazvane duhovne umjetnosti. Imao je na umu one umjetnosti koje su proizvod duha. U svoju podjelu je uključio nauke, ali nije uključio poeziju. Marsilio Ficino (1492 prema Tatarkiewicz, 1972) slobodnim umjetnostima je nadodao arhitekturu, slikarstvo i poeziju i nazvao ih je glazbene umjetnost. U drugoj polovici 15. stoljeća Giovanni Petro Capriano u djelu *Della Vera Poetica* (1555 prema Tatarkiewicz, 1972) izdvojio je poseban skup umjetnosti nazvane plemenite umjetnosti gdje je također ubrojio poeziju, slikarstvo i kiparstvo, dok je Lodovico Castelvetro (1572 prema Tatarkiewicz, 1972) izdvojio memorijalne umjetnosti poput slikarstva, kiparstva i poezije koje služe da bi stvari i događaji zadržali u pamćenju. U 16. i 17. stoljeću dolazi do uvjerenja da je poetičnost ono što od zanatstva odvaja umjetnost, a najznačajniji zastupnik te

misli bio je Emanuele Tesauro (1685 prema Tatarkiewicz, 1972) i takve umjetnosti nazvane su poetske umjetnosti.

9.4 Lijepe umjetnosti

Veza umjetnosti sa zanatima ostaje neprekinuta sve do kraja renesanse, kada dolazi do novog konceptualnog shvaćanja umjetnosti. Francisco de Holanda, umjetnik i teoretičar, u svom traktatu o arhitekturi (1675 prema Tatarkiewicz, 1972) predstavlja novu podjelu umjetnosti. Osim arhitekture, pod umjetnosti je uvrstio poeziju, govorništvo, slikarstvo, kiparstvo, glazbu i igru, pri čemu je ključni kriterij za razlikovanje umjetnosti od zanata bio njezin estetski aspekt, odnosno ljepota. Ovime dolazi do shvaćanja kako slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, glazba, poezija, teatar i igra tvore zasebnu grupu umjetnosti različitu od zanata. Stoga 1747. godine Charles Batteux objavljuje knjigu *The Fine Arts Reduced to a Single Principle* (prevedena 2015) koja uvodi pojam lijepih umjetnosti. Autor navodi kako sve lijepe umjetnosti dijele zajedničku karakteristiku, a to je da pružaju zadovoljstvo. One u svojoj suštini oponašaju *belle nature* odnosno prekrasnu prirodu.

“Koja je, dakle, funkcija umjetnosti? Ona je uhvatiti blagodati prirode i prikazati ih u artefaktu. Iz toga zaključujem da su umjetnosti, ako ih se pravilno shvati, ništa drugo nego imitacije. One su sličnosti koje svakako nisu priroda, ali izgledaju kao takve“ (str. 7).

Nadalje, autor umjetnost dijeli na tri vrste na temelju cilja kojem su usmjerene. Prvu kategoriju čine mehaničke umjetnosti koje se bave proizvodnjom ili stvaranjem predmeta koji imaju praktičnu svrhu ili korist za ljude poput određenih zanata (tkanje, keramika, stolarski rad i sl.). Ove umjetnosti fokusirane su na stvaranje funkcionalnih predmeta koji služe određenoj svrsi u svakodnevnom životu. Drugu kategoriju čine lijepe umjetnosti kojima je cilj estetski doživljaj i emocionalni učinak ljudi. To su glazba, poezija, slikarstvo, kiparstvo i umjetnost pokreta ili plesa. Umjetnosti treće kategorije imaju za cilj pružiti korist i zadovoljstvo. Ovdje spadaju retorika i arhitektura, koje proizlaze iz praktičnih potreba, ali se nadograđuju i razvijaju estetskim ukusom. Naime, dok arhitektura i govorništvo imaju određene aspekte koji se odnose na estetiku, njihova primarna svrha nije nužno fokusirana na estetski dojam ili načelo ljepote. Klasifikacija lijepih umjetnosti kasnije je proširena uključivanjem arhitekture i govorništva u taj skup. Nakon što su arhitektura i govorništvo konačno uključeni u pojam lijepih umjetnosti, broj disciplina koje su ih činile povećao se na sedam, što odražava sličnu strukturu kao što su nekada bile slobodne i mehaničke umjetnosti. Krajem 18. stoljeća Immanuel Kant je u djelu *Kritika moći suđenja* (1975)

iznio završna promišljanja o filozofiji lijepoga, a samim time i lijepim umjetnostima. Umjetnost je podijelio na mehaničke i estetičke, a estetičke je dijelio na lijepe i zabavne. Zabavne umjetnosti su one čiji je cilj uživanje poput pripovijedanja, glazbe i igre, dok lijepa umjetnost ima cilj biti svrhovita sama po sebi i doprinijeti društvenoj moći i interakciji. Proveo je još detaljniju podjelu podijelivši lijepe umjetnosti na tri glavne vrste: govorne umjetnosti (besjedništvo i pjesništvo), likovne umjetnosti (slikarstvo, kiparstvo i građevinarstvo) te umjetnosti osjetila (glazba i slikarstvo u bojama).

9.5 Novo vrijeme

Od 19. stoljeća mnogi umjetnici su počeli dovoditi u pitanje konvencionalne teme i hijerarhiju umjetničkih kategorija. Tatarkiewicz (1972) opisuje atmosferu koja je vladala pri početku stoljeća i navodi kako je pojava fotografije i filma izazvala sumnje - jesu li oni umjetnost ili ne? Iako je fotografija stvorena od strane ljudske ruke, koristi i industrijske procese, što dovodi u pitanje njen status kao umjetničkog djela. Slično je i s filmom. Argument protiv njihovog uključivanja u umjetnost tvrdi da im nedostaje intelektualni i duhovni element te da su više praktične prirode. Nadalje, u drugoj polovici 19. stoljeća, postojala je široka primjena različitih klasifikacija lijepih umjetnosti, ali s početkom svjetskih ratova i nakon njih, problem klasifikacije umjetnosti je bio pomaknut u drugi plan, ali i dalje su se pojavljivali novi pokušaji klasifikacije. Među njima je istaknuta klasifikacija francuskog filozofa Etienna Souriaua (1969). Souriau umjetnost dijeli na one koje vladaju linijom, masom, bojom, svjetlošću, pokretom, te artikuliranim zvucima i neartikuliranim zvucima.

10. Umjetničke aktivnosti

Današnja umjetnost, posebno od doba dadaista i nadrealista, ne pridržava se čvrste definicije umjetnosti koja je dominirala u prošlosti. U današnjem svijetu, umjetnost predstavlja širok spektar izraza i pristupa koji obuhvaćaju raznolike umjetničke discipline, od klasičnih slikarskih i kiparskih djela do suvremenih medijskih instalacija i performansa. Iako, kada se raspravlja o umjetnosti, često se prvo pomisli na tradicionalne forme poput slikarstva ili glazbe i književnosti. Međutim, u Republici Hrvatskoj, Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama Nacionalnog vijeća za znanost, visoko obrazovanje i tehnološki razvoj (NN, 2009) propisuje detaljnu organizaciju i klasifikaciju umjetničkih područja i njihovih polja. Ovaj pravilnik definira devet područja umjetnosti:

- filmska umjetnost
- glazbena umjetnost
- kazališna umjetnost
- književnost
- likovna umjetnost
- primijenjena umjetnost
- umjetnost pokreta i plesa
- dizajn
- interdisciplinarno umjetničko područje

Nadalje pri definiranju umjetničkih područja Stephenson i sur. (2024) filmsku umjetnost definiraju kao vid umjetnosti koja koristi pokretne slike prikazane na platnu, televiziji ili drugim medijima, a kombinira glumu, scenografiju, režiju, montažu i zvuk kako bi prenijela određene ideje. Glazbena umjetnost se definira kao disciplinu koja se bavi organizacijom zvukova prema određenim pravilima i strukturama. Ova umjetnost uključuje kombiniranje vokalnih i instrumentalnih zvukova kako bi se stvorile kompozicije koje obuhvaćaju elemente melodije, harmonije, ritma i dinamike (Epperson, 2024). Kazališna umjetnost se usredotočuje na izvedbe uživo pred publikom, gdje su radnja i izvedba precizno planirani kako bi se stvorio koherentan doživljaj drame. Uključuje scenarij, dijalog, glumu, režiju, scenografiju, kostimografiju, rasvjetu i zvuk te lutkarstvo i dramsko pismo (Davis i sur., 2024). Rexroth (2024) tumači kako književnost obuhvaća zbirku pisanih djela u oblicima kao što su poezija i proza. Također definira ju kao

umjetnost stvaranja maštovitih i estetski vrijednih djela koja odražavaju namjere autora i ističu se svojom estetskom kvalitetom. Likovne umjetnosti su pak širok pojam koji se odnosi na različite oblike umjetničkog stvaralaštva koje koristi likovni jezik za izražavanje, a to su slikarstvo, kiparstvo, grafika, primijenjene umjetnosti, krajobrazna arhitektura i arhitektura (Hrvatska enciklopedija, 2024). Iako primijenjena umjetnost spada pod likovne umjetnosti ovdje će se posebno definirat kao disciplinu koja se bavi umjetničkim oblikovanjem uporabnih predmeta poput oruđa, oružja, posuđa, pokućstva, nakita i tekstila (Hrvatska enciklopedija, 2024). Međutim, prema Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama Nacionalnog vijeća za znanost, visoko obrazovanje i tehnološki razvoj (NN, 2009) u ovu granu umjetnosti se ubraja kostimografija, scenografija, fotografija, oblikovanje svjetla i zvuka, filmska i medijska produkcija, produkcija scenskih i izvedbenih umjetnosti te restauracija i konzervacija. Mackrell (2024) umjetnost pokreta i plesa definira kao umjetnost tjelesnog kretanja i vještina oblikovanja pokreta koji se izvodi u ritmičkim obrascima, često uz glazbu i unutar određenog prostora. Može imati različite namjene, uključujući izražavanje ideja i emocija, oslobađanje energije ili samo uživanje. Također postoje i brojne vrste plesova poput baleta, valcera, hip-hopa, narodnih plesova i drugih. Dizajn je pojam koji se odnosi na proces oblikovanja i planiranja predmeta i okoline s ciljem postizanja funkcionalnosti i estetske vrijednosti. Također dizajn obuhvaća mnoge grane poput dizajna vizualnih komunikacija, industrijskog dizajna i dizajna proizvoda, modnog dizajna, grafičkog dizajna, dizajna interijera i drugih (Hrvatska enciklopedija, 2024).

11. Empirijsko istraživanje

11.1 Problem istraživanja

Problem istraživanja se fokusira na pitanje kako mladi u Republici Hrvatskoj provode svoje slobodno vrijeme u kontekstu umjetničkih aktivnosti. Problem istraživanja je proizašao iz nedostatka detaljnog razumijevanja i preciznih informacija o vrstama umjetničkih aktivnosti koje mladi preferiraju i sudjeluju li uopće u umjetničkim aktivnostima u slobodnom vremenu te stavovima koje mladi imaju o umjetnosti.

11.2 Cilj istraživanja

Istraživanje za cilj ima ispitati koje umjetničke aktivnosti su najzastupljenije u njihovom slobodnom vremenu, istovremeno fokusirajući se na njihovo razumijevanje i percepciju važnosti uloge umjetnosti u svakodnevnom životu. Također rezultatom istraživanja identificirale bi se potrebe i interesi mladih u području umjetnosti izvan školskog okruženja, a sve to kako bi se ponudile smjernice za načine implementiranja umjetničkih aktivnosti u njihov život. Osim toga ovim istraživanjem će se ispitati i razlike u provođenju umjetničkih aktivnosti ispitanika s obzirom na spol, mjesto boravka, dob, stupanj obrazovanja, zaposlenje, školski uspjeh i količinu slobodnog vremena.

11.3 Hipoteze, zadatci i varijable istraživanja:

11.1.1 Hipoteze istraživanja

H01 Ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol, mjesto boravka, dob, stupanj obrazovanja, zaposlenje, školski uspjeh i količinu slobodnog vremena.

H101 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol

H102 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na mjesto boravka

H103 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na dob

H104 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na stupanj obrazovanja

H105 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na zaposlenje

H106 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na školski uspjeh

H107 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na količinu slobodnog vremena

H02 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol, mjesto boravka, dob, stupanj obrazovanja, zaposlenje, školski uspjeh i količinu slobodnog vremena.

H201 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol

H202 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na mjesto boravka

H203 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na dob

H204 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na stupanj obrazovanja

H205 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na zaposlenje

H206 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na školski uspjeh

H207 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na količinu slobodnog vremena

11.1.2 Zadatci istraživanja

Zadatci istraživanja su istražiti učestalost sudjelovanja mladih u umjetničkim aktivnostima s obzirom na spol, mjesto boravka, dob, stupanj obrazovanja, zaposlenje, školski uspjeh i količinu slobodnog vremena i ispitati stavove i iskustva mladih prema umjetnosti s obzirom na spol, mjesto boravka, dob, stupanj obrazovanja, zaposlenje, školski uspjeh i količinu slobodnog vremena. Također zadatci bi se fokusirali na identifikaciju umjetničkih aktivnosti koje mladi prepoznaju i u kojima sudjeluju.

11.1.2 Varijable istraživanja

Nezavisne varijable u istraživanju su spol, mjesto boravka, dob, stupanj obrazovanja, zaposlenje, školski uspjeh i količina slobodnog vremena. Zavisne varijable u istraživanju su učestalost sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima i stavovi i iskustva prema umjetnosti.

11.4 Metodologija istraživanja

11.4.1 Instrument istraživanja

Za potrebe ovog istraživanja načinjen je upitnik koji se sastoji od tri dijela kojim su se ispitala sociodemografska obilježja mladih u Republici Hrvatskoj, njihova učestalost sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima u slobodno vrijeme i njihovi stavovi i iskustva prema umjetnosti. Prvi dio upitnika prikupio je podatke o spolu, mjesto boravka, dobi, stupnju obrazovanja, zaposlenju, školskom uspjehu i količini slobodnog vremena ispitanika. Drugi dio upitnika se sastojao od ispitivanja učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima u slobodno vrijeme, a kao dopuna korišten je upitnik od National Endowment for the Arts U.S. i Census Bureau (2020) *Arts Basic Survey United State 2020*. U upitniku je nabrojana 21 tvrdnja koja obuhvaća različite umjetničke aktivnosti i prakse, na koje su ispitanici mogli odgovoriti na skali od 1 (nikada) do 5 (vrlo često). Tvrdnje ispituju učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima u slobodno vrijeme. Treći dio upitnika se odnosi na stavove i iskustva prema umjetnosti, a kao dopuna korištene su tvrdnje iz rada Masrtothanas i Klada (2020). U upitniku je nabrojano 16 tvrdnji koje obuhvaćaju različite stavove i iskustva o umjetnosti, a na koje su ispitanici mogli odgovoriti na skali od 1 (nikada) do 5 (vrlo često).

11.4.2 Uzorak i postupak istraživanja i metode analize podataka

Empirijsko istraživanje je provedeno na uzorku od 102 ispitanika na području Republike Hrvatske gdje sudjelovalo 86 ženskih i 16 muških ispitanika. Istraživanje je provedeno tijekom srpnja 2024. godine putem Google obrasca. Istraživanje je bilo anonimno i dobrovoljno i ispitanici su bili upoznati sa svrhom istraživanja, anonimnosti i njihovoj dobrovoljnosti. U ovoj analizi podataka, aritmetička sredina korištena je za prikaz centralne tendencije, dok je standardna devijacija služila kao mjera raspršenosti podataka oko te srednje vrijednosti. Za ispitivanje razlika između grupa primijenjeni su Mann-Whitney U test i Kruskal-Wallis test, koji su prikladni za usporedbu grupa kada podaci ne slijede normalnu distribuciju. Analiza je izvedena korištenjem statističkog softvera SPSS 25, a rezultati su prezentirani u tablicama i grafikonima, uz dodatna tekstualna objašnjenja za lakše razumijevanje ključnih rezultata.

11.5 Analiza i interpretacija podataka

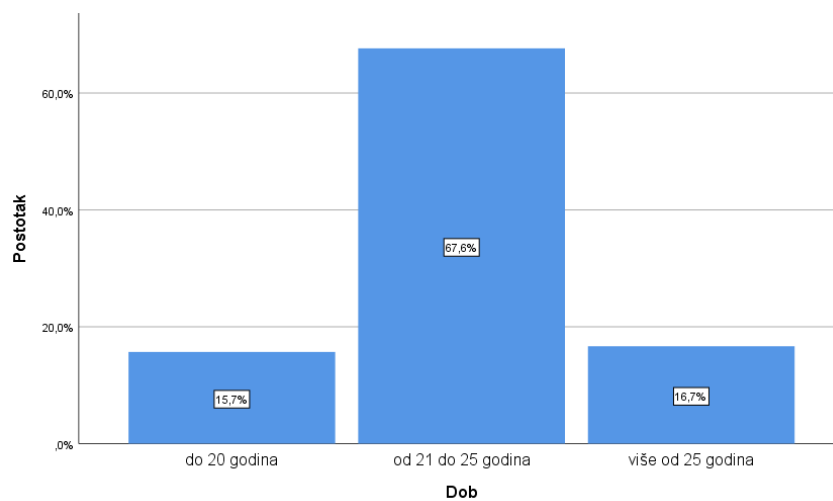
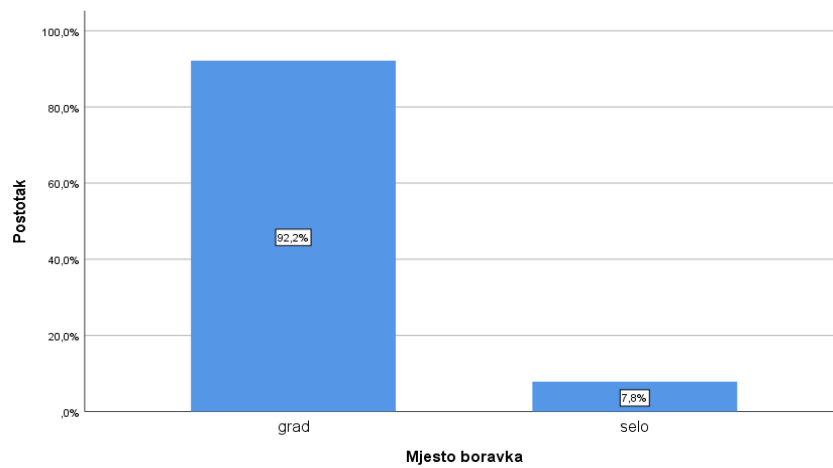
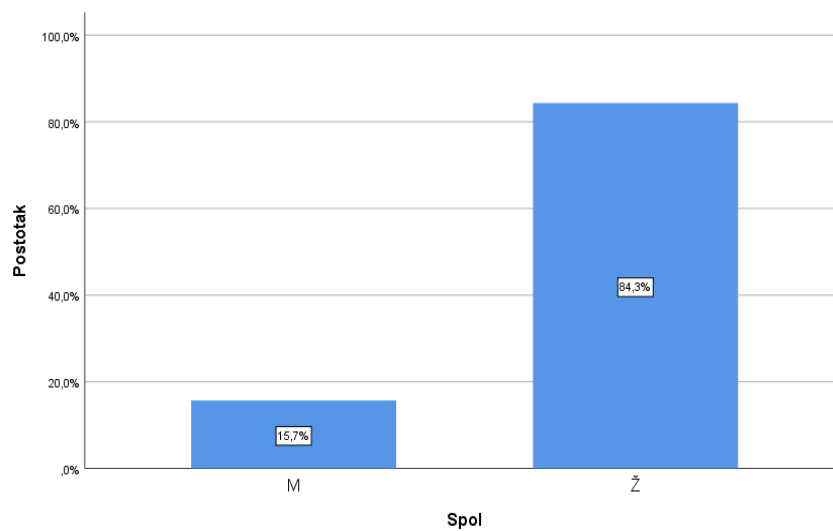
11.5.1 Deskriptivna analiza

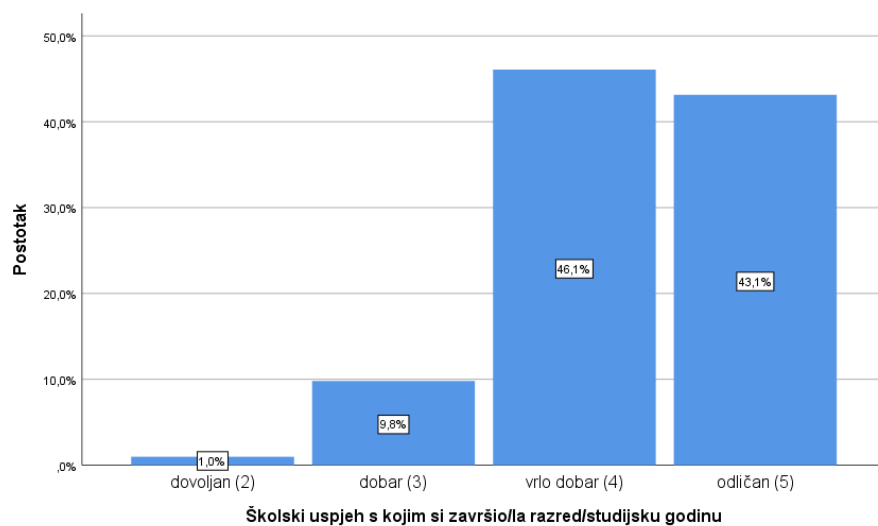
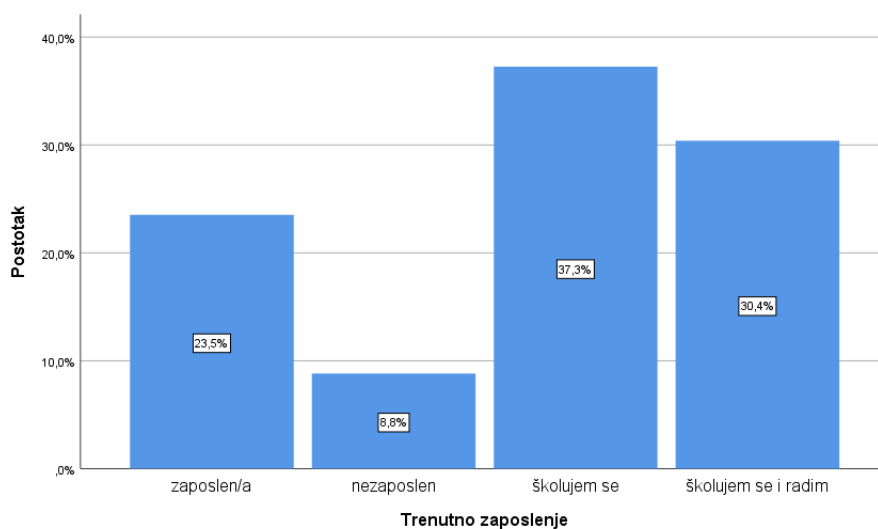
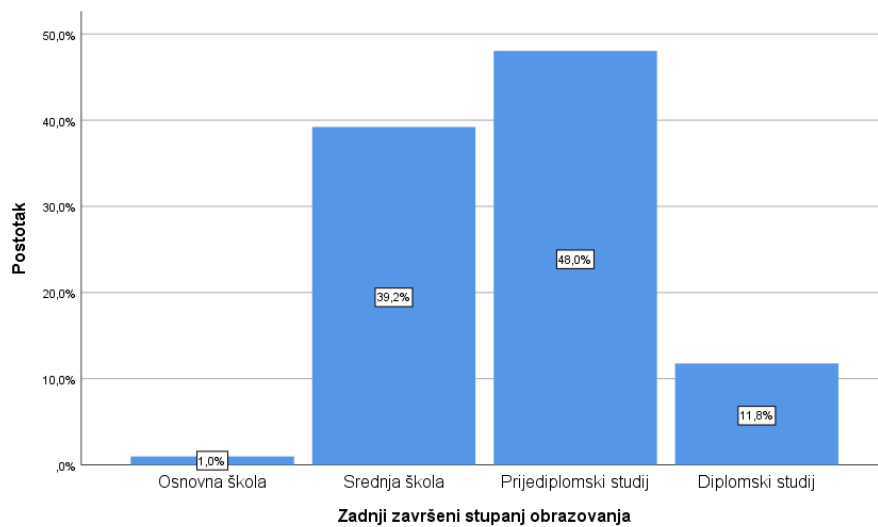
Tablica 1. i grafički prikazi prikazuju sociodemografske karakteristike ispitanika, uključujući spol, mjesto boravka, dob, obrazovanje, zaposlenje, školski uspjeh i količinu slobodnog vremena. Iz *Tablice 1.* se može vidjeti da većinu ispitanika (84,3 %) čine žene, dok muškarci čine manji udio (15,7 %). Većina ispitanika (92,2 %) živi u urbanim područjima, dok manji dio (7,8 %) dolazi iz ruralnih sredina. Najveći broj ispitanika ima između 21 i 25 godina (67,6 %), dok su ostali mlađi od 20 godina (15,7 %) ili stariji od 25 godina (16,7 %). Što se tiče obrazovanja, većina ispitanika (48 %) ima završen prijediplomski studij, dok je veći dio završio srednju školu (39,2 %) ili diplomski studij (11,8 %), a tek 1% ima završenu osnovnu školu. Većina ispitanika je trenutno u procesu obrazovanja (37,3 %), a značajan dio uz studij i radi (30,4 %) dok zaposlenih (23,5 %) i nezaposlenih (8,8 %) ima u manjem broju. Kada je riječ o školskom uspjehu s kojim su završili razred/studijsku godinu, većina ispitanika (43,1 %) ima odličan i vrlo dobar uspjeh (46,1 %) te manje dobar uspjeh (9,8 %) i dovoljan (1 %). Što se tiče slobodnog vremena, gotovo polovina ispitanika ima više od 3 sata slobodnog vremena (49 %) dok značajan broj njih (45,1 %) ima između 1 i 3 sata slobodnog vremena dnevno. Samo 5,9 % ispitanika ima manje od 1 sat slobodnog vremena dnevno.

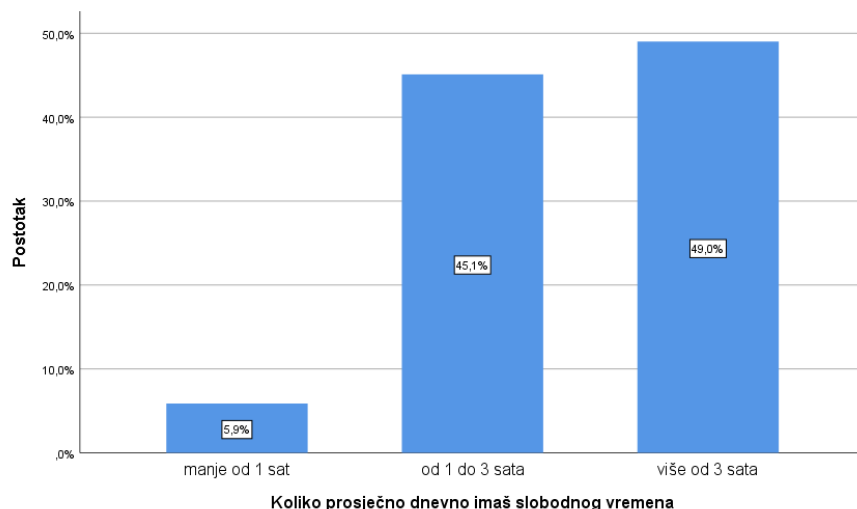
Tablica 1 Sociodemografski pokazatelji

		N	%
Spol	M	16	15,7%
	Ž	86	84,3%
	Ukupno	102	100,0%
Mjesto boravka	grad	94	92,2%
	selo	8	7,8%
	Ukupno	102	100,0%
Dob	do 20 godina	16	15,7%
	od 21 do 25 godina	69	67,6%
	više od 25 godina	17	16,7%
	Ukupno	102	100,0%
Zadnji završeni stupanj obrazovanja	Osnovna škola	1	1,0%
	Srednja škola	40	39,2%
	Prijediplomski studij	49	48,0%
	Diplomski studij	12	11,8%
	Ukupno	102	100,0%
Trenutno zaposlenje	zaposlen/a	24	23,5%
	nezaposlen	9	8,8%
	školujem se	38	37,3%
	školujem se i radim	31	30,4%
	Ukupno	102	100,0%
Školski uspjeh s kojim si završio/la razred/studijsku godinu	dovoljan (2)	1	1,0%
	dobar (3)	10	9,8%
	vrlo dobar (4)	47	46,1%
	odličan (5)	44	43,1%
	Ukupno	102	100,0%
Koliko prosječno dnevno imaš slobodnog vremena	manje od 1 sat	6	5,9%
	od 1 do 3 sata	46	45,1%
	više od 3 sata	50	49,0%
	Ukupno	102	100,0%

Slika 3. Grafovi sociodemografskih pokazatelja

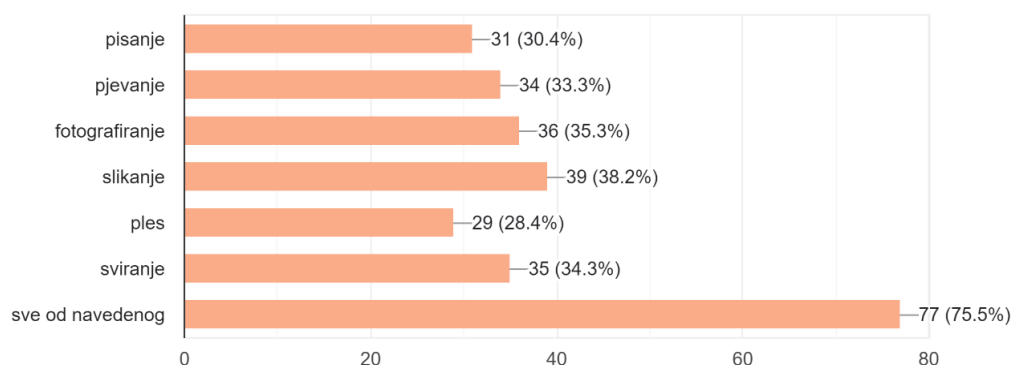
Nadalje kod pitanja *od ponuđenih pojmova zaokruži one koje smatraš umjetničkim aktivnostima* cilj je bio istražiti koliko mladi razumiju koncept umjetnosti i koje aktivnosti prepoznaju kao umjetničke. Na temelju dobivenih podataka iz *Slike 3.* većina ispitanika (75,5 %) smatra sve ponuđene pojmove umjetničkim aktivnostima, dok se slikanje istaknulo kao specifična umjetnička aktivnost koju je prepoznalo 38,2 % ispitanika.

Tablica 2. Prepoznatljivost umjetničkih aktivnosti među ispitanicima

Od ponuđenih pojmova zaokruži one koje smatraš umjetničkim aktivnostima:		N	%
Pisanje	Da	31	30,4%
	Ne	71	69,6%
	Ukupno	102	100,0%
Pjevanje	Da	34	33,3%
	Ne	68	66,7%
	Ukupno	102	100,0%
Fotografiranje	Da	36	35,3%
	Ne	66	64,7%
	Ukupno	102	100,0%
Slikanje	Da	39	38,2%
	Ne	63	61,8%
	Ukupno	102	100,0%
Ples	Da	29	28,4%
	Ne	73	71,6%
	Ukupno	102	100,0%
Sviranje	Da	35	34,3%
	Ne	67	65,7%
	Ukupno	102	100,0%
Sve od navedenog	Da	77	75,5%
	Ne	25	24,5%
	Ukupno	102	100,0%

8. Od ponuđenih pojmova zaokruži one koje smatraš umjetničkim aktivnostima. Moguće je više odgovora:

102 responses

Slika 4. Grafički prikaz prepoznatljivosti umjetničkih aktivnosti među ispitanicima

11.5.2 Deskriptivna obrada skala

U *Tablici 3.* i *Tablici 4.* detaljno će biti prikazani deskriptivni pokazatelji za razinu sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima i deskriptivni pokazatelji stavova i iskustava naspram umjetnosti u slobodnom vremenu. Mladima su ponuđene tvrdnje na koje su odgovarali na skali od 1 do 5 gdje je 1 predstavljalo nikad, a 5 vrlo često. U tablicama je prikazan broj ispitanika (N), postotak broja ispitanika koji se bave umjetničkim aktivnostima prema učestalosti (%), te za svaku skupinu pitanja prikazat će se frekvencije, aritmetička sredina i standardna devijacija. Frekvencije će pružiti uvid u broj ispitanika koji su odabrali određeni odgovor za svako pitanje, dok će postotci omogućiti bolje razumijevanje udjela tih odgovora u ukupnom broju ispitanika. Aritmetička sredina za svaku aktivnost omogućuje razumijevanje sklonosti ispitanika prema različitim aktivnostima, dok će standardna devijacija pokazati varijabilnost odgovora, tj. koliko se pojedinačni odgovori razlikuju od prosjeka. Osim toga, posebna pažnja će se posvetiti pitanjima koja su zabilježila najmanju i najveću vrijednost aritmetičke sredine. Stoga, ova analiza omogućit će detaljnije razumijevanje sklonosti ispitanika prema različitim umjetničkim aktivnostima. Na temelju ovih rezultata formulirat će se zaključci i preporuke za daljnje istraživanje ili poboljšanja.

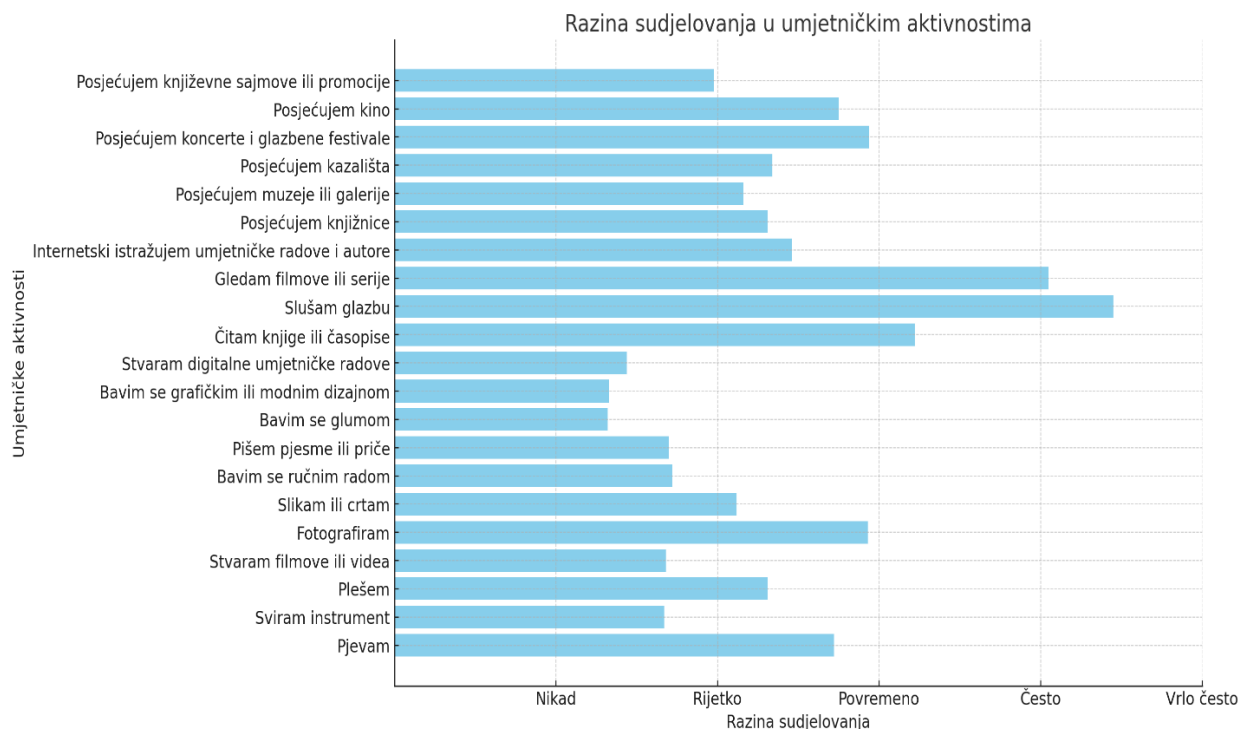
Tablica 3. Razina sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima

		N	%	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Pjevam	nikad	29	28,4%		
	rijetko	18	17,6%		
	povremeno	21	20,6%		
	često	21	20,6%		
	vrlo često	13	12,7%		
	Ukupno	102	100,0%	2,72	1,40
Sviram instrument	nikad	70	68,6%		
	rijetko	15	14,7%		
	povremeno	6	5,9%		
	često	3	2,9%		
	vrlo često	8	7,8%		
	Ukupno	102	100,0%	1,67	1,21
Plešem	nikad	39	38,2%		
	rijetko	23	22,5%		
	povremeno	19	18,6%		
	često	11	10,8%		
	vrlo često	10	9,8%		
	Ukupno	102	100,0%	2,31	1,34
Stvaram filmove ili videa	nikad	64	62,7%		
	rijetko	17	16,7%		
	povremeno	13	12,7%		
	često	6	5,9%		
	vrlo često	2	2,0%		
	Ukupno	102	100,0%	1,68	1,04
Fotografiram	nikad	17	16,7%		
	rijetko	22	21,6%		
	povremeno	30	29,4%		
	često	17	16,7%		
	vrlo često	16	15,7%		
	Ukupno	102	100,0%	2,93	1,30
Slikam ili crtam	nikad	41	40,2%		
	rijetko	30	29,4%		
	povremeno	16	15,7%		
	često	8	7,8%		
	vrlo često	7	6,9%		
	Ukupno	102	100,0%	2,12	1,22
Bavim se ručnim radom (pletenje, izrada nakita i sl.)	nikad	62	60,8%		
	rijetko	22	21,6%		
	povremeno	7	6,9%		
	često	7	6,9%		
	vrlo često	4	3,9%		
	Ukupno	102	100,0%	1,72	1,11
Pišem pjesme ili priče	nikad	67	65,7%		
	rijetko	12	11,8%		
	povremeno	13	12,7%		
	često	7	6,9%		

	vrlo često	3	2,9%		
	Ukupno	102	100,0%	1,70	1,12
Bavim se glumom	nikad	81	79,4%		
	rijetko	12	11,8%		
	povremeno	6	5,9%		
	često	3	2,9%		
	vrlo često	0	0,0%		
	Ukupno	102	100,0%	1,32	0,72
Bavim se grafičkim ili modnim dizajnom	nikad	81	79,4%		
	rijetko	13	12,7%		
	povremeno	5	4,9%		
	često	1	1,0%		
	vrlo često	2	2,0%		
	Ukupno	102	100,0%	1,33	0,79
Stvaram digitalne umjetničke radove	nikad	79	77,5%		
	rijetko	9	8,8%		
	povremeno	9	8,8%		
	često	2	2,0%		
	vrlo često	3	2,9%		
	Ukupno	102	100,0%	1,44	0,95
Čitam knjige ili časopise	nikad	17	16,7%		
	rijetko	12	11,8%		
	povremeno	28	27,5%		
	često	22	21,6%		
	vrlo često	23	22,5%		
	Ukupno	102	100,0%	3,22	1,37
Slušam glazbu	nikad	2	2,0%		
	rijetko	2	2,0%		
	povremeno	9	8,8%		
	često	24	23,5%		
	vrlo često	65	63,7%		
	Ukupno	102	100,0%	4,45	0,89
Gledam filmove ili serije	nikad	3	2,9%		
	rijetko	8	7,8%		
	povremeno	11	10,8%		
	često	39	38,2%		
	vrlo često	41	40,2%		
	Ukupno	102	100,0%	4,05	1,05
Internetski istražujem umjetničke radove i autore	nikad	39	38,2%		
	rijetko	21	20,6%		
	povremeno	12	11,8%		
	često	16	15,7%		
	vrlo često	14	13,7%		
	Ukupno	102	100,0%	2,46	1,47
Posjećujem knjižnice	nikad	39	38,2%		
	rijetko	20	19,6%		
	povremeno	24	23,5%		
	često	10	9,8%		
	vrlo često	9	8,8%		
	Ukupno	102	100,0%	2,31	1,31

Posjećujem muzeje ili galerije	nikad	37	36,3%		
	rijetko	31	30,4%		
	povremeno	22	21,6%		
	često	5	4,9%		
	vrlo često	7	6,9%		
	Ukupno	102	100,0%	2,16	1,18
Posjećujem kazališta	nikad	34	33,3%		
	rijetko	30	29,4%		
	povremeno	18	17,6%		
	često	9	8,8%		
	vrlo često	11	10,8%		
	Ukupno	102	100,0%	2,34	1,32
Posjećujem koncerte i glazbene festivale	nikad	18	17,6%		
	rijetko	17	16,7%		
	povremeno	32	31,4%		
	često	23	22,5%		
	vrlo često	12	11,8%		
	Ukupno	102	100,0%	2,94	1,26
Posjećujem kino	nikad	11	10,8%		
	rijetko	39	38,2%		
	povremeno	23	22,5%		
	često	23	22,5%		
	vrlo često	6	5,9%		
	Ukupno	102	100,0%	2,75	1,11
Posjećujem književne sajmove ili promocije	nikad	44	43,1%		
	rijetko	31	30,4%		
	povremeno	16	15,7%		
	često	7	6,9%		
	vrlo često	4	3,9%		
	Ukupno	102	100,0%	1,98	1,11

Slika 5. Grafički prikaz razine sudjelovanja mladih u umjetničkim aktivnostima

Najviša vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika zabilježena je za pitanja *Slušam glazbu*, *Gledam filmove ili serije* i *Čitam knjige i časopise*. Za tvrdnju *Slušam glazbu*, aritmetička sredina iznosi 4,45 uz standardnu devijaciju od 0,89, za *Gledam filmove ili serije* aritmetička sredina iznosi 4,05 uz standardnu devijaciju od 1,05, dok za *Čitam knjige i časopise* aritmetička sredina iznosi 3,22 uz standardnu devijaciju od 1,37.

Najniža vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika zabilježena je za pitanja *Bavim se glumom*, *Bavim se grafičkim ili modnim dizajnom* i *Stvaram digitalne umjetničke radove*. Za tvrdnju *Bavim se glumom*, aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 1,32 uz standardnu devijaciju od 0,72, za *Bavim se grafičkim ili modnim dizajnom* aritmetička sredina iznosi 1,33 uz standardnu devijaciju od 0,79, dok za *Stvaram digitalne umjetničke radove* aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 1,44 uz standardnu devijaciju od 0,95.

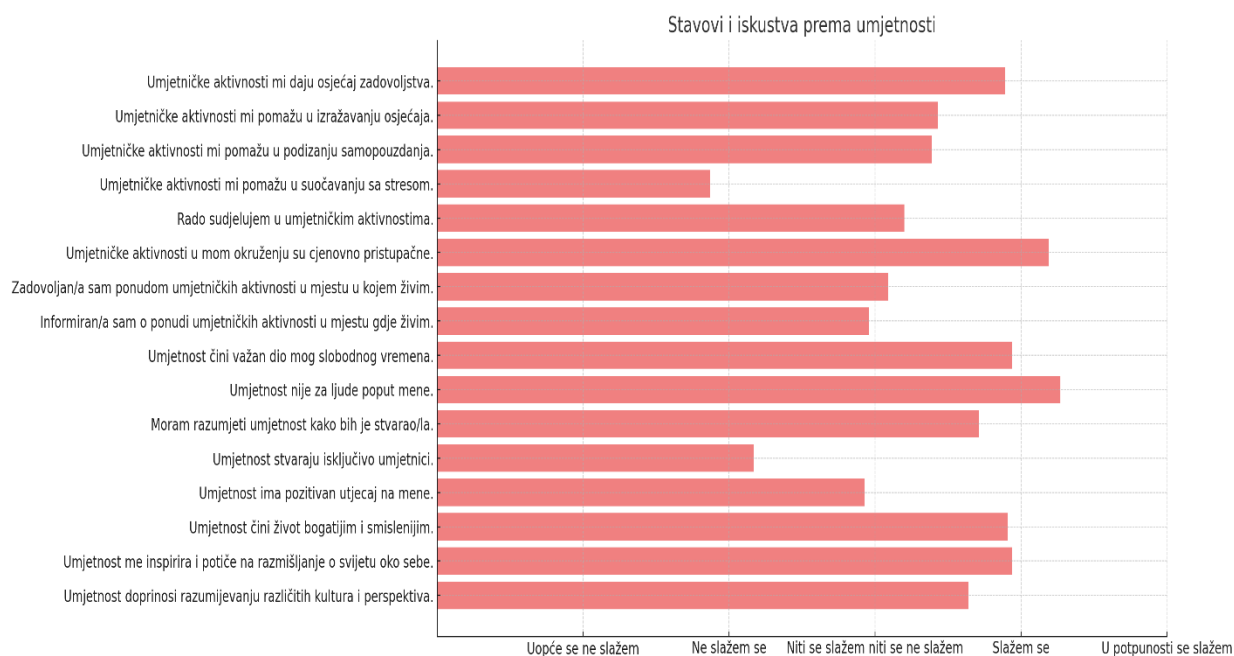
Tablica 4. Stavovi i iskustva prema umjetnosti

		N	%	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Umjetnost doprinosi razumijevanju različitih kultura i perspektiva	uopće se ne slažem	7	6,9%		
	ne slažem se	13	12,7%		
	ni se slažem ni se ne slažem	22	21,6%		
	slažem se	28	27,5%		
	u potpunosti se slažem	32	31,4%		
	Ukupno	102	100,0%	3,64	1,24
Umjetnost me inspirira i potiče na razmišljanje o svijetu oko sebe	uopće se ne slažem	4	3,9%		
	ne slažem se	10	9,8%		
	ni se slažem ni se ne slažem	17	16,7%		
	slažem se	28	27,5%		
	u potpunosti se slažem	43	42,2%		
	Ukupno	102	100,0%	3,94	1,16
Umjetnost čini život bogatijim i smislenijim	uopće se ne slažem	7	6,9%		
	ne slažem se	8	7,8%		
	ni se slažem ni se ne slažem	16	15,7%		
	slažem se	27	26,5%		
	u potpunosti se slažem	44	43,1%		
	Ukupno	102	100,0%	3,91	1,24
Umjetnost ima pozitivan utjecaj na mene	uopće se ne slažem	13	12,7%		
	ne slažem se	26	25,5%		
	ni se slažem ni se ne slažem	34	33,3%		
	slažem se	13	12,7%		
	u potpunosti se slažem	16	15,7%		
	Ukupno	102	100,0%	2,93	1,24
Umjetnost stvaraju isključivo umjetnici	uopće se ne slažem	39	38,2%		
	ne slažem se	26	25,5%		
	ni se slažem ni se ne slažem	25	24,5%		
	slažem se	5	4,9%		
	u potpunosti se slažem	7	6,9%		
	Ukupno	102	100,0%	2,17	1,19
Moram razumjeti umjetnost kako bih je stvarao/la	uopće se ne slažem	9	8,8%		
	ne slažem se	9	8,8%		
	ni se slažem ni se ne slažem	21	20,6%		
	slažem se	27	26,5%		
	u potpunosti se slažem	36	35,3%		
	Ukupno	102	100,0%	3,71	1,28
Umjetnost nije za ljude poput mene	uopće se ne slažem	2	2,0%		
	ne slažem se	2	2,0%		
	ni se slažem ni se ne slažem	14	13,7%		

	slažem se	32	31,4%		
	u potpunosti se slažem	52	51,0%		
	Ukupno	102	100,0%	4,27	0,91
Umjetnost čini važan dio mog slobodnog vremena	uopće se ne slažem	5	4,9%		
	ne slažem se	6	5,9%		
	niti se slažem niti se ne slažem	24	23,5%		
	slažem se	22	21,6%		
	u potpunosti se slažem	45	44,1%		
	Ukupno	102	100,0%	3,94	1,17
Informiran/a sam o ponudi umjetničkih aktivnosti u mjestu gdje živim	uopće se ne slažem	17	16,7%		
	ne slažem se	22	21,6%		
	niti se slažem niti se ne slažem	27	26,5%		
	slažem se	20	19,6%		
	u potpunosti se slažem	16	15,7%		
	Ukupno	102	100,0%	2,96	1,31
Zadovoljan/a sam ponudom umjetničkih aktivnosti u mjestu u kojem živim	uopće se ne slažem	6	5,9%		
	ne slažem se	27	26,5%		
	niti se slažem niti se ne slažem	36	35,3%		
	slažem se	18	17,6%		
	u potpunosti se slažem	15	14,7%		
	Ukupno	102	100,0%	3,09	1,13
Umjetničke aktivnosti u mom okruženju su cjenovno pristupačne	uopće se ne slažem	2	2,0%		
	ne slažem se	7	6,9%		
	niti se slažem niti se ne slažem	14	13,7%		
	slažem se	26	25,5%		
	u potpunosti se slažem	53	52,0%		
	Ukupno	102	100,0%	4,19	1,04
Rado sudjelujem u umjetničkim aktivnostima	uopće se ne slažem	4	3,9%		
	ne slažem se	21	20,6%		
	niti se slažem niti se ne slažem	40	39,2%		
	slažem se	25	24,5%		
	u potpunosti se slažem	12	11,8%		
	Ukupno	102	100,0%	3,20	1,02
Umjetničke aktivnosti mi pomažu u suočavanju sa stresom	uopće se ne slažem	54	52,9%		
	ne slažem se	22	21,6%		
	niti se slažem niti se ne slažem	17	16,7%		
	slažem se	3	2,9%		
	u potpunosti se slažem	6	5,9%		
	Ukupno	102	100,0%	1,87	1,16
Umjetničke aktivnosti mi pomažu u podizanju samopouzdanja	uopće se ne slažem	10	9,8%		
	ne slažem se	17	16,7%		
	niti se slažem niti se ne slažem	27	26,5%		
	slažem se	19	18,6%		

	u potpunosti se slažem	29	28,4%		
	Ukupno	102	100,0%	3,39	1,32
Umjetničke aktivnosti mi pomažu u izražavanju osjećaja	uopće se ne slažem	11	10,8%		
	ne slažem se	13	12,7%		
	niti se slažem niti se ne slažem	24	23,5%		
	slažem se	29	28,4%		
	u potpunosti se slažem	25	24,5%		
	Ukupno	102	100,0%	3,43	1,29
Umjetničke aktivnosti mi daju osjećaj zadovoljstva	uopće se ne slažem	4	3,9%		
	ne slažem se	12	11,8%		
	niti se slažem niti se ne slažem	18	17,6%		
	slažem se	25	24,5%		
	u potpunosti se slažem	43	42,2%		
	Ukupno	102	100,0%	3,89	1,19

Slika 6. Grafički prikaz stavova i iskustava prema umjetnosti

Najvišu vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika bilježimo za pitanja *Umjetnost nije za ljude poput mene* gdje aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 4,27 dok standardna devijacija iznosi 0,91. Zatim *Umjetničke aktivnosti u mom okruženju su cjenovno pristupačne* gdje aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 4,19 dok standardna devijacija iznosi 1,04 dok *Umjetnost me inspirira i potiče na razmišljanje o svijetu oko sebe* bilježi aritmetičku sredinu odgovora ispitanika od 3,94 dok standardna devijacija iznosi 1,16.

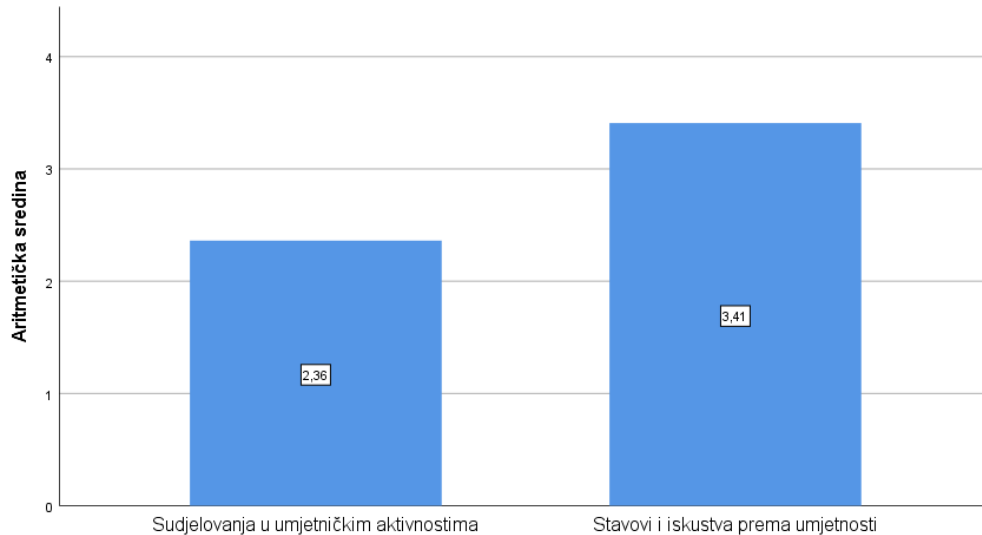
Najnižu vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika bilježimo za pitanja *Umjetničke aktivnosti mi pomažu u suočavanju sa stresom* gdje aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 1,87 dok standardna devijacija iznosi 1,16. Zatim *Umjetnost stvaraju isključivo umjetnici* gdje aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 2,17 dok standardna devijacija iznosi 1,19 i *Umjetnost ima pozitivan utjecaj na mene* gdje aritmetička sredina odgovora ispitanika iznosi 2,93 dok standardna devijacija iznosi 1,24.

Nadalje, u *Tablici 6.* i *Slici 4.* prikazani su prosječni pokazatelji za promatrane faktore. Kod *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* aritmetička sredina iznosi 2,36 uz standardnu devijaciju 0,59. Kod stavova i iskustava prema umjetnosti aritmetička sredina iznosi 3,40 uz standardnu devijaciju 0,72 što sugerira da sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima gravitira prema nižim vrijednostima dok stavovi i iskustva prema umjetnosti gravitiraju više neutralnim i pozitivnim stavovima prema umjetnosti.

Tablica 5. Prosječni pokazatelji za promatrane faktore

Statistics		Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	Stavovi i iskustva prema umjetnosti
N	Valid	102	102
	Missing	0	0
Aritmetička sredina		2,3613	3,4081
Std. Devijacija		0,59251	0,72609
Minimum		1,29	1,31
Maksimum		3,67	4,94

Slika 7. Prosječni pokazatelji za promatrane faktore

Kako bi se proveli daljnji testovi i donosili valjani zaključci potrebno je procijeniti pouzdanosti i unutarnju konzistentnosti upitnika što će se postići Cronbach's Alpha koeficijentom. Na *Tablici 5.* bit će prikazani rezultati za pouzdanost upitnika uz pomoć Cronbach's Alpha koeficijenta za mjerenje pouzdanost varijabli.

Tablica 6. Cronbach alpha za promatrane faktore

Pitanja	Cronbach's Alpha	N of Items
Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	0,855	21
Stavovi i iskustva prema umjetnosti	0,889	16

Vrijednosti Cronbach's Alpha koeficijenta za promatrane faktore na *Tablici 5.* za oba faktora, *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* (0,855) i *Stavovi i iskustva prema umjetnosti* (0,889), su više od 0,7. Ovo pokazuje da su odgovori na pitanja unutar svakog faktora vrlo dosljedni, što znači da pitanja unutar svakog faktora mjere isti konstrukt. U skladu s tim, grupiranje će biti provedeno prema navedenim kategorijama.

11.6 Testiranje hipoteza

U sljedećem dijelu rada bit će provedeno testiranje razlike kod promatranih faktora *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* i *Stavova i iskustava prema umjetnosti* s obzirom na promatrane pokazatelje poput spola, mjesta boravka, dobi, stupnja obrazovanja, zaposlenja, školskog uspjeha i količinu slobodnog vremena. Testiranje će biti provedeno putem Mann-Whitney U testa za usporedbu medijana dviju neovisnih grupa i Kruskal–Wallis testa za usporedbu medijana više od dvije neovisne grupe kako bi se uvidjelo postoji li statistički značajna razlika i time potvrdile hipoteze istraživanja:

- H01 Ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol, mjesto boravka, dob, stupanj obrazovanja, zaposlenje, školski uspjeh i količinu slobodnog vremena.
- H02 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol, mjesto boravka, dob, stupanj obrazovanja, zaposlenje, školski uspjeh i količinu slobodnog vremena.

H101 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol

H201 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol

U *Tablici 7.* prikazani su rangovi po spolu gdje aritmetička sredina rangova za promatrani faktor *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* za muškarce iznosi 51,50, te za žene također 51,50. Stoga su prosječni rangovi aktivnosti koje muškarci i žene izvode u svom slobodnom vremenu identični što sugerira da nema značajne razlike u vrstama aktivnosti koje obavljaju muškarci i žene u svom slobodnom vremenu što će se nadalje i dokazati. Suma rangova za muškarce iznosi 824,00, a za žene 4429,00, ali je to rezultat većeg broja žena u uzorku. Nadalje aritmetička sredina rangova za promatrani faktor *Stavovi i iskustva prema umjetnosti* za muškarce iznosi 63,81, a za žene 49,21. što može označavati da su odgovori muškaraca u prosjeku rangirani

više nego odgovori žena za ovaj faktor. Slijedom toga proveden je Mann-Whitney U test. U *Tablici 8.* promatranjem vrijednosti signifikantnosti (Asymp. Sig. (2-tailed)) za promatrane faktore može se uočiti kako p iznosi više od 5 % $p > 0,05$. Dakle, zaključuje se kako ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima i stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol.

Tablica 7. Rangovi prema spolu

	Spol	N	Aritmetička sredina rangova	Suma rangova
Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	M	16	51,50	824,00
	Ž	86	51,50	4429,00
	Ukupno	102		
Stavovi i iskustva prema umjetnosti	M	16	63,81	1021,00
	Ž	86	49,21	4232,00
	Ukupno	102		

Tablica 8. Testna statistika prema spolu

	Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	Stavovi i iskustva prema umjetnosti
Mann-Whitney U	688,000	491,000
Wilcoxon W	4429,000	4232,000
Z	0,000	-1,814
Asymp. Sig. (2-tailed)	1,000	0,070

a. Grouping Variable: Spol

H102 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na mjesto boravka.

H202 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na mjesto boravka.

U *Tablici 9.* prikazani su rangovi po mjestu boravka gdje aritmetička sredina rangova za promatrani faktor *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* za ispitanike iz grada iznosi 51,83, a za ispitanike sa sela iznosi 47,63. Ovime ispitanici iz grada imaju nešto višu aritmetičku sredinu rangova nego ispitanici iz sela. Suma rangova za grad iznosi 4872,00, a za selo 381,00 što je rezultat većeg broja ispitanika iz grada u uzorku. Nadalje aritmetička sredina rangova za

promatrani faktor *Stavovi i iskustva prema umjetnosti* za ispitanike iz grada iznosi 52,16, a za ispitanike sa sela 43,69. što može označavati da su odgovori ispitanika iz grada u prosjeku rangirani više nego odgovori ispitanika sa sela za ovaj faktor. Stoga kako bi se utvrdila postoji li statistički značajna razlika unutar promatranih faktora proveden je Mann-Whitney U test gdje u *Tablici 10.* signifikantnosti (Asymp. Sig. (2-tailed)) za promatrane faktore iznosi više od 5% $p > 0,05$. Stoga ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima i stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na mjesto boravka ispitanika.

Tablica 9. Rangovi prema mjestu boravka

	Mjesto boravka	N	Aritmetička sredina rangova	Suma rangova
Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	grad	94	51,83	4872,00
	selo	8	47,63	381,00
	Ukupno	102		
Stavovi i iskustva prema umjetnosti	grad	94	52,16	4903,50
	selo	8	43,69	349,50
	Ukupno	102		

Tablica 10. Testna statistika prema mjestu boravka

	Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	Stavovi i iskustva prema umjetnosti
Mann-Whitney U	345,000	313,500
Wilcoxon W	381,000	349,500
Z	-,386	-,778
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,699	0,436
a. Grouping Variable: Mjesto boravka		

H103 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na dob.

H203 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na dob.

U *Tablici 11.* prikazani su rangovi po dobi ispitanika gdje aritmetička sredina rangova za promatrani faktor *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* za ispitanike čija je dob do 20 godina iznosi 42,94, dok za ispitanike čija dob iznosi od 21 do 25 godina je 51,69. Za ispitanike čija dob iznosi više od 25 godina aritmetička sredina rangova je 58,17. Stoga primjećuje se blagi trend povećanja sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima što su ispitanici stariji, ali potrebno je uvidjeti je li ta razlika statistički značajna. Nadalje, aritmetička sredina rangova za promatrani faktor *Stavovi i iskustva prema umjetnosti* za ispitanike čija je dob do 20 godina iznosi 52,19. Za ispitanike čija dob iznosi od 21 do 25 godina aritmetička sredina rangova je 48,96, dok aritmetička sredina rangova za ispitanike čija dob iznosi više od 25 godina je 61,18 što može označavati da ispitanici čija je dob viša od 25 godina u prosjeku imaju veće stavove o umjetnosti. Ali provedbom Kruskal-Wallis H testa iz *Tablice 12.* utvrđeno je da p iznosi više od 5% $p > 0,05$ dakle može se reći kako ne postoji statistički značajna razlika u odgovorima s obzirom na *dob* ispitanika u oba promatrana faktora, odnosno te razlike nisu dovoljno velike kako bi se zaključilo da su dobne skupine različite u smislu sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima ili stavova prema umjetnosti. Zaključuje se kako ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima i stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na dob ispitanika.

Tablica 11. Rangovi prema dobi

	Dob	N	Aritmetička sredina rangova
Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	do 20 godina	16	42,94
	od 21 do 25 godina	69	51,69
	više od 25 godina	17	58,79
	Ukupno	102	
Stavovi i iskustva prema umjetnosti	do 20 godina	16	52,19
	od 21 do 25 godina	69	48,96
	više od 25 godina	17	61,18
	Ukupno	102	

Tablica 12. Testna statistika prema dobi

	Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	Stavovi i iskustva prema umjetnosti
Kruskal-Wallis H	2,379	2,340
df	2	2
Asymp. Sig.	0,304	0,310
a. Kruskal Wallis Test		
b. Grouping Variable: Dob		

H104 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na stupanj obrazovanja.

H204 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na stupanj obrazovanja.

U *Tablici 13.* prikazani su rangovi ispitanika prema zadnjem završenom stupnju obrazovanja. Aritmetička sredina rangova za promatrani faktor *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* za ispitanike s osnovnom školom iznosi 53,00, dok za ispitanike sa završenom srednjom školom iznosi 50,38. Ispitanici s prijediplomskim studijem imaju aritmetičku sredinu rangova od 53,24, a oni s diplomskim studijem 48,00. Ovi podaci sugeriraju da nema značajnih razlika u sudjelovanju u umjetničkim aktivnostima s obzirom na stupanj obrazovanja, iako se uočava blagi porast kod onih s prijediplomskim studijem. Aritmetička sredina rangova za promatrani faktor *Stavovi i iskustva prema umjetnosti* pokazuje veće varijacije. Ispitanici s osnovnom školom imaju aritmetičku sredinu rangova od 83,00, dok ispitanici sa završenom srednjom školom imaju aritmetičku sredinu rangova od 55,94. Ispitanici s prijediplomskim studijem imaju najnižu aritmetičku sredinu rangova od 45,95, dok oni s diplomskim studijem imaju nešto višu sredinu od 56,75. Ovo bi moglo ukazivati na to da osobe s osnovnim obrazovanjem imaju izraženije stavove i iskustva prema umjetnosti, ali je uzorak vrlo mali (N=1) pa je teško izvući čvrste zaključke. Međutim, provedbom Kruskal-Wallis H testa iz *Tablice 14.* utvrđeno je da p-vrijednosti za oba promatrana faktora *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* i *Stavovi i iskustva prema umjetnosti* su iznosi više od 5% $p > 0,05$. To znači da ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima i stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na stupanj obrazovanja ispitanika.

Tablica 13. Rangovi prema stupnju obrazovanja

	Zadnji završeni stupanj obrazovanja	N	Aritmetička sredina rangova
Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	Osnovna škola	1	53,00
	Srednja škola	40	50,38
	Prijediplomski studij	49	53,24
	Diplomski studij	12	48,00
	Ukupno	102	
Stavovi i iskustva prema umjetnosti	Osnovna škola	1	83,00
	Srednja škola	40	55,94
	Prijediplomski studij	49	45,95
	Diplomski studij	12	56,75
	Ukupno	102	

Tablica 14. Testna statistika prema stupnju obrazovanja

	Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	Stavovi i iskustva prema umjetnosti
Kruskal-Wallis H	0,399	4,141
df	3	3
Asymp. Sig.	0,940	0,247
a. Kruskal Wallis Test		
b. Grouping Variable: Zadnji završeni stupanj obrazovanja		

H105 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na zaposlenje.

H205 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na zaposlenje.

U *Tablici 17.* prikazani su rangovi ispitanika prema njihovom trenutnom zaposlenju. Promatranjem faktora *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* uočeno je kako zaposleni ispitanici imaju aritmetičku sredinu rangova od 54,06, dok nezaposleni ispitanici imaju nižu aritmetičku sredinu od 44,67. Ispitanici koji se školuju imaju aritmetičku sredinu rangova od 41,88, dok oni koji se školuju i rade istovremeno imaju najvišu sredinu od 63,29. Ovi podaci sugeriraju da ispitanici koji se školuju i rade istovremeno imaju tendenciju većeg sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima. Za promatrani faktor *Stavovi i iskustva prema umjetnosti*, aritmetičke sredine rangova također variraju ovisno o zaposlenju. Zaposleni ispitanici imaju aritmetičku sredinu

rangova od 54,83, dok nezaposleni ispitanici imaju najvišu sredinu rangova od 62,94. Ispitanici koji se školuju imaju najnižu aritmetičku sredinu od 42,08, dok oni koji se školuju i rade imaju sredinu od 57,15. Provedbom Kruskal-Wallis H testa iz *Tablice 18.* utvrđeno je da p-vrijednost za *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* iznosi 0,022, što je manje od praga od 0,05. To znači da postoji statistički značajna razlika u sudjelovanju u umjetničkim aktivnostima s obzirom na trenutno zaposlenje ispitanika. S druge strane, p-vrijednost za *Stavove i iskustva prema umjetnosti* iznosi 0,084, što je više od 0,05 što znači da nema statistički značajne razlike u stavovima i iskustvima prema umjetnosti s obzirom na trenutno zaposlenje ispitanika.

Tablica 15. Rangovi prema trenutnom zaposlenju

	Trenutno zaposlenje	N	Aritmetička sredina rangova
Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	zaposlen/a	24	54,06
	nezaposlen	9	44,67
	školujem se	38	41,88
	školujem se i radim	31	63,29
	Ukupno	102	
Stavovi i iskustva prema umjetnosti	zaposlen/a	24	54,83
	nezaposlen	9	62,94
	školujem se	38	42,08
	školujem se i radim	31	57,15
	Ukupno	102	

Tablica 16. Testna statistika prema trenutnom zaposlenju

	Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	Stavovi i iskustva prema umjetnosti
Kruskal-Wallis H	9,609	6,640
df	3	3
Asymp. Sig.	0,022	0,084
a. Kruskal Wallis Test		
b. Grouping Variable: Trenutno zaposlenje		

H106 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na školski uspjeh.

H206 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na školski uspjeh.

U *Tablici 15.* su prikazani rangovi ispitanika prema školskom uspjehu s kojim su završili razred ili studijsku godinu. Aritmetička sredina rangova za promatrani faktor *Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima* varira ovisno o školskom uspjehu. Ispitanici s ocjenom dovoljan (2) imaju aritmetičku sredinu rangova od 18,50, dok ispitanici s ocjenom dobar (3) imaju višu aritmetičku sredinu od 60,10. Ispitanici s ocjenom vrlo dobar (4) imaju aritmetičku sredinu rangova od 44,35, dok oni s ocjenom odličan (5) imaju aritmetičku sredinu od 57,93. Za promatrani faktor *Stavovi i iskustva prema umjetnosti*, aritmetičke sredine rangova također variraju. Ispitanici s ocjenom dovoljan (2) imaju aritmetičku sredinu rangova od 50,00, dok oni s ocjenom dobar (3) imaju najvišu aritmetičku sredinu rangova od 72,25. Ispitanici s ocjenom vrlo dobar (4) imaju aritmetičku sredinu od 46,10, dok oni s ocjenom odličan (5) imaju aritmetičku sredinu od 52,59. Ali kako bi se uvidjelo je li ove razlike u aritmetičkim sredinama rangova predstavljaju statistički značajnu razliku proveden je Kruskal-Wallis H test. Iz *Tablice 16.* utvrđeno je da p-vrijednosti za oba promatrana faktora premašuju prag od 5 % $p > 0,05$ što znači da nema statistički značajnih razlika u sudjelovanju u umjetničkim aktivnostima ili stavovima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na školski uspjeh ispitanika.

Tablica 17. Rangovi prema školskom uspjehu

	Školski uspjeh s kojim si završio/la razred/studijsku godinu	N	Aritmetička sredina rangova
Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	dovoljan (2)	1	18,50
	dobar (3)	10	60,10
	vrlo dobar (4)	47	44,35
	odličan (5)	44	57,93
	Ukupno	102	
Stavovi i iskustva prema umjetnosti	dovoljan (2)	1	50,00
	dobar (3)	10	72,25
	vrlo dobar (4)	47	46,10
	odličan (5)	44	52,59
	Ukupno	102	

Tablica 18. Testna statistika prema školskom uspjehu

	Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	Stavovi i iskustva prema umjetnosti
Kruskal-Wallis H	6,920	6,557
df	3	3
Asymp. Sig.	0,075	0,087
a. Kruskal Wallis Test		
b. Grouping Variable: Školski uspjeh s kojim si završio/la razred/studijsku godinu		

H107 Ne postoji statistički značajna razlika učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na količinu slobodnog vremena.

H207 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na količinu slobodnog vremena.

U *Tablici 19.* prikazani su rangovi ispitanika prema količini slobodnog vremena koje imaju dnevno, u odnosu na faktore *Sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima* i *Stavovi i iskustva prema umjetnosti*. Promatranjem faktora *Sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima* aritmetička sredina rangova ispitanika koji imaju manje od 1 sata slobodnog vremena dnevno iznosi 45,92. Ispitanici koji imaju od 1 do 3 sata slobodnog vremena dnevno imaju višu aritmetičku sredinu rangova od 55,85, dok ispitanici koji imaju više od 3 sata slobodnog vremena dnevno imaju aritmetičku sredinu rangova od 48,17. Ovi podaci sugeriraju da ispitanici s 1 do 3 sata slobodnog vremena dnevno imaju tendenciju većeg sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima u usporedbi s onima koji imaju manje ili više slobodnog vremena, ali kako bi se utvrdila je li ta razlika statistički značajna potrebni su daljnji testovi. Promatranjem faktora *Stavovi i iskustva prema umjetnosti* aritmetička sredina rangova ispitanika koji imaju manje od 1 sata slobodnog vremena dnevno iznosi 34,50. Ispitanici s od 1 do 3 sata slobodnog vremena dnevno imaju najvišu aritmetičku sredinu rangova od 58,30, dok ispitanici s više od 3 sata slobodnog vremena dnevno imaju aritmetičku sredinu rangova od 47,28. Ali provedbom Kruskal-Wallis H testa, koji je prikazan u *Tablici 20.*, p-vrijednosti za *Sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima*, iznosi 0,398, što je veće od praga od 0,05. Ovo znači da razlike u rangovima nisu statistički značajne, te ne može se potvrditi da količina slobodnog vremena značajno utječe na sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima. Za *Stavove i iskustva prema umjetnosti*, p-vrijednost je 0,066, što je blizu praga od 0,05, ali još je uvijek veće od njega. Ovo ukazuje na to da postoji trend koji sugerira da količina slobodnog vremena može

imati utjecaj na stavove i iskustva prema umjetnosti, ali razlika nije dovoljno značajna da bi se mogla smatrati statistički značajnom. Zaključno tomu ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima i stavovima i iskustvima prema umjetnosti među mladima u Republici Hrvatskoj s obzirom na prosječnu dnevnu količinu slobodnog vremena.

Tablica 19. Rangovi prema količini slobodnog vremena

	Koliko prosječno dnevno imaš slobodnog vremena	N	Aritmetička sredina rangova
Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	manje od 1 sat	6	45,92
	od 1 do 3 sata	46	55,85
	više od 3 sata	50	48,17
	Ukupno	102	
Stavovi i iskustva prema umjetnosti	manje od 1 sat	6	34,50
	od 1 do 3 sata	46	58,30
	više od 3 sata	50	47,28
	Ukupno	102	

Tablica 20. Testna statistika prema količini slobodnog vremena

	Sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	Stavovi i iskustva prema umjetnosti
Kruskal-Wallis H	1,842	5,437
df	2	2
Asymp. Sig.	0,398	0,066
a. Kruskal Wallis Test		
b. Grouping Variable: Koliko prosječno dnevno imaš slobodnog vremena		

12. Rezultati i rasprava

Cilj ovog istraživanja je bilo utvrditi koje umjetničke aktivnosti su najzastupljenije među mladima na području Republike Hrvatske i u kojoj mjeri unutar njihovog slobodnog vremena. Također težilo se zaključiti kako mladi percipiraju ulogu umjetnosti u svome životu. Istraživanje je time provedeno na 102 ispitanika, 86 ženskih ispitanica i 16 muških ispitanika čija dob iznosi do 20 godina (15,7 %), od 20 do 25 godina (67,6 %) i više od 25 godina (16,7 %). Ispitivanje se odnosilo i na druge sociodemografske faktore poput mjesta boravka, stupnja obrazovanja, trenutnog zaposlenja, školskog uspjeha i količinu slobodnog vremena te kako oni utječu na sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima i njihove stavove o umjetnosti. Provedbom deskriptivne analize utvrdilo se kako unutar ovog istraživanja mladi imaju više od tri sata slobodnog vremena (49 %) što je u skladu s istraživanjima koje su proveli Ilišin (1999), Mlinarević i sur. (2007), Rattinger (2017), Hanžek i sur. (2013 prema Rattinger, 2017) te Marinović-Bobinac i Radin (2001 prema Rattinger, 2017). Iako rezultati istraživanja Trunkelj Zupančič (2024) pokazuju kako mladi dnevno imaju između jednog i tri sata slobodnog vremena. Iz toga autorica zaključuje da u 2024. godini dolazi do manje aktivnog provođenja slobodnog vremena koje je često zamijenjeno upotrebom informacijsko-komunikacijske tehnologije. Nadalje, Eurostat je proveo istraživanje 2016. godine i 2023. godine čime se htjelo ispitati postotak pojedinaca koji si ne mogu priuštiti redovito sudjelovanje u slobodnim aktivnostima. S obzirom na Republiku Hrvatsku i dobnu populaciju od 16 do 44 godine, vidljivo je da je 2016. godine taj broj bio 5,1 %, dok je 2023. godine taj postotak pao na 1,5 %. Ovim istraživanjem zaključuje se da od 2016. do 2023. godine sve više ljudi unutar Republike Hrvatske si može priuštiti redovno sudjelovanje u slobodnom vremenu (Eurostat, 2024).

Dosadašnjim istraživanjima je utvrđeno kako mladi svoje slobodno vrijeme upražnjavaju u izlascima, druženjima s prijateljima, gledanje televizije, slušanje glazbe i korištenje drugih medijskih sredstava dok kulturne i obrazovne aktivnosti zanemaruju čiji se trend pokazuje i u Republici Hrvatskoj (Ilišin, 1999; Babić, 2003; Andrijašević i sur., 2005; Mlinarević i sur., 2007; Vidulin-Orbanić, 2008, Rattinger, 2017; Matić Tandarić, 2019; Gvozdanović, A. i sur., 2019; Mustapić i sur., 2022; Smajović, 2023). Dokazano je kako kulturno-umjetničke aktivnosti ne prednjače među mladom populacijom (Gvozdanović i sur., 2019; Pejić Papak i sur., 2012; Mustapić i sur., 2022; Eurostat; 2024) čiji se trend može vidjeti i u ovom istraživanju. Slične

rezultate je dobio i Eurostat (2024) za 2015. i 2022. godinu. U istraživanju o ispitanicima koji se bave umjetničkim aktivnostima prema spolu, dobi, obrazovnoj kvalifikaciji i učestalosti, za populaciju od 16 godina i stariji dobiveni su sljedeći rezultati: u Republici Hrvatskoj u 2022. godini 81.4 % mladih se nije nikako bavilo umjetničkim aktivnostima u rasponu od 12 mjeseci. Ovi postotci ukazuju na to da umjetničke aktivnosti nisu prioritet među mladima u Hrvatskoj. Iako je zabilježen blagi porast sudjelovanja od 2015. do 2022. godine, većina mladih i dalje nije uključena u ove aktivnosti, što sugerira potrebu za većim naporima u promicanju umjetnosti i kulture među ovom populacijom (Eurostat, 2024). Zbog prisutnosti ovog problema i kako bi se pak utvrdilo u kojoj mjeri mladi sudjeluju u umjetničkim aktivnostima unutar slobodnog vremena načinjena je skala učestalosti provođenja slobodnog vremena u umjetničkim aktivnostima gdje prosječne vrijednosti aritmetičkih sredina za većinu umjetničkih aktivnosti iznosi oko brojke 2 i 3 što označava kako se mladi tim aktivnostima bave rijetko ili povremeno. Najmanji udjel sudjelovanja mladih se pokazuje u aktivnostima bavljenja glumom gdje aritmetička sredina iznosi 1,32. Brojni autori naglašavaju kako gluma potiče verbalne, memorijske, socijalne i emocionalne vještine te vještine govorništva i empatije (Goldstein, 2009), ali ipak među mladima je ova aktivnost najmanje zastupljena i ne prioritetna u slobodnom vremenu. Nadalje, najmanji interes mladi pokazuju i pri aktivnostima grafičkog i modnog dizajna (srednje vrijednosti 1,33) te stvaranja digitalnih umjetničkih radova (srednje vrijednosti 1,44) što je u skladu i s istraživanjem Mustapić i sur. (2022) koje je provedeno na 2148 ispitanika gdje su mladi u prosjeku tu aktivnost označili s 1,7. Nisku participaciju bilježe i aktivnosti poput pisanja pjesmi ili priča (1,70), bavljenja ručnim radom (1,72), sviranja instrumenta (1,67) i stvaranja filmova i videa (1,6). I ovi nalazi su pretežito u skladu s istraživanjem Mustapić i sur. (2022) gdje ispitanici pisanje pjesmi, priča i romana ocjenjuju s 1,5, a sviranje instrumenta sa 2,2. Prema istraživanju koje su proveli Mastrothanas i Kladaki (2020) na području Grčke i Cipra od ukupnog broja ispitanika, odnosno 3117, njih 420 (13,49 %) je izjavilo da se bave umjetničkim aktivnostima unutar slobodnog vremena. Umjetničke aktivnosti koje prevladavaju su glazbene aktivnosti (49,40 %), pjevanje (39,80 %) i kazalište (39,70 %), dok su mnogi od njih istaknuli aktivnosti poput slikanja (37,70 %) i kiparstva (34,30 %). Manjina je izjavila da se bavi plesom (6,90 %). U ovom istraživanju, aktivnosti poput slikanja ili crtanja, plesa, pjevanja i fotografiranja mladi u prosjeku ocjenjuju kao povremeno prisutne u njihovom slobodnom vremenu. Također, Rattinger (2017) izjašnjava kako je svaki peti anketirani učenik uključen u aktivnosti poput glazbenog obrazovanja, plesa i baleta, a slijede ga aktivnosti

poput sviranja flaute, gitare, klavira, benda i sintesajzera, u kojima sudjeluje po jedan ili dva učenika. Pozitivno iskustvo plesa ističu Marasović i Kokorić (2014) koje naglašavaju kako glazba i ples pomažu u prevladavanju osobne ranjivosti izazvane stresom i u terapiji osoba s apatijom i depresijom. Kroz deskriptivnu analizu slake učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima vidljivo je da mladi preferiraju pasivni oblik, odnosno konzumirajući oblik ovih aktivnosti poput slušanja glazbe (4,45), gledanja filmova i serija (4,05) te čitanje knjiga i časopisa (3,22), što potvrđuju i ostala istraživanja (Mustapić i sur. 2022; Hrvatska diskografska udruga, 2024: Kokkevi, Stavrou, Kanavou i Fotiou, 2011 prema Mastrothanasis i Kladaki, 2020). U nacionalnom istraživanju koje su proveli Kokkevi, Stavrou, Kanavou i Fotiou (2011, prema Mastrothanasis i Kladaki, 2020) adolescenti u dobi od 11 do 15 godina u Grčkoj, svakodnevno slušaju glazbu, dok vrlo mali broj njih aktivno se bavi glazbom, primjerice učenjem sviranja instrumenta ili sudjelovanjem u zboru ili bendu. U Republici Hrvatskoj, mladi provedu i do 16,4 sata tjedno u slušanju raznih tipova glazbe (Hrvatska diskografska udruga, 2024). Čitanje se prakticira povremeno iako je sveprisutan trend smanjenja čitalačke aktivnosti kod mladih što se vidi u Eurostatovom izvješću (2024) za godinu 2007. i 2022. U 2007. godini 46,8% mladih nije pročitalo niti jednu knjigu unutar 12 mjeseci dok je ta brojka porasla na 58% u 2022. godini. Osim toga, analiza posjećenosti kulturno-umjetničkim ustanovama pokazuje kako mladi u najmanjoj mjeri posjećuju književne sajmove ili promocije, zatim muzeje i galerije te knjižnice što označava nisku kulturnu osviještenost među mladima. U nešto većoj mjeri posjećuju kazališta, kino i koncerte i glazbene festivale. Ipak, analiza posjećivanja kulturnih ustanova među osnovnoškolskom djecom, koju je provela Pejić Papak i sur. (2012), pokazuje kako su knjižnice najposjećenije ustanove kulturno-umjetničkog karaktera, dok galerija bilježi najnižu posjećenost (čak 61 % djece nikada nije bilo u galeriji). Kino privlači 57 % djece s posjetima 2-3 puta godišnje dok posjećenost kazališta je na trećem mjestu. Muzeji privlače 32 % djece zahvaljujući edukativnim programima unutar samog muzeja te za razliku od galerija, muzeji se bolje prilagođavaju dječjim potrebama kroz muzejsku pedagogiju koja čini umjetnost pristupačnijom i zanimljivijom (Pejić Papak, 2012). Mustapić i sur. (2022) također zaključuju kako sudjelovanje u visokoj kulturi, poput odlazaka u kazalište, muzeje i galerije je prilično niska. Većina adolescenata rijetko ili nikada ne sudjeluje u ovim aktivnostima. U Eurostatovom istraživanju (2024) iz 2015. godine o sudjelovanju ljudi u kulturnim i sportskim aktivnostima tijekom posljednjih 12 mjeseci provedena je analiza tko sudjeluje u ovim aktivnostima, u kojoj mjeri i kako se to razlikuje prema spolu, dobi, obrazovanju

i učestalosti. U 2015. godini, oko 62,6% odrasle populacije EU (u dobi od 16 godina i više) izjavilo je da su tijekom prethodnih 12 mjeseci išli u kino, prisustvovali izvedbama uživo (kazalište, koncert, organizirani kulturni događaj na otvorenom i slično) ili posjetili kulturnu lokaciju (muzej, povijesni spomenik, umjetničku galeriju ili arheološko nalazište). S druge strane, pri dnu ljestvice o participaciji u ovim aktivnostima nalazi se Hrvatska (36,6%), Bugarska (28,6 %), Rumunjska (27,4 %) i Srbija (29,8 %). U 2022. godini taj podatak ostaje neznatno promijenjen s Hrvatskom među zadnjim mjestima (32,4 %), nakon toga slijede Srbija (31 %), Rumunjska (22,2 %) i Bugarska (19,7 %). Što se tiče Republike Hrvatske u 2022. godini, ispitanici (od 16 godina pa na više) koji su bar jednom unutar godine dana otišli u kino bilježe brojku od 53,2 % dok njih 58,5 % nije podsjetilo kino niti jednom. Nadalje, izvedbe uživo poput kazališta, koncerata i baleta je jednom posjetilo 36,6 % ispitanika, dok ni jednom 63,4 %. Najniža participacija se zapravo bilježi u odlasku na kulturna mjesta poput povijesnih spomenika, muzeja, galerije ili arheoloških nalazišta gdje jedan odlazak u 12 mjeseci je izvršilo 28,3 % ispitanika, dok ni jedan njih čak 71,7 %. Gledajući ukupnu kulturu, Hrvatska bilježi smanjenje participacije u odnosu na 2015. godinu (57,4 % naspram 53,2 %) (Eurostat, 2024). Jedne od razloga nemogućnosti participacije u ovim aktivnostima koji se navode su manjak interesa za te aktivnosti, financijske mogućnosti, nedostatak prostora i ponude te ostali razlozi (Eurostat, 2024; Mlinarević i sur, 2007; Buković, 1990, Kojadin, 2013 prema Pehlić, 2014).

Dodatna istraživanja su provedena i na razlikama između spola, dobi i mjesta boravka naspram umjetničkih aktivnosti. Iako sukladno ovom istraživanju nije zabilježena statistički značajna razlika između spola, Pejić Papak i sur. (2012), Matić Tandarić (2019), Mustapić i sur. (2022) te Eurostatovo istraživanje (2024) pokazuju kako u odnosu na spol, muškarci u puno manjoj mjeri sudjeluju u kulturno-umjetničkim aktivnostima naspram ženske populacije. Fawcett (2007 prema Matić Tandarić, 2019) i Pejić Papak i sur. (2012) navode da su djevojke više uključene u kulturne i umjetničke aktivnosti, dok dječake privlači tehnika, motorika, sport i videoigre. Istraživanja pokazuju i da je više ženskih ispitanika čitalo knjige i časopise (Andrijašević i sur., 2005) te prema Eurostatu ta brojka iznosi 60.5 % naspram 44.5 % (Eurostat, 2024). Nadalje razlika u razini učestalosti sudjelovanja mladih u umjetničkim aktivnostima naspram mjesta boravka nije pronađena, iako Mustapić i sur. (2022) zaključuju kako mladi iz urbanih područja manje posjećuju kulturne ustanove nego oni iz manjih mjesta koji češće prisustvuju lokalnim kulturnim događanjima koja promoviraju tradicionalnu, lokalnu kulturu njihova kraja. Razlika nije

pronađena kod faktora poput stupanja obrazovanja, školskog uspjeha i količine slobodnog vremena iako istraživanje Catterall i sur. (1999 prema Lloyd, 2017) ističe kako veće sudjelovanje u umjetnosti vodi boljim akademskim postignućima. Vidulin-Orbanić (2007), Gvozdanović i sur. (2019), te Mustapić i sur. (2022) pokazuju kako je veća posvećenost osobnom razvoju, što se očituje kroz posvećenost čitanju i kreativnim aktivnostima, bila iznadprosječna kod ispitanika s višom razinom vlastitog obrazovanja i obrazovanja očeva te većim socijalnim statusom, dok je posvećenost osobnom razvoju bila ispod prosjeka kod ispitanika s nižom vlastitom i očevom razinom obrazovanja i socijalnim statusom. U ovom istraživanju je pak otkriveno da osobe koje balansiraju između studija i rada imaju značajno veću sklonost sudjelovanju u umjetničkim aktivnostima u odnosu na druge grupe ispitanika što može značiti da su te osobe spretnije u vremenskoj organizaciji, a umjetničke aktivnosti im mogu predstavljati vid opuštanja.

Kako bi se utvrdili stavovi i iskustva mladih u Republici Hrvatskoj naspram umjetnosti načinjena je skala iz koje se iščitava kako stavovi o umjetnosti utječu na percepciju i iskustva mladih. Ispitanici većinom smatraju da umjetnost obogaćuje i daje smisao životu te da umjetničke aktivnosti generalno doprinose osjećaju zadovoljstva. Iako u ovom istraživanju mladi nisu uvjereni da umjetnost ima pozitivan utjecaj na njih osobno, velika varijacija u odgovorima može ukazivati na različita osobna iskustva i percepcije o umjetnosti. Većina ispitanika ne vidi umjetnost kao značajan alat za suočavanje sa stresom. Umjetnost pomaže nekim ispitanicima u podizanju samopouzdanja, iako rezultati pokazuju široku varijaciju u ovom stavu. Istraživanja su pak pokazala kako umjetnost zapravo može pomoći u rješavanju osobnih problema, upravljanju emocijama, smanjenju stresa i povećanju samopouzdanja (Solvang, 2018; Aguilar, 2017; Lazar et al., 2018 prema Mittall i sur., 2022). Nadalje mladi su umjereno skloni mišljenju da im umjetničke aktivnosti pomažu u izražavanju osjećaja. Ovo ukazuje na to da umjetnost može biti sredstvo za emocionalni izraz, ali s različitim razinama. Berliner (2011) ističe da umjetnost nudi nove načine razumijevanja svijeta i doprinosi razumijevanju različitih kultura i perspektiva na što su mladi generalno imali pozitivno mišljenje. Međutim, postoji prilično velika varijacija u stavovima, što ukazuje na različite razine prihvaćanja ovog stava među ispitanicima. Također, veći postotak ispitanika slaže se da ih umjetnost inspirira i potiče na razmišljanje o svijetu. Ispitanici većinom smatraju da umjetnost zauzima važan dio njihovog slobodnog vremena iako ova izjava ukazuje na kontrast između percepcije i stvarnog angažmana što se može vidjeti u skali sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima. Dok ispitanici vjeruju da umjetnost ima značajnu ulogu u njihovom

slobodnom vremenu, podaci sa skale sudjelovanja sugeriraju da njihova stvarna participacija u umjetničkim aktivnostima nije toliko visoka. Ovo može značiti da ispitanici prepoznaju važnost umjetnosti u teoriji, ali određeni faktori poput manjka zainteresiranosti i motivacije mogu ograničiti njihovu stvarnu angažiranost u umjetničkim aktivnostima. Ovoj izjavi dolazi u prilog kako mnogi ispitanici rado sudjeluju u umjetničkim aktivnostima, no postoji i značajan postotak njih koji nije izrazito zainteresiran za njih. Također, postoji značajan broj ispitanika koji smatraju da je potrebno razumijevanje umjetnosti za stvaranje umjetničkih djela te ističu kako umjetnost nije namijenjena njima osobno. Dewey (1980) naglašava da se umjetnost često odvaja od svakodnevnog života i stavlja u muzeje i galerije, ali kada su umjetnička djela previše udaljena od svakodnevnog života, mogu izgledati nepristupačna ili neinteresantna širokoj publici. Također, i sami ispitanici su protiv stava da umjetnost stvaraju isključivo umjetnici. Nadalje, rezultati su pokazali kako su mladi nesigurni u vezi s informacijama o umjetničkim aktivnostima u svom mjestu, ali zadovoljstvo s ponudom umjetničkih aktivnosti procjenjuju umjereno, iako značajan broj ispitanika nije zadovoljan, čime se sugerira da postoji prostor za poboljšanje u ponudama umjetničkih aktivnosti na lokalnoj razini. Većina ispitanika smatra da su umjetničke aktivnosti u njihovom okruženju cjenovno pristupačne. Ovo pokazuje da financijski aspekt umjetničkih aktivnosti nije velika prepreka za sudjelovanje. Testiranjem hipoteza pokušalo se utvrditi je li postoje razlike između stavova i iskustava u umjetnosti među različitim faktorima poput spola, dobi, stupanja obrazovanja, zaposlenja, školskog uspjeha i količine slobodnog vremena, ali nije pronađena statistički značajna razlika za promatrane faktore naspram stavova i iskustava o umjetnosti. Dimaggio i Useem (1978) su pak istražili kako pripadnost višoj socioekonomskoj klasi utječe na stavove prema umjetnosti. Zaključili su da veliku ulogu u stavovima i participaciji prema umjetnosti igra i obrazovanje te da kulturno bogate obitelji često prenose svoje interese na svoju djecu (Dimaggio i Useem, 1978; McCarthy i sur., 2004). Također pokazalo se da je rana izloženost visokoj umjetnosti povezana s dugotrajnim interesom za kulturne aktivnosti u odrasloj dobi. Osobe koje su prije dvadesete godine posjećivale predstave, koncerte, muzeje i slične događaje, sklone su to raditi i kasnije u životu (McCarthy i sur., 2004).

Ovo istraživanje imalo je cilj istaknuti odnos mladih prema umjetnosti i njihovoj participaciji u umjetničkim aktivnostima, pružajući teorijski i istraživački okvir za dublje razumijevanje povezanosti slobodnog vremena i umjetnosti. Rezultati pokazuju koje umjetničke aktivnosti mladi u Republici Hrvatskoj preferiraju u svoje slobodno vrijeme kao i njihovu posjećenost kulturno-

umjetničkim ustanovama. Također, istraživanjem su ispitani stavovi mladih prema umjetnosti i u kojoj mjeri je doživljavaju kao pozitivnu i značajnu sastavnicu svog života. Rezultati mogu pomoći u kreiranju boljih obrazovnih i kulturnih programa za mlade te pomoći u boljem i raznovrsnijem kreiranju slobodnog vremena. Podatci o posjećenosti kulturnih ustanova mogu pomoći u razvijanju strategija za povećanje sudjelovanja mladih u kulturnim događajima. Također, istraživanje potvrđuje da umjetnost pozitivno utječe na razvoj mladih, što može potaknuti nove projekte koji podržavaju kreativnost i kulturno obrazovanje.

13. Zaključak

Slobodno vrijeme igra ključnu ulogu u razvoju mladih. Ono im pruža priliku za osobni rast, socijalizaciju, kreativnost i učenje. Kroz pregled literature i teorijskih okvira, jasno se prepoznaje kako strukturirano slobodno vrijeme ima pozitivan utjecaj na mlade. Kvalitetno strukturirano slobodno vrijeme može pridonijeti razvoju vještina, pozitivnih ponašanja i ukupne dobrobiti. Nasuprot tome, nestrukturirane aktivnosti mogu dovesti pak do rizičnih ponašanja. Umjetnost također ima značajnu ulogu u cjelokupnom razvoju mladih jer im omogućuje da se izraze, razviju kreativno mišljenje i estetsku osjetljivost, te poboljšaju svoje kognitivne i emocionalne vještine. Sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima ne samo da doprinosi osobnom zadovoljstvu i emocionalnom razvoju, već i potiče dugoročnu participaciju u kulturnim i kreativnim događajima. Također, razvijanjem posebne grane pedagogije, odnosno pedagogije slobodnog vremena, naglašava se važnost kvalitetnog provođenja slobodnog vremena mladih. Time, sve veći interes istraživača se usmjerava na proučavanje slobodnog vremena, aktivnosti u slobodnom vremenu i njegov utjecaj na cjelokupan razvoj mladih.

Provedenim istraživanjem u ovom radu iskazane su umjetničke aktivnosti koje mladi preferiraju u svoje slobodno vrijeme te njihovi stavovi i iskustva naspram umjetnosti. Istraživanje sadrži razinu uključenosti mladih unutar pojedinih umjetničkih aktivnosti i nekoliko ključnih hipoteza koje su testirane kako bi se procijenila razlika u promatranim faktorima s obzirom na različite sociodemografske aspekte kao što su spol, mjesto boravka, dob, stupanj obrazovanja, zaposlenje, školski uspjeh i količina slobodnog vremena. Rezultati su pokazali da za većinu promatranih faktora ne postoji značajna razlika. Na primjer, spol i mjesto boravka nisu značajno utjecali na učestalost sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima niti na stavove, što može ukazivati na to da njihov angažman u umjetničkim aktivnostima ne ovisi o ovim demografskim razlikama. Hipoteze vezane uz dob i stupanj obrazovanja također nisu pokazale značajnu povezanost u učestalosti sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima, niti stavova prema umjetnosti. Također, zaključeno je da većina mladih prepoznaje važnost umjetnosti u svom životu, ali unatoč tome, njihovo stvarno sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima je ograničeno. To znači da postoji razlika između toga koliko mladi cijene umjetnost i koliko su zapravo uključeni u takve aktivnosti. Ipak, važno je naglasiti da su mladi koji su i zaposleni i školuju se pokazali veću sklonost sudjelovanju u umjetničkim aktivnostima, što može biti posljedica njihovih razvijenih vještina organizacije

vremena, ali potrebna su dodatna istraživanja u ovom području kako bi se ova povezanost potvrdila. Osim toga, financijski aspekt nije istaknut kao prepreka za sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima, stoga postoji prostor za poboljšanje ponude umjetničkih sadržaja, posebno na lokalnoj razini, kako bi se mladima omogućilo lakše i češće sudjelovanje u tim aktivnostima. Značajna istraživanja u ovom radu (Dimaggio i Useem, 1978; McCarthy i sur., 2004) odnose se i na utjecaj umjetničkog obrazovanja na dugoročnu participaciju u kulturnim aktivnostima. Ta istraživanja pokazuju da osobe koje su bile izložene umjetnosti u ranoj mladosti imaju veću vjerojatnost da nastave sudjelovati u umjetničkim i kulturnim događajima tijekom odrasle dobi. Ovaj rezultat naglašava koliko je važno ulagati u umjetničko obrazovanje, jer ono pomaže mladima da razviju kulturne navike koje će zadržati kroz cijeli život. Kroz umjetničko obrazovanje mladi ne samo da uče o umjetnosti, već i razvijaju ljubav prema kulturi i kreativnim aktivnostima. Te navike mogu postati dio njihovog svakodnevnog života kako bi u budućnosti više sudjelovali u kulturnim događajima i umjetničkim aktivnostima.

14. Literatura

- Abell, C. (2012). Art: What it Is and Why it Matters. *Philosophy and Phenomenological Research*, 85(3), 671–691. <http://www.jstor.org/stable/41721256>
- Andina, T. (2013). *The Philosophy of Art: The Question of Definition*. Bloomsbury Academic.
- Andrijašević, M., Paušić, J., Bavčević, T. & Ciliga, D. (2005). Sudjelovanje u raznim aktivnostima u slobodnom vremenu i subjektivni doživljaj zdravlja studenata splitskog sveučilišta. *Kinesiology*, 37 (1.), 21-31. <https://hrcak.srce.hr/4135>
- Anić, V. i sur. (2004). *Hrvatski enciklopedijski rječnik (A-Bez)*, Jutarnji list - Novi Liber. <https://archive.org/details/hrvatski-enciklopedijski-rjecnik>
- Aristotel. (1996). *Poetics*. Penguin Groups.
- Babić, D. (2003). Slobodno vrijeme mladih stanovnika otočnih lokalnih zajednica – primjer zadarskih otoka (Iž, Dugi otok, Ugljan). *Migracijske i etničke teme*, 19 (4), 391-411. <https://hrcak.srce.hr/7849>
- Batteux, C. (2015). *The Fine Arts Reduced to a Single Principle*. (J.O. Young, prev.). Oxford University Press.
- Belošević, M., Ferić, M. i Mitrić, I. (2021). Čimbenici otpornosti i iskustvo vršnjačkog nasilja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 57 (2), 20-46. <https://doi.org/10.31299/hrri.57.2.2>
- Berliner, D. (2011). Rational responses to high stakes testing: the case of curriculum narrowing and the harm that follows. *Cambridge Journal of Education*, 41:3, 287. [10.1080/0305764X.2011.607151](https://doi.org/10.1080/0305764X.2011.607151)
- Blažević, I. i Matijašević, B. (2021). Umjetničke aktivnosti u školi kao oblik provođenja slobodnog vremena osnovnoškolaca. *Acta Iadertina*, 18 (2), 207-224. <https://doi.org/10.15291/ai.3604>
- Blažević, I. i Hromin, N. (2024). Povezanost provođenja slobodnoga vremena i rizičnih ponašanja mladih. *Croatian Journal of Education*, 26 (2), 357-388. <https://doi.org/10.15516/cje.v26i2.4996>

- Britannica Dictionary. (2024). *Art Definition & Meaning*. Pristupljeno 1.3.2024
<https://www.britannica.com/dictionary/art>
- Cambridge Dictionary. (2024). *ART | English meaning*. Pristupljeno 1.3.2024.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/art>
- Carroll, N. (ured.). (1999). *Theories of Art Today*. University of Wisconsin Press.
- Collingwood, R. G. (1981). *Principles of Art*. Oxford University Press.
- Cunningham, H. (1980). *Leisure in the Industrial Revolution: c. 1780-c. 1880*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315637679>
- Davies, S. (1991). *Definitions of Art*. Cornell University Press.
- Davis, T. C., i sur. (2024). Theatre art. *Encyclopaedia Britannica*. Pristupljeno 7.8.2024
<https://www.britannica.com/art/theatre-art>
- Dewey, J. (1980). *Art as experience*. Perigee Book.
- Dickie, G. (1999). The Institutional Theory of Art. u Carroll, N. (ured.). (1999). *Theories of Art Today*. University of Wisconsin Press.
- Dictionary.com. (2024). *ART Definition & Usage Examples*. Pristupljeno 1.3.2024.
<https://www.dictionary.com/browse/art>
- Dimaggio, P., i Useem, M. (1978). Social Class and Arts Consumption: The Origins and Consequences of Class Differences in Exposure to the Arts in America. *Theory and Society*, 5(2), 141–161. <http://www.jstor.org/stable/656694>
- Domazedier, J. (1967). *Towards a society of leisure*. Free Press.
- Downs, M. (2019). The benefits of art therapy for mental health clinicians who have experienced vicarious trauma. *Expressive Therapies Capstone Theses, No. 114.*. Lesley University.
https://digitalcommons.lesley.edu/expressive_theses/114
- Duda, I. (2004). *U potrazi za blagostanjem – O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*. Srednja Europa.
- Eldridge, R. (2003). *An Introduction to the Philosophy of Art*. Cambridge University Press.

Epperson, G. (2024). Music. *Encyclopaedia Britannica*. Pristupljeno 7.7.2024 <https://www.britannica.com/art/music>

Eurostat Database. (2024). *Time spent, participation time and participation rate in the main activity by sex and educational attainment level (tus_00educ)*. Pristupljeno 13.8.2024 [Product - Eurostat \(europa.eu\)](#)

Eurostat Database. (2024). *Persons who cannot afford to regularly participate in a leisure activity by age, sex and income group (ilc_md511a)*. Pristupljeno 13.8.2024 [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](#)

Eurostat Database. (2024). *Life satisfaction by sex, age, educational attainment and domain (ilc_pw01b)*. Pristupljeno 13.8.2024 [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](#)

Eurostat Database. (2024). *Persons practicing artistic activities by sex, age, educational attainment and frequency (ilc_scp07)*. Pristupljeno 13.8.2024 [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](#)

Eurostat Database. (2024). *Persons participating in cultural or sport activities in the last 12 months by sex, age, educational attainment, activity type and frequency (ilc_scp03)*. Pristupljeno 13.8.2024 [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](#)

Eurostat Database. (2024). *Persons not participating in cultural or sport activities in the last 12 months by sex, age, educational attainment, activity type and reasons (ilc_scp05)*. Pristupljeno 13.8.2024 [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](#)

Eurostat Database. (2024). *Persons reading books in the last 12 months by sex, age, educational attainment and number of books (ilc_scp27)*. Pristupljeno 13.8.2024 [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](#)

Eurostat Database. (2024). *Persons reading books in the last 12 months by sex, age, educational attainment and number of books (cult_pcs_bka)*. Pristupljeno 13.8.2024 [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](#)

Fiske, E. B. (1999). *Champions of change: The impact of the arts on learning*. Arts Education Partnership and the President's Committee on the Arts and the Humanities.

- Fones-Wolf, E. (1986). Industrial Recreation, the Second World War, and the Revival of Welfare Capitalism, 1934-1960. *The Business History Review*, 60(2), 232–257. <https://doi.org/10.2307/3115308>
- Gaut, B. (1999). Art as a Cluster Concept. u Carroll, N. (ured.). (1999). *Theories of Art Today*. University of Wisconsin Press.
- Goldstain, I. i Grgin, B. (2006). *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*. Novi Liber.
- Goldstein, T. R. (2009). Psychological perspectives on acting. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 3(1), 6–9. <https://doi.org/10.1037/a0014644>
- Gvozdanović, A. i sur. (2019). *Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019*. Friedrich Ebert Stiftung. [\(PDF\) YOUTH STUDY CROATIA 2018/2019 \(researchgate.net\)](#)
- Hauser, A. (1951). *The Social History of Art: Renaissance, Mannerism and Baroque*. Routledge.
- Hofstadter, A., Kuhns, R. (1964). *Philosophies of Art and Beauty: Selected Readings in Aesthetics from Plato to Heidegger*. University of Chicago Press.
- Hrvatska diskografska udruga. (2023). *Istraživanje o navikama slušanja glazbe u Hrvatskoj*. Pristupljeno 28.8.2024. [Istrazivanje o navikama slusanja glazbe 2023.pdf \(hdu.hr\)](#)
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2024). *dizajn*. Pristupljeno 7.8.2024 <https://www.enciklopedija.hr/clanak/dizajn>
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2024). *likovne umjetnosti*. Pristupljeno 1.7.2024 <https://www.enciklopedija.hr/clanak/likovne-umjetnosti>
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2024). *primijenjena umjetnost*. Pristupljeno 1.7.2024 <https://www.enciklopedija.hr/clanak/primijenjena-umjetnost>
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2024). *umjetnost*. Pristupljeno 1.3.2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/umjetnost>
- Hrvatski jezični portal, mrežno izdanje. (2024). *umjetnost*. Pristupljeno 1.3.2024. <https://hjp.znanje.hr/>

- Hugo de Sao Vitor. (2007). *Didascalicon, Da Arte de Ler*. Universitaria Sao Francisco.
- Hunnicut, B. K. (2006). The History of Western Leisure. u Rojek, C., Shaw, S.M., Veal, A.J. (ured.). *A Handbook of Leisure Studies*. Palgrave Macmillan.
- Ilišin, V. (1999). Slobodno vrijeme mladih s posebnim osvrtom na ruralnourbani kontinuum. *Sociologija i prostor, (143)*, 21-44. <https://hrcak.srce.hr/119964>
- Janković, V. (1967). *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Pedagoško-književni zbor.
- Jezikoslovac, mrežno izdanje (2024). *umjetnost – značenje i definicija*. Pristupljeno 1.3.2024. <https://jezikoslovac.com/word/0fvc>
- Kant, I. (1975). *Kritika moći suđenja*. Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Kennick, W. E. (1958). Does Traditional Aesthetics Rest on a Mistake? *Mind, 67(267)*, 317–334. <http://www.jstor.org/stable/2251530>
- Kraus, R.G. (1998). *Recreation and Leisure in Modern Society*. Appleton-Century-Crofts.
- Lee, D., i Newby, H. (1983). *The Problem of Sociology*. Routledge.
- Levinson, J. (1997). *Defining Art Historically*. *British Journal of Aesthetics, 37(4)*, 339-351.
- Livazović, G. (2018). *Uvod u pedagogiju slobodnog vremena*. Hrvatska sveučilišna naknada.
- Lloyd, K. (2017). Benefits of art education: A review of the literature. *Scholarship and Engagement in Education, 1(1)*, Article 6. <https://scholar.dominican.edu/seed/vol1/iss1/6>
- Lodge, R. C. (1953). *Plato's Theory of Art- The Philosophical Review, 62(2)*, 161-174.
- Lončar, M., Pongračić, L., i Tonković, A. (2024). Factors leading to a lack of leisure time in high school students in Croatia. *Acta Paedagogica Vilnensia, 52*, 41–57. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2024.52.1>
- Mackrell, J. C. (2024). Problems in defining dance. *Encyclopaedia Britannica*. Pristupljeno 1.7.2024 <https://www.britannica.com/art/dance/Problems-in-defining-dance>

- Marasović, S. i Blažeka Kokorić, S. (2014). Uloga plesa u unaprjeđenju aktivnog životnog stila i kvalitete života starijih osoba. *Revija za socijalnu politiku*, 21 (2), 235-254. <https://doi.org/10.3935/rsp.v21i2.1186>
- Masrtothanas, K., Kladaki, M. (2020). The Involvement of Children in the Arts during Their Leisure Time. *Asian Journal of Language, Literature and Culture Studies*, 3(2), 10-19. (PDF) [The Involvement of Children in the Arts during Their Leisure Time \(researchgate.net\)](https://www.researchgate.net/publication/354111111)
- Matić Tandarić, M. (2019). High School Students' Leisure Time Activities. *Odgojno-obrazovne teme*, 2 (3-4), 7-24. <https://hrcak.srce.hr/232074>
- Matijašević, B. i Maglica, T. (2022). Slobodno vrijeme u prevenciji problema u ponašanju djece i mladih. *Socijalna psihijatrija*, 50 (1), 75-92. <https://doi.org/10.24869/spsih.2022.75>
- McCarthy, K. F., Ondaatje, E. H., Zakaras, L., i Brooks, A. (2004). Instrumental Benefits: What Research Tells Us—And What It Does Not. *Gifts of the Muse: Reframing the Debate about the Benefits of the Arts*, 7–20. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg218wf.8>
- Mendeš, B., Ivon, H. i Pivac, D. (2012). Umjetnički poticaji kroz proces odgoja i obrazovanja. *Magistra Iadertina*, 7 (1), 111-122. <https://hrcak.srce.hr/99896>
- Mittal, S., Mahapatra, M., i Ansari, S. A. (2022). Effect of art therapy on adolescents' mental health. *Russian Psychological Journal*, 19(4), 71–79. <https://doi.org/10.21702/rpj.2022.4.4>
- Mlinarević, V. (2004). Stilovi slobodnog vremena srednjoškolaca Slavonije i Baranje. *Pedagogijska istraživanja*, 1 (2), 241-255. <https://hrcak.srce.hr/139361>
- Mlinarević, V., Miliša, Z. & Proroković, A. (2007). Slobodno vrijeme mladih u procesima modernizacije – usporedba slavonskih gradova i Zadra. *Pedagogijska istraživanja*, 4 (1), 81-97. <https://hrcak.srce.hr/118352>
- Mustapić, M., Milas, G. & Dergić, V. (2022). Kulturna participacija, kulturna socijalizacija i prijenos kulture među hrvatskim adolescentima. *Sociologija i prostor*, 60 (3 (225)), 441-463. <https://doi.org/10.5673/sip.60.3.1>
- Nash, J. B. (1980). *Philosophy of recreation and leisure*. W.C. Brown Company.

National Endowment for the Arts U.S. i Census Bureau. (2020). *Arts Basic Survey United States, 2020*. [Arts Basic Survey, United States, 2020 \(umich.edu\)](https://www.umich.edu/arts/basic-survey)

NN (2009). *Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama*. Narodne novine. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_09_118_2929.html

Paravina, E. (1970). Naš dosadašnji pedagoški i društveno-politički tretman problematike slobodnog vremena. u *Slobodno vrijeme mladih : stručni i istraživački radovi na prvom kolokviju o slobodnom vremenu*. Centar za vanškolski odgoj Saveza društava "Naša djeca" SR Hrvatske, str. 13-36.

Pećnjak, D. i Bartulin, D. (2013). Definicije umjetnosti i formalizam. *Bogoslovska smotra*, 83 (2), 375-390. <https://hrcak.srce.hr/105335>

Pehlić, I. (2014). *Slobodno vrijeme mladih: socijalno pedagoške refleksije*. Centar za napredne studije.

Pejić Papak, P., Vidulin-Orbanić, S. i Rončević, A. (2012). ULOGA ORGANIZIRANIH AKTIVNOSTI U KULTURNOM ŽIVOTU UČENIKA. *Život i škola*, LVIII (28), 188-202. <https://hrcak.srce.hr/95251>

Pejović, D. (ured.). (1972). *Nova filozofija umjetnosti: antologija tekstova*. Matica hrvatska.

Platon. (2002). *Država*. Beogradski izdavačko-grafički zavod.

Polić, M. i Polić, R. (2009). Vrijeme, slobodno od čega i za što?. *Filozofska istraživanja*, 29 (2), 255-270. <https://hrcak.srce.hr/41405>

Proleksis enciklopedija, mrežno izdanje. (2024). *umjetnost*. Pristupljeno 1.3.2024. <https://www.lzmk.hr/izdanja/enciklopedije/enciklopedija-hrvatske-umjetnosti>

Rattinger, M. (2017). Aktivnosti i društvene mreže u slobodnom vremenu mlađih tinejdžera. *Školski vjesnik*, 66 (2), 222-237. <https://hrcak.srce.hr/187032>

Rexroth, K. (2024). Literature. *Encyclopaedia Britannica*. Pristupljeno 1.7.2024 <https://www.britannica.com/art/literature>

Roege, G. B. i Hee Kim, K. (2013) Why we need art. *Empirical Studies of the Arts* 31(2), 121-130. (PDF) [Why We Need Arts Education \(researchgate.net\)](https://www.researchgate.net/publication/311111111)

Rošćić, V. (2009). Poetika i vjerojatno. *Filozofska istraživanja*, 29 (3), 587-601. <https://hrcak.srce.hr/4614>

Rukavina, K. (2011). Mimesis i apstraktna umjetnost. Prilog o problematici odnosa umjetnosti i stvarnosti. *Metodički ogledi*, 18 (2), 91-102. <https://hrcak.srce.hr/82317>

Smajović, A. (2023). Aktivnosti studenata u slobodno vrijeme. *DHS-Društvene i humanističke studije: časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli*, 22(22), 339-356. Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli. [\(PDF\) Activities of Students in Leisure-Time \(researchgate.net\)](#)

Souriau, E. (1969). *La correspondancia das artes*. Cultrix.

Stephenson, R. i sur. (2024). Motion picture. *Encyclopaedia Britannica*. Pristupljeno 1.7.2024 <https://www.britannica.com/art/motion-picture>

Šuvaković, M. (2005). *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Horetzky.

Tatarkiewicz, V. (1972). *Istorija šest pojmova: Umetnost, lepo, forma, stvaralaštvo, podražavanje, estetski doživljaj*. Nolit.

Tokarski, W. & Zarotis, G. F. (2020). Definition, concepts and research about leisure time. *International Journal of Innovative Research and Knowledge*, 5, 139-149. [\(PDF\) Definition, concepts and research about leisure time \(researchgate.net\)](#)

Tomić, R., Hasanović, I., (2007). *Mladi i slobodno vrijeme*. OFF SET.

Tuckwell, J. (2018). *Creation and the Function of Art: Techne, Poiesis and the Problem of Aesthetics*. Bloomsbury Academic.

Trunkelj Zupančič, M. (2024). SUVREMENO PROVODENJE SLOBODNOG VREMENA DJECE I MLADIH. *Varaždinski učitelj*, 7 (15), 79-86. <https://hrcak.srce.hr/316174>

Valjan Vukić, V. (2013). Slobodno vrijeme kao „prostor” razvijanja vrijednosti u učenika. *Magistra Iadertina*, 8 (1), 59-73. <https://hrcak.srce.hr/122641>

Vidulin-Orbanić, S. (2008). Fenomen slobodnog vremena u postmodernom društvu. *Metodički obzori*, 3(2008)2 (6), 19-33. <https://hrcak.srce.hr/32748>

Verdenius, W. J. (1962). *Mimesis: Plato's doctrine of artistic imitation and its meaning to us*. E. J. Brill.

Wagner, P. (1976). Puritan Attitudes Towards Physical Recreation In 17th Century New England. *Journal of Sport History*, 3(2), 139–151. <http://www.jstor.org/stable/43609157>

Weitz, M. (1956). The Role of Theory in Aesthetics. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 15(1), 27–35. <https://doi.org/10.2307/427491>

15. Popis slika

Slika 1. Dječja igra, Pieter Bruegel, 1560. godina.....	11
Slika 2. Hugova podjela mehaničkih umjetnosti	36
Slika 3. Grafovi sociodemografskih pokazatelja	47
Slika 4. Grafički prikaz prepoznatljivosti umjetničkih aktivnosti među ispitanicima	50
Slika 5. Grafički prikaz razine sudjelovanja mladih u umjetničkim aktivnostima	54
Slika 6. Grafički prikaz stavova i iskustava prema umjetnosti.....	57
Slika 7. Prosječni pokazatelji za promatrane faktore	59

16. Popis tablica

Tablica 1 Sociodemografski pokazatelji.....	46
Tablica 2. Prepoznatljivost umjetničkih aktivnosti među ispitanicima.....	49
Tablica 3. Razina sudjelovanja u umjetničkim aktivnostima	51
Tablica 4. Stavovi i iskustva prema umjetnosti	55
Tablica 6. Prosječni pokazatelji za promatrane faktore.....	58
Tablica 5. Cronbach alpha za promatrane faktore	59
Tablica 7. Rangovi prema spolu	61
Tablica 8. Testna statistika prema spolu	61
Tablica 9. Rangovi prema mjestu boravka	62
Tablica 10. Testna statistika prema mjestu boravka.....	62
Tablica 11. Rangovi prema dobi.....	63
Tablica 12. Testna statistika prema dobi.....	64
Tablica 13. Rangovi prema stupnju obrazovanja.....	65
Tablica 14. Testna statistika prema stupnju obrazovanja	65
Tablica 17. Rangovi prema trenutnom zaposlenju.....	66
Tablica 18. Testna statistika prema trenutnom zaposlenju	66
Tablica 15. Rangovi prema školskom uspjehu	67
Tablica 16. Testna statistika prema školskom uspjehu.....	68
Tablica 19. Rangovi prema količini slobodnog vremena	69
Tablica 20. Testna statistika prema količini slobodnog vremena	69

17. Prilozi

ANKETNI UPITNIK

Poštovani, molim Vas da sudjelujete u istraživanju koje provodim u okviru izrade diplomskog rada na Filozofskom fakultetu Odsjeka za pedagogiju. Cilj istraživanja je ispitati vaše stavove i uključenost u umjetničke aktivnosti u slobodnom vremenu. Sudjelovanje je anonimno što znači da se ne potpisujete. Sve što odgovorite ostaje strogo povjerljivo, a podaci će se koristiti isključivo u svrhe ovog rada. Molim Vas da iskreno odgovorite na postavljena pitanja jer nas zanima Vaše mišljenje i iskustvo te ističem da nema točnih ili pogrešnih odgovora.

Hvala Vam na sudjelovanju.

Molim da zaokružite tvrdnje koje se odnose na vas. Moguć je samo jedan odgovor:

1. Spol: M Ž

2. Mjesto boravka:

a) grad

b) selo

3. Dob:

a) do 20 godina

b) od 21 do 25 godina

c) više od 25 godina

4. Zadnji završeni stupanj obrazovanja:

- a) Osnovna škola
- a) Srednja strukovna škola
- b) Umjetnička škola
- c) Gimnazija
- d) Prijediplomski studij
- d) Diplomski studij
- e) Ništa od navedenog

5. Trenutno zaposlenje:

- a) zaposlen
- b) nezaposlen
- d) trenutno studiram

6. Školski uspjeh s kojim si završio/la razred/studijsku godinu:

- a) ponavljam razred/studijsku godinu
- b) dovoljan (2)
- c) dobar (3)
- d) vrlo dobar (4)
- e) odličan (5)

7. Koliko prosječno dnevno imaš slobodnog vremena:

- a) manje od 1 sat
- b) od 1 do 3 sata
- c) više od 3 sata

8. Od ponuđenih pojmova zaokruži one koje smatraš umjetničkim aktivnostima. Moguće je više odgovora:

- a) pisanje
- b) pjevanje
- c) fotografiranje

- d) slikanje
- e) ples
- f) sviranje
- g) sve od navedenog

9. Pažljivo pročitaj sljedeće tvrdnje koje se odnose na tvoje sudjelovanje u umjetničkim aktivnostima unutar slobodnog vremena. Za svaku tvrdnju, na skali od 1-5 zaokruži broj koji najbolje opisuje koliko često se baviš tom aktivnošću:

1 = nikad, 2 = rijetko, 3 = povremeno, 4 = često, 5 = vrlo često.

SKALA UČESTALOSTI SUDJELOVANJA U UMJETNIČKIM AKTIVNOSTIMA

U svoje slobodno vrijeme...

Pjevam	1	2	3	4	5
Sviram instrument	1	2	3	4	5
Plešem	1	2	3	4	5
Stvaram filmove ili videa	1	2	3	4	5
Fotografiram	1	2	3	4	5
Slikam ili crtam	1	2	3	4	5
Bavim se ručnim radom (pletenje, izrada nakita i sl.)	1	2	3	4	5
Pišem pjesme ili priče	1	2	3	4	5
Bavim se glumom	1	2	3	4	5
Bavim se grafičkim ili modnim dizajnom	1	2	3	4	5
Stvaram digitalne umjetničke radove	1	2	3	4	5
Čitam knjige ili časopise	1	2	3	4	5
Slušam glazbu	1	2	3	4	5
Gledam filmove ili serije	1	2	3	4	5
Internetski istražujem umjetničke radove i autore	1	2	3	4	5
Posjećujem knjižnice	1	2	3	4	5
Posjećujem muzeje ili galerije	1	2	3	4	5

Posjećujem kazališta	1	2	3	4	5
Posjećujem koncerte i glazbene festivale	1	2	3	4	5
Posjećujem kino	1	2	3	4	5
Posjećujem književne sajmove ili promocije	1	2	3	4	5

10. Pažljivo pročitaj sljedeće tvrdnje koje se odnose na tvoje stavove o umjetnosti i umjetničkim aktivnostima unutar slobodnog vremena. Za svaku tvrdnju, na skali od 1 -5 zaokruži broj koji najbolje opisuje u kojoj mjeri se slažeš/ne slažeš sa sljedećim stavovima:

1 = uopće se ne slažem, 2 = ne slažem se, 3 = niti se slažem niti se ne slažem,
4 = slažem se, 5 = u potpunosti se slažem.

SKALA STAVOVA I ISKUSTAVA PREMA UMJETNOSTI

Umjetnost doprinosi razumijevanju različitih kultura i perspektiva.	1	2	3	4	5
Umjetnost me inspirira i potiče na razmišljanje o svijetu oko sebe.	1	2	3	4	5
Umjetnost čini život bogatijim i smislenijim.	1	2	3	4	5
Umjetnost ima pozitivan utjecaj na mene.	1	2	3	4	5
Umjetnost stvaraju isključivo umjetnici.	1	2	3	4	5
Moram razumjeti umjetnost kako bih je stvarao/la.	1	2	3	4	5
Umjetnost nije za ljude poput mene.	1	2	3	4	5
Umjetnost čini važan dio mog slobodnog vremena.	1	2	3	4	5
Informiran/a sam o ponudi umjetničkih aktivnosti u mjestu gdje živim.	1	2	3	4	5
Zadovoljan/a sam ponudom umjetničkih aktivnosti u mjestu u kojem živim.	1	2	3	4	5
Umjetničke aktivnosti u mom okruženju su cjenovno pristupačne.	1	2	3	4	5
Rado sudjelujem u umjetničkim aktivnostima.	1	2	3	4	5
Umjetničke aktivnosti mi pomažu u suočavanju sa stresom.	1	2	3	4	5
Umjetničke aktivnosti mi pomažu u podizanju samopouzdanja.	1	2	3	4	5
Umjetničke aktivnosti mi pomažu u izražavanju osjećaja.	1	2	3	4	5
Umjetničke aktivnosti mi daju osjećaj zadovoljstva.	1	2	3	4	5

18. Sažetak

Istraživanja su pokazala kako sudjelovanje u umjetnosti nije samo važno za kreativni razvoj već i za emocionalni i socijalni napredak mladih. Umjetničke aktivnosti mogu imati pozitivan utjecaj na mentalno zdravlje, smanjenje stresa i razvoj samopoštovanja. Stoga ovo istraživanje o slobodnom vremenu mladih u Republici Hrvatskoj s posebnim fokusom na njihove umjetničke aktivnosti ima za cilj razumjeti koliko i na koji način mladi provode slobodno vrijeme baveći se umjetničkim aktivnostima te kako percipiraju važnost umjetnosti u svom životu. Provedeno istraživanje otkriva razinu sudjelovanja u aktivnostima poput slikanja, pjevanja, sviranja instrumenata, fotografije te posjećivanja kulturnih ustanova. Također ispituje stavove mladih prema umjetnosti i važnosti umjetnosti u svakodnevnom životu. Jedan od ključnih rezultata pokazuje da većina mladih ima više od tri sata slobodnog vremena dnevno, što je u skladu s ranijim istraživanjima. Međutim, iako posjeduju dovoljno vremena, mladi uglavnom ne posjećuju kulturne ustanove i ne sudjeluju redovito u umjetničkim aktivnostima što otvara prostor za daljnje promicanje umjetničkih aktivnosti među mladima. Većina mladih vjeruje da umjetnost obogaćuje život i potiče na razmišljanje, ali njihova stvarna participacija u umjetničkim aktivnostima ne odražava ovaj pozitivan stav. Ovi rezultati upućuju na to da mladi prepoznaju teorijsku važnost umjetnosti, no u praksi nailaze na prepreke poput nedostatka interesa, motivacije ili dostupnih prilika za sudjelovanje. Analizirani podaci pružaju dublji uvid u stavove mladih o umjetnosti i njihovoj participaciji u umjetničkim aktivnostima.

Ključne riječi: kulturna participacija, mladi, slobodno vrijeme, stavovi mladih o umjetnosti, umjetničke aktivnosti

19. Summary

Research has shown that participation in the arts is not only important for creative development but also for the emotional and social progress of young people. Artistic activities can have a positive impact on mental health, stress reduction, and the development of self-esteem. Therefore, this study on the leisure time of young people in the Republic of Croatia, with a particular focus on their artistic activities, aims to understand how much and in what way young people spend their free time engaging in artistic activities and how they perceive the importance of art in their lives. The conducted research reveals the level of participation in activities such as painting, singing, playing instruments, photography, and visiting cultural institutions. It also examines young people's attitudes towards art and the significance of art in everyday life. One of the key findings shows that most young people have more than three hours of free time per day, which aligns with previous research. However, despite having enough time, young people generally do not visit cultural institutions and do not regularly participate in artistic activities, highlighting the need for further promotion of artistic activities among youth. Most young people believe that art enriches life and stimulates reflection, but their actual participation in artistic activities does not reflect this positive attitude. These findings suggest that while young people recognize the theoretical importance of art, in practice, they encounter barriers such as a lack of interest, motivation, or available opportunities to participate. The analyzed data provide a deeper insight into young people's attitudes towards art and their participation in artistic activities.

Keywords: cultural participation, youth, leisure, young people's attitudes towards art, artistic activities

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja **Darija Hammer**, kao pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišne magistricice **pedagogije i povijesti umjetnosti**, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26.9.2024

Potpis: *Darija Hammer*

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: Darija Hammer

Naslov rada: Slobodno vrijeme mladih u umjetničkom kontekstu

Znanstveno područje i polje: Društvene znanosti, pedagogija

Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor/ica rada (ime i prezime; akad. stupanj i zvanje): izv. prof. dr. sc. Ines Blažević

Komentator/ica (ime i prezime; akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

prof. dr. sc. Ivana Batarerlo Kokić

izv. prof. dr. sc. Ines Blažević

doc. dr. sc. Anita Mandarić Vukušić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autorica predanog ocjenskog završnoga/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti*, NN br. 119/22

Split, 26.9.2024.

Potpis studenta/studentice: *Darija Hammer*

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.